

Η πρακτική της προσωρινής κράτησης στην Ελλάδα

Εθνική Έκθεση

Δεκέμβριος 2015

Co-funded by the Criminal Justice
Programme of the European
Commission

Με τον συντονισμό της:

ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΤΣΟΥ

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη Τσάτσου (ΚΕΣΔ) είναι ένα από τα πιο δραστήρια ευρωπαϊκά (μη κερδοσκοπικά) ερευνητικά ιδρύματα (www.cecl.gr). Ιδρύθηκε το 1995 και μέχρι σήμερα έχει αναλάβει προγράμματα έρευνας, συμβουλευτικής υποστήριξης και παροχής θεσμικής τεχνογνωσίας σε περισσότερες από 25 χώρες. Διαθέτει ειδικό συμβουλευτικό καθεστώς (special consultative status) στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Το Κέντρο επιδιώκει να συμβάλει στην προαγωγή των δημοκρατικών θεσμών και του κοινωνικού κράτους δικαίου, στην εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης και στην ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, με σεβασμό στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε κράτους.

Σκοπό του Κέντρου αποτελεί, ειδικότερα, η θεωρητική και εφαρμοσμένη επιστημονική έρευνα στα πεδία του ελληνικού, ευρωπαϊκού και συγκριτικού δημοσίου δικαίου, των θεσμών και των δημοσίων πολιτικών, η παροχή θεσμικής υποστήριξης σε δημόσιους φορείς στην Ελλάδα, σε αναπτυσσόμενες χώρες και στα νέα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για τις εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο.

Οι δραστηριότητες του Κέντρου περιλαμβάνουν την επιστημονική έρευνα και την υλοποίηση προγραμμάτων παροχής θεσμικής τεχνογνωσίας, τη συμβουλευτική υποστήριξη σε συγκεκριμένες θεματικές, την εκπαίδευση, τη διοργάνωση συνεδρίων και ημερίδων, την έκδοση επιστημονικών μονογραφιών, μελετών και συλλογικών τόμων και τη συμμετοχή σε ερευνητικά δίκτυα.

Τα κύρια θεματικά πεδία στα οποία δραστηριοποιείται το Κέντρο είναι: Συνταγματικοί θεσμοί, χρηστή διακυβέρνηση και καλή νομοθέτηση, Διεθνείς και ευρωπαϊκοί θεσμοί και πολιτικές και Κοινωνικό κράτος, κοινωνική πολιτική και εκπαιδευτική πολιτική.

This publication has been produced with the financial support of the Criminal Justice Programme of the European Commission. The contents of this publication are the sole responsibility of the Center for European Constitutional Law – Themistokles and Dimitris Tsatsos Foundation and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

Πίνακας περιεχομένων

I.	Εκτελεστική Σύνοψη	4
II.	Εισαγωγή	6
	1. Πλαίσιο και στόχοι	6
	2. Διεθνή πρότυπα	7
III.	Μεθοδολογία της έρευνας	10
IV.	Πλαίσιο	12
V.	Στατιστικά δεδομένα σχετικά με την ποινική διαδικασία / σύστημα προσωρινής κράτησης	20
VI.	Διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση	24
VII.	Ουσία της λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση	35
VIII.	Μέτρα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης	44
IX.	Επανεξέταση προσωρινής κράτησης	51
X.	Έκβαση υποθέσεων	54
XI.	Συμπεράσματα και Προτάσεις	55

Εθνική Έκθεση

I. Εκτελεστική Σύνοψη

Η υπέρμετρη χρήση του μέτρου της προσωρινής κράτησης, ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των αλλοδαπών προσωρινά κρατούμενων και ο υπερπληθυσμός των φυλακών αποτελούν χρόνιες προκλήσεις για το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Η προσωρινή κράτηση, σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, αποτελεί έσχατο μέτρο και η εφαρμογή της διέπεται από συγκεκριμένες αυστηρές προϋποθέσεις. Διατάσσεται μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν μπορούν να εφαρμοστούν περιοριστικά μέτρα, τα οποία επαρκούν να διασφαλίσουν τη συμμετοχή του κατηγορούμενου στη δίκη. Παρά το γεγονός ότι το πρόβλημα παραμένει έντονο, τα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τους βασικούς παράγοντες που οδηγούν στην αυξημένη εφαρμογή της προσωρινής κράτησης και την αναποτελεσματικότητα των εναλλακτικών μέτρων είναι ελάχιστα.

Η παρούσα έρευνα συγκέντρωσε δεδομένα μέσω: α) δευτερογενούς έρευνας, β) έρευνας πεδίου με ερωτηματολόγια στην οποία μετείχαν 160 συνήγοροι υπεράσπισης, γ) μελέτης 44 δικογραφιών, δ) συνεντεύξεων με 5 δικαστικούς λειτουργούς και ε) συνεντεύξεων με 4 εισαγγελείς. Παρά το γεγονός ότι το δείγμα της έρευνας ήταν περιορισμένο λόγω του στενού χρονοδιαγράμματος υλοποίησης και των περιορισμένων διαθέσιμων πηγών, τα ευρήματα παρέχουν σημαντική πληροφόρηση τόσο για το θεσμικό πλαίσιο που διέπει το μέτρο της προσωρινής κράτησης όσο και για την εφαρμογή του στην πράξη. Τα βασικά ευρήματα σε σχέση με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων προσωρινής κράτησης συνοψίζονται στα εξής:

1. Διαδικασία λήψης αποφάσεων: Οι κατηγορούμενοι έχουν νομική εκπροσώπηση κατά την ανακριτική διαδικασία σε υποθέσεις που μπορεί να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση. Ωστόσο το 30% των δικηγόρων που μετείχε στην έρευνα υποστήριξε πως στις υποθέσεις αυτόφωρων εγκλημάτων, που πρέπει να εξεταστούν σε διάστημα τριών ημερών από τη σύλληψη, η δυνατότητά τους να προετοιμαστούν είναι περιορισμένη λόγω της στενής χρονικής προθεσμίας. Επίσης, σε καμία από τις υποθέσεις που μελετήθηκαν και στις οποίες καταγράφηκε η παρουσία διερμηνέα, τα αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονταν στον φάκελο της δικογραφίας δεν μεταφράστηκαν στη γλώσσα του κατηγορούμενου.

2. Ουσία των αποφάσεων: Η έρευνα έδειξε ότι η προσωρινή κράτηση διατάσσεται κυρίως προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων καθώς και ο κίνδυνος διαφυγής στο εξωτερικό, ενώ, παρά την αντίθετη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, καθοριστικό παράγοντα αποτελεί η βαρύτητα των αδικημάτων. Τα στοιχεία της δικογραφίας αποτελούν τη βάση για τη λήψη αποφάσεων περί προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, οι διαταγές προσωρινής κράτησης συχνά βασίζονται σε γενικευμένα επιχειρήματα και παραδοχές, χωρίς ειδική αναφορά στις περιστάσεις της κάθε υπόθεσης. Οι αναφορές σε συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία ή ισχυρισμούς της υπεράσπισης σπανίως περιλαμβάνονται στην αιτιολόγηση των διαταγών προσωρινής κράτησης.

3. Χρήση εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων: Σύμφωνα με την έρευνα οι λειτουργοί της δικαιοσύνης παρουσιάζονται αρκετά επιφυλακτικοί σχετικά με την αποτελεσματικότητα των περιοριστικών μέτρων αντί της προσωρινής κράτησης, ιδιαίτερα αναφορικά με την πρόληψη νέων εγκλημάτων και τη διασφάλιση της

παρουσίας του κατηγορούμενου στη δίκη. Η χρήση μέσων ηλεκτρονικής παρακολούθησης είναι περιορισμένη, καθώς ο κατηγορούμενος είναι υποχρεωμένος να αναλάβει το κόστος του απαραίτητου εξοπλισμού. Επιπροσθέτως, η έλλειψη εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητα των περιοριστικών μέτρων συχνά δεν αφήνει περιθώριο στους λειτουργούς της δικαιοσύνης να αποφύγουν την επιβολή προσωρινής κράτησης, καθώς αισθάνονται υποχρεωμένοι να προστατεύσουν το δημόσιο συμφέρον.

4. Επανεξέταση των διαταγών προσωρινής κράτησης: Οι διαταγές προσωρινής κράτησης σπανίως ανατρέπονται, εκτός αν παρουσιαστούν στη συνέχεια αδιάσειστα αποδεικτικά στοιχεία ή μεταβολές στις περιστάσεις. Όπως προέκυψε από την έρευνα, η μεγάλη διάρκεια της προσωρινής κράτησης (κατά μέσο όρο 6-12 μήνες σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, τα οποία επιβεβαιώνονται από την έρευνα) οφείλεται σε οργανωτικά θέματα και ελλείψεις (όπως ο φόρτος εργασίας των δικαστικών λειτουργών και των δικαστηρίων, καθυστερήσεις στη διαδικασία της ανάκρισης). Τα ανώτατα όρια προσωρινής κράτησης που θεσπίζει η νομοθεσία (1 χρόνος ή 18 μήνες) συντομεύουν τη συνολική διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας σε υποθέσεις όπου έχει επιβληθεί προσωρινή κράτηση, καθώς οι δίκες ολοκληρώνονται πριν παρέλθει η προθεσμία που ορίζει ο νόμος.

Με βάση τα ευρήματα της έρευνας, οι κύριες συστάσεις που προκύπτουν είναι οι εξής:

- Οι Οδηγίες για το δικαίωμα στη διερμηνεία και στη μετάφραση και το δικαίωμα στην πληροφόρηση πρέπει να εφαρμοστούν αποτελεσματικά, προκειμένου να διασφαλίζεται η πρόσβαση στη δικογραφία και η προστασία των αλλοδαπών κατηγορουμένων.
- Κωδικοποίηση ενιαίων προτύπων για την προσωρινή κράτηση εναρμονισμένων με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, προκειμένου να τα χρησιμοποιούν οι ανακριτές και οι εισαγγελείς στο καθημερινό τους έργο.
- Παροχή ειδικής εκπαίδευσης/συνεχιζόμενης εκπαίδευσης σε ανακριτές και εισαγγελείς που λαμβάνουν αποφάσεις προσωρινής κράτησης στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.
- Η αιτιολογία της προσωρινής κράτησης και το αποδεικτικό υλικό στο οποίο βασίστηκε, συμπεριλαμβανομένων των λόγων για τους οποίους δεν επαρκούν οι περιοριστικοί όροι, πρέπει να αναφέρονται εξατομικευμένα και με σαφήνεια στις διαταγές προσωρινής κράτησης και στις αποφάσεις επανεξέτασης.
- Η χρήση της προσωρινής κράτησης και των περιοριστικών όρων πρέπει να τυγχάνει συστηματικής παρακολούθησης μέσω της συλλογής δεδομένων, προκειμένου να εντοπίζονται προβληματικά σημεία και να αναδεικνύονται καλές πρακτικές.
- Η αποτελεσματικότητα των εναλλακτικών μέτρων πρέπει να ενισχυθεί με ειδική επιμόρφωση δικαστών και εισαγγελέων για να αυξηθεί η εμπιστοσύνη τους στη χρήση της και την ευρύτερη εφαρμογή τους.

Ολοκληρωμένη λίστα με προτάσεις περιλαμβάνεται στο τέλος της Έκθεσης.

II. Εισαγωγή

1. Πλαίσιο και στόχοι

Η έκθεση με τίτλο «Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων» αποτελεί μία από τις 10 Εθνικές Εκθέσεις που καταγράφουν τα ευρήματα του ομώνυμου προγράμματος που υλοποιήθηκε σε δέκα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο 2014-2015 με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Περισσότεροι από 100.000 κατηγορούμενοι κρατούνται προσωρινά στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Παρά το γεγονός ότι η προσωρινή κράτηση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε κάποιες ποινικές διαδικασίες, διασφαλίζοντας πως οι ύποπτοι για διάπραξη εγκλημάτων θα οδηγηθούν σε δίκη, το μέτρο χρησιμοποιείται με υπερβολική συχνότητα και με μεγάλο κόστος για τις εθνικές οικονομίες. Η αδικαιολόγητη και υπερβολική χρήση της προσωρινής κράτησης έχει σαφή αντίκτυπο στο δικαίωμα στην ελευθερία και στο τεκμήριο της αθωότητας. Επίσης, έχει επιπτώσεις στη δυνατότητα του προσωρινώς κρατούμενου να απολαύσει πλήρως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, κυρίως λόγω του περιορισμού της δυνατότητάς του να προετοιμάσει την υπεράσπισή του και να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο. Επιπλέον, οι συνθήκες φυλάκισης συχνά θέτουν σε κίνδυνο τη σωματική και ψυχολογική κατάσταση των υπόπτων.¹ Για τους λόγους αυτούς, οι διεθνείς κανόνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ορίζουν πως η προσωρινή κράτηση χρησιμοποιείται ως έσχατο και εξαιρετικό μέτρο.

Παρά το γεγονός ότι έχουν διενεργηθεί αρκετές μελέτες για το θεσμικό πλαίσιο που διέπει την προσωρινή κράτηση στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως σήμερα η έρευνα γύρω από τη πρακτική εφαρμογή της είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων αποτέλεσε το κίνητρο για την υλοποίηση του εν λόγω έργου, στο οποίο ΜΚΟ και ακαδημαϊκοί από δέκα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπό τον συντονισμό της Fair Trials International (Fair Trials) διενήργησαν έρευνα για τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικών με την προσωρινή κράτηση. Στόχο του έργου αποτελεί η δημιουργία μιας βάσης δεδομένων σχετικά με την εφαρμογή στην πράξη της προσωρινής κράτησης. Στην παρούσα έρευνα, αξιολογήθηκε η διαδικασία λήψης αποφάσεων προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα κίνητρα των εμπλεκόμενων μερών (συνήγοροι υπεράσπισης, δικαστές, εισαγγελείς). Τα ευρήματα θα διαχυθούν σε υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, δικαστικούς λειτουργούς, εισαγγελείς και δικηγόρους, ώστε να ευνοηθεί η ανάπτυξη μελλοντικών πρωτοβουλιών με στόχο τον περιορισμό της χρήσης του μέτρου της προσωρινής κράτησης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το συγκεκριμένο έργο, συμπληρώνει επίσης τις τρέχουσες εξελίξεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης που σχετίζονται με τα δικονομικά δικαιώματα. Σύμφωνα με τον Οδικό Χάρτη για τα Δικονομικά Δικαιώματα, που υιοθετήθηκε το 2009, τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέτασαν τα ζητήματα που προκύπτουν από την ανεπαρκή προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αμοιβαίας αναγνώρισης, όπως οι δυσκολίες που ανακύπτουν από την εφαρμογή του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Τρεις οδηγίες δικονομικών δικαιωμάτων (νομοθετικές πράξεις που υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να θεσπίσουν εθνικές διατάξεις βάσει των οποίων θα επιτευχθούν οι στόχοι που περιγράφονται) έχουν ήδη υιοθετηθεί: Η Οδηγία για διερμηνεία και μετάφραση (2010/64/EU), η Οδηγία για το δικαίωμα στην πληροφόρηση (2012/13/EU) και η Οδηγία για την πρόσβαση σε συνήγορο (2013/48/EU). Η λήψη

¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλέπε: <http://website-pace.net/documents/10643/1264407/pre-trialaidoc1862015-E.pdf/37e1f8c6-ff22-4724-b71e-58106798bad5>.

τριών επιπλέον μέτρων τελεί υπό διαπραγμάτευση: νομική βοήθεια, εγγυήσεις για τα παιδιά και για το τεκμήριο της αθωότητας και το δικαίωμα παρουσίας στη δίκη.

Ο Οδικός Χάρτης περιλαμβάνει τον στόχο της εξέτασης θεμάτων που αφορούν την κράτηση, περιλαμβανομένης και της προσωρινής κράτησης, μέσω μιας Πράσινης Βίβλου που δημοσιεύτηκε το 2011. Η Fair Trials, βασισμένη στην εμπειρία σχετικών υποθέσεων και στη συμβολή της συμβουλευτικής ομάδας νομικών εμπειρογνομόνων «Legal Expert Advisory Panel (LEAP²)» αντέδρασε στην Πράσινη Βίβλο με την Έκθεση «Κρατούμενος χωρίς δίκη» (“Detained without trial”) και υπογράμμισε την αναγκαιότητα για ευρωπαϊκή νομοθεσία, καθώς παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα κατά τη διαδικασία της προσωρινής κράτησης. Συνεδριάσεις εμπειρογνομόνων το 2012-2013 σε Άμστερνταμ, Λονδίνο, Παρίσι, Πολωνία, Ελλάδα και Λιθουανία επιβεβαίωσαν την αντίληψη πως τα προβλήματα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μπορεί να ευθύνονται για την κατάχρηση του μέτρου της προσωρινής κράτησης και έδωσαν έμφαση στην ανάγκη να διερευνηθεί σε βάθος η συγκεκριμένη υπόθεση. Ωστόσο, μέχρι σήμερα, δεν έχουν αναληφθεί νομοθετικές πρωτοβουλίες όσον αφορά στην ενίσχυση των δικαιωμάτων των υπόπτων για εγκληματικές πράξεις οι οποίοι βρίσκονται αντιμέτωποι με προσωρινή κράτηση. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διενεργεί Εκτίμηση Επιπτώσεων για σχεδιαζόμενο μέτρο που αφορά στην προσωρινή κράτηση, το οποίο ευελπιστούμε πως θα λάβει υπόψη του και τα ευρήματα των εθνικών εκθέσεων αυτού του έργου.

2. Διεθνή πρότυπα

Τα ισχύοντα πρότυπα για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων προσωρινής κράτησης περιγράφονται στο άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Το άρθρο 5 παρ.1 αναφέρει πως η σύλληψη ή η κράτηση ενός ατόμου μπορεί να πραγματοποιείται με σκοπό την παραπομπή του ενώπιον αρμόδιας δικαστικής αρχής σε περίπτωση εύλογης υπόνοιας ότι διέπραξε αδίκημα ή όταν θεωρείται εύλογα αναγκαίο, προκειμένου να αποτραπεί νέο αδίκημα ή η διαφυγή του μετά τη διάπραξη αδικήματος. Οποιοσδήποτε στερείται την ελευθερία του, σύμφωνα με τις εξαιρέσεις που τίθενται στο άρθρο 5, δικαιούται να παραπεμφθεί ενώπιον δικαστηρίου προκειμένου αυτό να αποφασίσει σε σύντομο χρονικό διάστημα επί του νόμιμου της κρατήσεώς του και να διαταχθεί η απελευθέρωσή του σε περίπτωση που η κράτηση είναι παράνομη (άρθρο 5 παρ. 4 ΕΣΔΑ). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) έχει αναπτύξει γενικές αρχές σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ, που πρέπει να διέπουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων προσωρινής κράτησης και, αν εφαρμοστούν σωστά, μπορούσαν να ενισχύσουν το δικαίωμα στην υπεράσπιση. Τα εν λόγω πρότυπα έχουν αναπτυχθεί μέσα από μια διαρκώς αυξανόμενη νομολογία.

Διαδικασία

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ορίζει πως, όταν ένα άτομο κρατείται ως ύποπτο για αξιόποινη πράξη πρέπει να οδηγείται άμεσα³ ή «σύντομα»⁴ ενώπιον δικαστικής αρχής. Το περιθώριο ελαστικότητας στην ερμηνεία και στην εφαρμογή της έννοιας της ταχύτητας είναι πολύ περιορισμένο.⁵ Η δίκη πρέπει να γίνει εντός «εύλογου» χρονικού διαστήματος σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και οι διαδικασίες στις οποίες εμπλέκεται ο

² <http://www.fairtrials.org/fair-trials-defenders/legal-experts/>.

³ *Rehbock v. Slovenia*, App 29462/95, 28 Νοεμβρίου 2000, παρ. 84.

⁴ Το χρονικό όριο αποδεκτής προδικαστικής κράτησης δεν έχει καθοριστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, ωστόσο, στην υπόθεση *Brogan and others v. UK*, App. 11209/84: 11234/84: 11266/84:11386/85, 29 Νοεμβρίου 1988, το δικαστήριο έκρινε πως προδικαστική κράτηση από τέσσερις ως έξι ημέρες παραβίασε το άρθρο 5(3).

⁵ *Ibid* παρ. 62.

προσωρινώς κρατούμενος πρέπει να διενεργούνται με ιδιαίτερη επιμέλεια και ταχύτητα.⁶ Το αν αυτό έχει διασφαλιστεί πρέπει να καθορίζεται λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές περιστάσεις κάθε υπόθεσης.⁷ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει κρίνει ως υπερβολικές περιόδους προσωρινής κράτησης που έχουν διαρκέσει από 2,5 ως 5 χρόνια.⁸ Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το δικαστήριο που λαμβάνει την προδικαστική απόφαση, πρέπει να έχει την εξουσία να αφήσει ελεύθερο τον ύποπτο⁹ και πρέπει να είναι ανεξάρτητο από την εκτελεστική εξουσία και τους διαδίκους.¹⁰ Η διαδικασία για την προσωρινή κράτηση πρέπει να είναι προφορική και να γίνεται εξέταση κατ' αντιμωλία, κατά την οποία η υπεράσπιση θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να μετέχει ουσιαστικά.¹¹

Ουσία

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει επανειλημμένως τονίσει το τεκμήριο υπέρ της απελευθέρωσης¹² και έχει διασαφηνίσει ότι το κράτος φέρει το βάρος της απόδειξης του ισχυρισμού πως μια λιγότερο παρεμβατική λύση εναλλακτική της προσωρινής κράτησης δεν θα εξυπηρετούσε τον αντίστοιχο σκοπό.¹³ Η απόφαση για την προσωρινή κράτηση πρέπει να είναι επαρκώς τεκμηριωμένη και δεν πρέπει να βασίζεται σε «στερεότυπες»¹⁴ εκφράσεις. Τα επιχειρήματα υπέρ ή κατά της προσωρινής κράτησης δεν μπορεί να είναι «γενικά και αφηρημένα».¹⁵ Το δικαστήριο πρέπει να εγγυάται τους λόγους που οδηγούν σε προσωρινή κράτηση και την απόρριψη του αιτήματος απελευθέρωσης.¹⁶

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει επίσης επισημάνει πως νόμιμοι λόγοι για διαταγή προσωρινής κράτησης είναι: (1) ο κίνδυνος να μην εμφανιστεί ο κατηγορούμενος στη δίκη¹⁷ (2) ο κίνδυνος ο ύποπτος να αλλοιώσει αποδεικτικά στοιχεία ή να απειλήσει τους μάρτυρες¹⁸ (3) ο κίνδυνος ο ύποπτος να διαπράξει νέες αξιόποινες πράξεις¹⁹ (4) ο κίνδυνος η απελευθέρωση του κατηγορουμένου να προκαλέσει διατάραξη της δημόσιας τάξης²⁰ ή (5) σε εξαιρετικές περιπτώσεις η ανάγκη προστασίας του υπό έρευνα προσώπου.²¹ Η διάπραξη ενός αδικήματος είναι ανεπαρκής αιτία για τη διαταγή προσωρινής κράτησης όσο σοβαρή κι αν είναι η αξιόποινη πράξη και τα αποδεικτικά στοιχεία σε βάρος του κατηγορούμενου.²² Προσωρινή κράτηση βασισμένη στην «ανάγκη διαφύλαξης της δημόσιας τάξης από τη διαταραχή που προκάλεσε η αξιόποινη πράξη»²³ μπορεί να θεωρηθεί σύννομη μόνο αν η δημόσια τάξη παραμένει υπό ουσιαστική απειλή. Η προσωρινή κράτηση δεν μπορεί να παραταθεί απλά και μόνο επειδή ο δικαστής θεωρεί πως κατά τη δίκη θα επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή στον κατηγορούμενο.²⁴

⁶ *Stögmüller v. Austria*, App 1602/62, 10 Νοεμβρίου 1969, παρ. 5.

⁷ *Buzadji v. Moldova*, App 23755/07, 16 Δεκεμβρίου 2014, παρ. 3.

⁸ *PB v. France*, App 38781/97, 1 Αυγούστου 2000, παρ. 34.

⁹ *Singh v. UK*, App 23389/94, 21 Φεβρουαρίου 1996, παρ. 65.

¹⁰ *Neumeister v. Austria*, App 1936/63, 27 Ιουνίου 1968, παρ. 24.

¹¹ *Göç v. Turkey*, App 36590/97, 11 Ιουλίου 2002, παρ. 62.

¹² *Michalko v. Slovakia*, App 35377/05, 21 Δεκεμβρίου 2010, παρ. 145.

¹³ *Ilijkov v. Bulgaria*, App 33977/96, 26 Ιουλίου 2001, παρ. 85.

¹⁴ *Yagci and Sargin v. Turkey*, App 16419/90, 16426/90, 8 Ιουνίου 1995, παρ. 52.

¹⁵ *Smirnova v. Russia*, App 46133/99, 48183/99, 24 Ιουλίου 2003, παρ. 63.

¹⁶ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 7.

¹⁷ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 15, παρ. 59.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Muller v. France*, App 21802/93, 17 Μαρτίου 1997, παρ. 44.

²⁰ *I.A. v. France*, App 28213/95, 23 Σεπτεμβρίου 1988, παρ. 104.

²¹ *Ibid.* παρ. 108.

²² *Tomasi v. France*, App 12850/87, 27 Αυγούστου 1992, παρ. 102.

²³ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 20.

²⁴ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 12, παρ. 149.

Όσον αφορά στον κίνδυνο διαφυγής, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει αποσαφηνίσει η απλή έλλειψη μόνιμης διαμονής²⁵ ή η πιθανότητα ποινής πολυετούς κάθειρξης σε περίπτωση καταδίκης δεν επαρκούν για να δικαιολογήσουν τη διαταγή προσωρινής κράτησης.²⁶ Ο κίνδυνος διάπραξης νέων αξιόποινων πράξεων μπορεί να αποτελέσει αιτιολογία προσωρινής κράτησης μόνο σε περίπτωση που υπάρχει διαθέσιμη πραγματική απόδειξη περί αυτού,²⁷ ενώ το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος δεν εργάζεται ή δεν έχει τοπικούς οικογενειακούς δεσμούς δεν είναι επαρκές.²⁸

Εναλλακτικά Μέτρα

Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ενθαρρύνει τη χρήση της προσωρινής κράτησης μόνον ως εξαιρετικό μέτρο. Στην υπόθεση *Ambruszkiewicz v. Poland*,²⁹ το Δικαστήριο έκρινε πως

«η κράτηση ενός ατόμου είναι τόσο αυστηρό μέτρο που δικαιολογείται μόνο σε περίπτωση που έχουν εξεταστεί άλλα λιγότερο επαχθή μέτρα και κρίθηκαν ανεπαρκή για τη διασφάλιση της ασφάλειας του ατόμου αλλά και του δημοσίου συμφέροντος το οποίο ενδεχομένως να απαιτεί την κράτηση του. Αυτό σημαίνει πως η στέρηση της ελευθερίας ενός ατόμου δεν αρκεί να είναι σύμφωνη με την εθνική νομοθεσία, αλλά θα πρέπει επίσης να είναι και αναγκαία υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις».

Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει τονίσει τη σημασία της εφαρμογής της «αναλογικότητας» στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, με την έννοια πως θα πρέπει να εξετάζονται από τις αρμόδιες αρχές εναλλακτικές λύσεις λιγότερο αυστηρές πριν από την επιβολή προσωρινής κράτησης³⁰ και πως οι αρχές θα πρέπει επίσης να εξετάζουν αν «η συνεχιζόμενη κράτηση του κατηγορουμένου είναι απαραίτητη».³¹

Ένα τέτοιο εναλλακτικό μέτρο είναι ο περιορισμός του υπόπτου εντός της οικίας του υπό επιτήρηση. Τα κράτη δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την επιβολή προσωρινής κράτησης βάσει της ξένης υπηκοότητας του κατηγορουμένου, αλλά είναι υποχρεωμένα να εξετάσουν αν η λήψη μέτρων επιτήρησης θα ήταν αρκετή για να διασφαλίσει την παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη.

Επανεξέταση της προσωρινής κράτησης

Η απόφαση επιβολής προσωρινής κράτησης πρέπει να υπόκειται σε συνεχή δικαστική επανεξέταση,³² διαδικασία την οποία πρέπει να μπορούν να εκκινήσουν όλοι οι εμπλεκόμενοι (κατηγορούμενος, δικαστικό σώμα, εισαγγελέας).³³

Η διαδικασία της επανεξέτασης πρέπει να γίνεται κατ' αντιμωλία και προφορικά με διασφαλισμένη την ισότητα των διαδίκων.³⁴ Αυτό απαιτεί πρόσβαση στο φάκελο της δικογραφίας,³⁵ κάτι που έχει κατοχυρωθεί από το Άρθρο 7 (1) της Οδηγίας για το Δικαίωμα στην πληροφόρηση. Η απόφαση για συνέχιση της προσωρινής κράτησης πρέπει να λαμβάνεται άμεσα και πρέπει να αναφέρονται ρητά οι λόγοι για τους οποίους

²⁵ *Sulaoja v. Estonia*, App 55939/00, 15 Φεβρουαρίου 2005, παρ. 64.

²⁶ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 22, παρ. 87.

²⁷ *Matznetter v. Austria*, App 2178/64, 10 Νοεμβρίου 1969, σύμφωνη γνώμη του Δικαστή Balladore Pallieri, παρ. 1.

²⁸ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 25.

²⁹ *Ambruszkiewicz v. Poland*, App 38797/03, 4 Μαΐου 2006, παρ. 31.

³⁰ *Ladent v. Poland*, App 11036/03, 18 Μαρτίου 2008, παρ. 55.

³¹ *Ibid*, παρ. 79.

³² *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, App 2832/66, 2835/66, 2899/66, 18 Ιουνίου 1971, παρ. 76.

³³ *Rakevich v. Russia*, App 58973/00, 28 Οκτωβρίου 2003, παρ. 43.

³⁴ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 11.

³⁵ *Wloch v. Poland*, App 27785/95, 19 Οκτωβρίου 2000, παρ. 127.

κρίνεται αναγκαία η συνέχισή της.³⁶ Δεν πρέπει να γίνεται απλή αναπαραγωγή προηγούμενων αποφάσεων.³⁷

Κατά τη διαδικασία επανεξέτασης μιας απόφασης προσωρινής κράτησης το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο απαιτεί να λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο το τεκμήριο υπέρ της απελευθέρωσης του κατηγορούμενου³⁸ και η συνέχιση της προσωρινής κράτησης «μπορεί να δικαιολογηθεί στο πλαίσιο της εκάστοτε συγκεκριμένης υπόθεσης μόνο σε περίπτωση που υπάρχουν σαφείς ενδείξεις μιας πραγματικής απαίτησης υπέρ του δημοσίου συμφέροντος που, παρά την ισχύ τεκμηρίου της αθωότητας, υπερτερεί έναντι του κανόνα σεβασμού της ατομικής ελευθερίας όπως ορίζεται στο Άρθρο 5 της Σύμβασης».³⁹ Η υποχρέωση των αρμόδιων αρχών για την εξέταση εναλλακτικών μέτρων που θα μπορούσαν να ληφθούν είναι συνεχιζόμενη και δεν εξαντλείται στη μία φορά.⁴⁰

Εφαρμογή

Η κατάχρηση της χρήσης του μέτρου της προσωρινής κράτησης, ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των αλλοδαπών προσωρινώς κρατούμενων και ο υπερπληθυσμός των φυλακών αποτελούν χρόνια προβλήματα με τα οποία είναι αντιμέτωπο το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Η προσωρινή κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και η εφαρμογή του διέπεται από συγκεκριμένες και αυστηρές προϋποθέσεις, σε περιπτώσεις που η εφαρμογή άλλων εναλλακτικών μέτρων δεν μπορεί να διασφαλίσει την παρουσία του κατηγορούμενου στη δίκη.

Οι κατευθυντήριες γραμμές που προκύπτουν από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου δεν γίνονται πάντα σεβαστές στα ελληνικά δικαστήρια και η Ελλάδα έχει κριθεί σε αρκετές περιπτώσεις πως παραβιάζει το άρθρο 5 παρ. 3 ΕΣΔΑ (Κουταλίδης κατά Ελλάδας,⁴¹ Βαφειάδης κατά Ελλάδας,⁴² Χριστοδούλου και άλλοι κατά Ελλάδας⁴³ κ.ά.). Παρά την επίμονη φύση του προβλήματος, οι βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην υπερβολική χρήση του μέτρου της προσωρινής κράτησης και στην αναποτελεσματικότητα της χρήσης εναλλακτικών μέτρων δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς και σε βάθος.

III. Μεθοδολογία της έρευνας

Το εν λόγω έργο σχεδιάστηκε με στόχο να γίνει κατανοητή η διαδικασία της λήψης αποφάσεων σχετικά με την προσωρινή κράτηση σε 10 Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έρευνα διενεργήθηκε σε 10 Κράτη Μέλη με διαφορετικά νομικά συστήματα (αστικό δίκαιο, κοινό δίκαιο), διαφορετικές νομικές παραδόσεις (σοβιετική, ρωμαϊκή, ναπολεόντεια), διαφορετικά οικονομικά δεδομένα και, κυρίως, σημαντική διαφοροποίηση στη συχνότητα και στη χρήση του μέτρου της προσωρινής κράτησης στην ποινική διαδικασία (για παράδειγμα, 12,7% των κρατούμενων στην Ιρλανδία δεν έχει καταδικαστεί⁴⁴ ενώ στην Ολλανδία δεν έχει καταδικαστεί το 39,9% του συνόλου των φυλακισμένων⁴⁵). Η επιλογή των χωρών έγινε έτσι ώστε να επιτρέπει τον εντοπισμό καλών και κακών πρακτικών, προτάσεις μεταρρύθμισης σε εθνικό επίπεδο καθώς και

³⁶ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 3, παρ. 84.

³⁷ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 13.

³⁸ Βλέπε παραπάνω, σημείωση, παρ. 145.

³⁹ *McKay v. UK*, App 543/03, 3 Οκτωβρίου 2006, παρ. 42.

⁴⁰ *Darvas v. Hungary*, App 19574/07, 11 Ιανουαρίου 2011, παρ. 27.

⁴¹ *Koutalidis v. Greece*, App 18785/13, 27 Νοεμβρίου 2014.

⁴² *Vafiadis v. Greece*, App 24981/07, 2 Ιουλίου 2009.

⁴³ *Christodoulou and Others v. Greece*, App 80452/12.

⁴⁴ <http://www.prisonstudies.org/country/ireland-republic>, στοιχεία από το Διεθνές Κέντρο Μελετών για τις φυλακές (International Centre for Prison Studies), 18 Ιουνίου 2015.

⁴⁵ <http://www.prisonstudies.org/country/netherlands>, στοιχεία από το Διεθνές Κέντρο Μελετών για τις φυλακές (International Centre for Prison Studies), 18 Ιουνίου 2015.

συστάσεις που θα διασφαλίζουν την εφαρμογή ελάχιστων προτύπων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι εθνικές εκθέσεις εστιάζουν στην ισχύουσα κατάσταση σε κάθε συμμετέχουσα χώρα και παρέχουν ουσιαστική πληροφόρηση για τη συγκριτική έκθεση στην οποία καταγράφονται κοινά προβλήματα, παραδείγματα καλών πρακτικών και διευκολύνεται η συνολική κατανόηση της πρακτικής της προσωρινής κράτησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου αναπτύχθηκαν πέντε ερευνητικοί πυλώνες για την αποτύπωση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο, ώστε να καταστεί δυνατή α) η ανάλυση των αδυναμιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων προσωρινής κράτησης, η κατανόηση των αιτιών για τα υψηλά ποσοστά διαταγών προσωρινής κράτησης σε ορισμένες χώρες και η κατανόηση των πλεονεκτημάτων της διαδικασίας σε άλλες χώρες β) η αξιολόγηση κοινών σημείων και διαφοροποιήσεων μεταξύ των διαφορετικών συστημάτων και γ) η καταγραφή ουσιαστικών συστάσεων που μπορούν να καθοδηγήσουν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής σε μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες. Τα πέντε στάδια της έρευνας περιγράφονται ακολούθως:

- (1) Δευτερογενής έρευνα, στο πλαίσιο της οποίας οι εταίροι αναλύουν την εθνική νομοθεσία και τις διαδικασίες όπως εφαρμόζονται στην πράξη σε σχέση με το μέτρο της προσωρινής κράτησης, συγκεντρώνουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για την πρακτική της προσωρινής κράτησης και των διαθέσιμων εναλλακτικών μέτρων, καθώς και πληροφόρηση για τις πρόσφατες ή τις επικείμενες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις. Με βάση την έρευνα γραφείου και τα ευρήματά της, η Fair Trials και οι εταίροι σχεδίασαν τα ερευνητικά εργαλεία τα οποία –με μικρές προσαρμογές στις ιδιαίτερες συνθήκες της κάθε χώρας- χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση της πρακτικής και των κινήτρων στις αποφάσεις προσωρινής κράτησης και την αποτύπωση των απόψεων και της οπτικής των εμπλεκόμενων στη διαδικασία, σε κάθε χώρα.
- (2) Έρευνα πεδίου με συνηγόρους υπεράσπισης. Μέσω της έρευνας αναζητήθηκαν οι απόψεις και οι εμπειρίες των δικηγόρων σχετικά με τη διαδικασία αλλά και το περιεχόμενο των αποφάσεων προσωρινής κράτησης.
- (3) Παρατήρηση (monitoring) ακροάσεων για την προσωρινή κράτηση για την καταγραφή των διαδικασιών, των θέσεων της υπεράσπισης και της εισαγγελίας.
- (4) Μελέτη δικογραφιών για την κατανόηση του πλήρους κύκλου ζωής μιας υπόθεσης προσωρινής κράτησης, σε αντίθεση με τα μεμονωμένα στοιχεία που συγκεντρώνονται μέσω της παρατήρησης (monitoring).
- (5) Δομημένες συνεντεύξεις με εισαγγελείς και ανακριτές, για την κατανόηση των προθέσεων και των κινήτρων τους σε υποθέσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση. Πέρα από τις κοινές ερωτήσεις που αποτέλεσαν και τον κορμό του οδηγού συνέντευξης, οι ερευνητές απηύθυναν και ειδικότερες ερωτήσεις για κάθε χώρα, ανάλογα με τις ειδικότερες συνθήκες και τα προηγούμενα ευρήματα.

Για την Ελλάδα τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν μέσω:

- α) δευτερογενούς έρευνας με εστίαση στη νομοθεσία, τη βιβλιογραφία και τη νομολογία
- β) έρευνας με συνηγόρους υπεράσπισης που διενεργήθηκε τον Νοέμβριο - Δεκέμβριο 2015 με συμμετοχή 160 δικηγόρων από όλη τη χώρα
- γ) μελέτης 44 δικογραφιών. Η πρόσβαση στις δικογραφίες κατέστη εφικτή μέσω του αρχείου τριών δικηγόρων, οι οποίοι τις ανέλυσαν για τις ανάγκες της έρευνας

δ) συνεντεύξεων με 5 ανακριτές του Πρωτοδικείου Αθηνών

ε) συνεντεύξεων με 4 εισαγγελείς από την περιοχή της Αττικής, που ασχολούνται με διαταγές προσωρινής κράτησης.

Η πρόσβαση στους φακέλους δικογραφιών αποτέλεσε μεγάλη πρόκληση, καθώς τα αρχεία δεν είναι δημόσια και το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν έδωσε την άδεια για πρόσβαση σε σχετικά αρχεία. Οι δικογραφίες μελετήθηκαν από δικηγόρους που χειρίστηκαν τις σχετικές υποθέσεις και αφορούν σε αυτές.

Η παρακολούθηση ανακριτικής διαδικασίας δεν κατέστη δυνατή καθώς η διαδικασία δεν είναι δημόσια και δεν δόθηκε σχετική άδεια για πρόσβαση από το Υπουργείο Δικαιοσύνης ή τις Δικαστικές Αρχές. Αν και το πεδίο της έρευνας και τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν είναι σχετικά περιορισμένα και δεν μπορούν να παρέχουν μια απολύτως ακριβή απεικόνιση του εύρους των προβλημάτων που σχετίζονται με την πρακτική της προσωρινής κράτησης, διαφωτίζουν ωστόσο ορισμένα σημαντικά ζητήματα σχετικά με την πρακτική της προσωρινής κράτησης στην Ελλάδα.

IV. Πλαίσιο

α) Περιεχόμενα

Γενικές Πληροφορίες. Η Ελλάδα βρίσκεται στη Νοτιο-Ανατολική Ευρώπη. Η έκτασή της είναι 131.957 τ.χ. και ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 11.306.183 (απογραφή πληθυσμού 2010). Στα βόρεια συνορεύει με τη Βουλγαρία, την πΓΔΜ και την Αλβανία, στα ανατολικά με την Τουρκία και στα δυτικά με την Ιταλία (θαλάσσια σύνορα). Το σύγχρονο ελληνικό κράτος απέκτησε την ανεξαρτησία του από την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1830 και εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981. Η Ελληνική Δημοκρατία είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975 αποτελεί τον θεμελιώδη νόμο του Κράτους.

Το Ελληνικό νομικό σύστημα εντάσσεται στην παράδοση του Αστικού Δικαίου. Στο Ποινικό Δίκαιο, ο Ποινικός Κώδικας αποτελεί το βασικό κωδικοποιημένο νομοθετικό κείμενο ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου και ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) αποτελεί τον κύριο νόμο της ποινικής δικονομικής διαδικασίας. Ειδικοί ποινικοί νόμοι ρυθμίζουν ειδικότερα ζητήματα με ποινική διάσταση, όπως για παράδειγμα ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας, τα ναρκωτικά, τις αρχαιότητες, το περιβάλλον κ.ά.

Το Ελληνικό Ποινικό Σύστημα βασίζεται στην ηπειρωτική παράδοση και η ποινική διαδικασία ακολουθεί ένα «μικτό» μοντέλο που συνδυάζει στοιχεία του ανακριτικού και κατηγορητικού συστήματος. Αν και η διαδικασία είναι κατά βάση ανακριτική, παρουσιάζει ισχυρά στοιχεία αντιμωλίας.⁴⁶ Διώξεις για τα αδικήματα ασκεί αποκλειστικά ο εισαγγελέας. Η Ελληνική ποινική διαδικασία διέπεται από την αρχή της νομιμότητας της δίωξης (ή αρχή της νομιμότητας). Η δίωξη διενεργείται ως εξής α) σύντομη έρευνα διενεργείται είτε από δικαστικό είτε από αστυνομικό (πλημμελήματα), β) συνήθης έρευνα διενεργείται από δικαστή (κακουργήματα και πλημμελήματα) ή γ) άμεση παραπομπή της υπόθεσης σε δίκη για ήσσονος σημασίας παραβάσεις ή επ' αυτοφώρω αδικήματα. Η διαδικασία της προσωρινής κράτησης διενεργείται γραπτώς, δεν είναι δημόσια και δεν διεξάγεται κατ' αντιμωλία (άρθ. 33, 34 ΚΠοινΔ) και ο ανακριτής ή ο αστυνομικός συλλέγουν τις αποδείξεις. Η διαδικασία έχει κατηγορητικά χαρακτηριστικά δεδομένου ότι τα εμπλεκόμενα μέρη μπορούν να ασκήσουν επιρροή υποβάλλοντας αιτήσεις, προσκομίζοντας αποδεικτικά στοιχεία, προσφεύγοντας κατά

⁴⁶ D. Spinellis, C. Spinellis, The Criminal Justice System of Greece, 1999.

της απόφασης του ανακριτή κ.ά. Η προδικασία ολοκληρώνεται όταν ολοκληρώνεται η διαδικασία ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου ο κατηγορούμενος καλείται σε δίκη.⁴⁷

Σύλληψη και παρουσία ενώπιον δικαστικής αρχής. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Συντάγματος «κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση. Εξαιρούνται τα αυτόφωρα εγκλήματα». Το άρθρο 276 παρ.1 του ΚΠοινΔ αναφέρει ότι «εκτός από την περίπτωση του άρθρου 275 (σύλληψη επ' αυτοφώρω) κανείς δε συλλαμβάνεται χωρίς ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένο ένταλμα του ανακριτή ή βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου που πρέπει να κοινοποιούνται κατά τη στιγμή της σύλληψης». Όποιος συλλαμβάνεται για αυτόφωρο έγκλημα ή με ένταλμα προσάγεται στον αρμόδιο ανακριτή το αργότερο μέσα σε 24 ώρες από τη σύλληψή του ή μέσα στον απολύτως αναγκαίο χρόνο για τη μεταγωγή του (άρθρο 6 παρ.2 Σύνταγμα). Ο ανακριτής οφείλει μέσα σε τρεις ημέρες από την προσαγωγή είτε να απολύσει τον συλληφθέντα είτε να εκδώσει ένταλμα σύλληψης (άρθρο 6 παρ.2 Σύνταγμα). Η προθεσμία αυτή παρατείνεται για δύο ημέρες, αν το ζητήσει αυτός που έχει προσαχθεί, ή σε περίπτωση ανώτερης βίας που βεβαιώνεται αμέσως με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου. Όταν περάσει άπρακτη καθεμία από τις δύο αυτές προθεσμίες, το Σύνταγμα επιτάσσει, πως κάθε αρμόδιος υπάλληλος οφείλει να απολύσει αμέσως τον κρατούμενο (άρθρο 6 παρ. 3 Σύνταγμα), ενώ οι παραβάτες τιμωρούνται για παράνομη κατακράτηση και υποχρεούνται να επανορθώσουν κάθε ζημιά (άρθρο 6 παρ. 3 Σύνταγμα).

Λόγοι προσωρινής κράτησης. Η προσωρινή κράτηση προβλέπεται στο άρθρο 282 παρ. 3 ΚΠΔ, ως έσχατο μέτρο σε περίπτωση που οι περιοριστικοί όροι (για παράδειγμα εγγύηση ή υποχρέωση του κατηγορούμενου να εμφανίζεται κατά διαστήματα στον ανακριτή ή σε άλλη αρχή ή απαγόρευση να μεταβαίνει ή να διαμένει σε ορισμένο τόπο) δεν επαρκούν για να διασφαλίσουν την παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη ή στο σύνολο της ανακριτικής διαδικασίας. Προσωρινή κράτηση μπορεί να επιβληθεί αν ένα πρόσωπο διώκεται για κακούργημα και προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του, δεν έχει γνωστή διαμονή στη χώρα ή έχει κάνει προπαρασκευαστικές ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόποινος ή φυγόδικος ή κρίθηκε ένοχος για απόδραση κρατούμενου ή παραβίαση περιορισμών διαμονής εφόσον από τη συνδρομή των παραπάνω στοιχείων προκύπτει σκοπός φυγής ή κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα.

Όσο διαρκεί η προδικασία, αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών, είναι δυνατό να διαταχθούν περιοριστικοί όροι (άρθρο 282 ΚΠοινΔ), με σκοπό να αποτραπεί ο κίνδυνος τέλεσης νέων εγκλημάτων και να εξασφαλιστεί ότι ο κατηγορούμενος θα παραστεί οποτεδήποτε στην ανάκριση ή στο δικαστήριο και θα υποβληθεί στην εκτέλεση της απόφασης (άρθρο 296 ΚΠοινΔ). Προσωρινή κράτηση μπορεί να επιβληθεί αντί για περιοριστικούς όρους μόνο αν κριθεί αιτιολογημένα ότι οι τελευταίοι δεν επαρκούν ή δεν μπορούν να επιβληθούν όροι (άρθρο 282 ΚΠοινΔ). Όπως διαπιστώνεται, η προσωρινή κράτηση απαιτεί διπλή αιτιολόγηση από την πλευρά του ανακριτή⁴⁸ (με τη σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα ή με απόφαση του δικαστικού συμβουλίου σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα) α) σχετικά με την ανεπάρκεια των περιοριστικών όρων και β) με το πώς οι νόμιμες προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος ισχύουν στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Μη στερητικές της ελευθερίας εναλλακτικές της προσωρινής κράτησης. Περιοριστικοί όροι μπορεί να επιβληθούν κατά την προδικασία αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ο ανακριτής είναι το πρόσωπο που διενεργεί την ανάκριση κατ' εντολή του εισαγγελέα (άρθ. 246 ΚΠοινΔ).

ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών, εφόσον αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος τέλεσης νέων εγκλημάτων και να εξασφαλιστεί ότι εκείνος στον οποίο επιβλήθηκαν θα παραστεί οποτεδήποτε στην ανάκριση ή στο δικαστήριο και θα υποβληθεί στην εκτέλεση της απόφασης (άρθ. 282 και 296 ΚΠοινΔ) (και οι δύο λόγοι θα πρέπει να πληρούνται).

Οι περιοριστικοί όροι που αναφέρονται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είναι ενδεικτικοί και περιλαμβάνουν την παροχή εγγύησης, την υποχρέωση του κατηγορουμένου να εμφανίζεται κατά διαστήματα στον ανακριτή ή σε άλλη αρχή, την απαγόρευση να μεταβαίνει ή να διαμένει σε ορισμένο τόπο ή στο εξωτερικό, την απαγόρευση να συναναστρέφεται ή να συναντάται με ορισμένα πρόσωπα καθώς και τον περιορισμό εντός της οικίας με ηλεκτρονική παρακολούθηση (άρθρο 292 παρ. 2 ΚΠοινΔ). Ο τελευταίος όρος προστέθηκε ως εναλλακτική επιλογή το 2013.⁴⁹ Άλλοι περιοριστικοί όροι μπορούν να επιβληθούν από τον ανακριτή (με τη σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα) εφόσον εξυπηρετούν την πρόληψη τέλεσης νέων εγκληματικών πράξεων και τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου στην ανάκριση και στο δικαστήριο (άρθ. 282 και 296 ΚΠοινΔ).

Ο περιορισμός του κατηγορουμένου στην οικία του υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση αποτελεί την πλέον πρόσφατη προσθήκη στις επιλογές που παρέχει η νομοθεσία για την επιβολή περιοριστικών όρων, εναλλακτικών της επιβολής προσωρινής κράτησης (άρθ. 282 παρ.3 και άρθ. 283^A ΚΠοινΔ). Η ηλεκτρονική παρακολούθηση μπορεί να επιβληθεί όταν ο κατηγορούμενος θεωρείται ένοχος για κακούργημα, έχει γνωστή διαμονή στη χώρα, στο παρελθόν έχει κάνει προπαρασκευαστικές ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του και κρίνεται αιτιολογημένα πως αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό να διαπράξει νέα εγκλήματα. Επιπλέον, οι υπόλοιποι εναλλακτικοί περιοριστικοί όροι πρέπει να είναι ανεπαρκείς για την πρόληψη νέων αξιόποινων πράξεων και για τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορούμενου στην ανακριτική διαδικασία και στη δίκη. Αν το έγκλημα που διαπράχτηκε τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη κάθειρξη με ανώτατο από το νόμο όριο τα 20 έτη ή αν το έγκλημα τελέστηκε κατ' εξακολούθηση ή υπάρχει μεγάλος αριθμός παθόντων από αυτό, περιορισμός στην οικία υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση μπορεί να επιβληθεί έχοντας λάβει υπόψη τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης και την προσωπικότητα του κατηγορουμένου. Οι συγκεκριμένες νομοθετικές διατάξεις δεν εφαρμόζονται σε άτομα με αναπηρία σε ποσοστό τουλάχιστον 80%. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ο περιορισμός στην οικία υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση μπορεί να επιβληθεί και για συγκεκριμένα πλημμελήματα (ανθρωποκτονία εξ αμελείας) αν καθίσταται δυνατή η αιτιολόγηση του κινδύνου διαφυγής. Στην περίπτωση αυτή η μέγιστη διάρκεια του περιορισμού μπορεί να είναι έξι μήνες. Μόνο η κατά το νόμο βαρύτητα της πράξης δεν αρκεί για την επιβολή κατ' οίκον περιορισμού υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση. Επιπλέον, ο κατ' οίκον περιορισμός δεν μπορεί να επιβληθεί χωρίς να υπάρχει σχετικό αίτημα από τον κατηγορούμενο (άρθ. 282 παρ. 3, δ ΚΠοινΔ). Ωστόσο, η μη υποβολή ανάλογου αιτήματος από τον κατηγορούμενο δεν τον καθιστά ύποπτο διαφυγής ή διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων. Σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις που του επιβάλλονται στον κατ' οίκον και υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση περιορισμό, ο περιοριστικός όρος μπορεί να αντικατασταθεί με προσωρινή κράτηση (άρθρο 298 ΚΠοινΔ).

Μέγιστη διάρκεια της προσωρινής κράτησης. Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 4 του Συντάγματος η ανώτατη διάρκεια της προσωρινής κράτησης ορίζεται από νόμο, τίθενται ωστόσο τα ανώτατα όριά της: δεν μπορεί να υπερβαίνει το ένα έτος στα κακούργηματα ή τους έξι μήνες στα πλημμελήματα. Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις τα ανώτατα όρια μπορεί να παραταθούν για έξι ή και τρεις μήνες αντιστοίχως με απόφαση του

⁴⁹ Άρθ. 2 παρ. Α του νόμου 4205/2013 (ΦΕΚ Α' 242/6.11.2013).

αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου (άρθρο 282 ΚΠοινΔ). Απαγορεύεται η υπέρβαση των ανώτατων ορίων της προφυλάκισης με τη διαδοχική επιβολή του μέτρου αυτού για επί μέρους πράξεις της ίδιας υπόθεσης (άρθ. 6 παρ.4 Συντ.).

Το άρθρο 287 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ρυθμίζει τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης. Αν η προσωρινή κράτηση διαρκέσει έξι μήνες (ή τρεις μήνες για τις αντίστοιχες αξιόποινες πράξεις) το δικαστικό συμβούλιο αποφαινεται με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμά του για την απόλυση του κατηγορούμενου ή τη συνέχιση της προσωρινής κράτησης (αυτόματη επανεξέταση). Αν η ανάκριση συνεχίζεται, ο ανακριτής αναφέρει στον εισαγγελέα εφετών τους λόγους για τους οποίους δεν περατώθηκε η ανάκριση και διαβιβάζει τη δικογραφία στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ο οποίος την εισάγει στο συμβούλιο πλημμελειοδικών. Ο κατηγορούμενος ενημερώνεται πριν από τη συνεδρίαση προκειμένου, εφόσον επιθυμεί, να εκθέσει τις απόψεις του με υπόμνημα σε προθεσμία που ορίζεται από τον πρόεδρο του συμβουλίου, ενώ μπορεί να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται και να λάβει αντίγραφο της γνώμης του εισαγγελέα για τη συνέχιση ή μη της προσωρινής κράτησης. Ο εισαγγελέας, ο κατηγορούμενος και ο δικηγόρος του δεν παρίστανται ενώπιον του συμβουλίου. Το συμβούλιο μπορεί, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, να καλέσει τον κατηγορούμενο να εμφανιστεί ενώπιόν του, περίπτωση στην οποία καλείται και ο εισαγγελέας. Αφού ακούσει τις απόψεις και τις θέσεις των μερών, το συμβούλιο αποφαινεται αν ο κατηγορούμενος πρέπει να απολυθεί ή αν πρέπει να συνεχιστεί η κράτησή του. Αν η ανάκριση έχει ολοκληρωθεί, ο εισαγγελέας του δικαστηρίου στο οποίο θα δικαστεί η υπόθεση εισάγει τη δικογραφία στο αρμόδιο συμβούλιο.

Η προφυλάκιση για το ίδιο έγκλημα δεν μπορεί να υπερβαίνει το ένα έτος. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις η διάρκεια της προσωρινής κράτησης μπορεί να παραταθεί ως έξι μήνες το ανώτερο με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμα. Αν η προσωρινή κράτηση δεν παραταθεί μέσα σε διάστημα 30 ημερών μετά τη συμπλήρωση των τριών ή έξι μηνών το ένταλμα (ή το βούλευμα) με το οποίο είχε διαταχθεί παύει να ισχύει και ο αρμόδιος εισαγγελέας διατάσσει την απόλυση του προσωρινώς κρατούμενου. Κάθε διαφωνία ή αντίρρηση ως προς την παράταση ή τη συμπλήρωση των ανώτατων ορίων της προσωρινής κράτησης επιλύεται από το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο. Εφαρμόζονται όλοι οι όροι που σχετίζονται με την ακρόαση του κατηγορουμένου και του εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας και ο κατηγορούμενος έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν το ένδικο μέσο της αναίρεσης της απόφασης.

Αδικήματα για τα οποία η προσωρινή κράτηση είναι υποχρεωτική. Το άρθρο 282 ΚΠΔ ορίζει τις προϋποθέσεις για τη διαταγή προσωρινής κράτησης ή περιοριστικών όρων. Περιοριστικοί όροι ή, όταν αυτοί δεν είναι επαρκείς, προσωρινή κράτηση μπορούν να διαταχθούν για κακουργήματα ή πλημμελήματα που τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών (άρθρο 282 ΚΠοινΔ) αν αυτό είναι απολύτως αναγκαίο προκειμένου να αποφευχθεί η διάπραξη νέων εγκληματικών πράξεων και να διασφαλιστεί πως ο κατηγορούμενος θα παραστεί στην ανακριτική διαδικασία και στη δίκη (άρθ. 296 ΚΠοινΔ). Αν η εν λόγω εγκληματική πράξη τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη ή με πρόσκαιρη κάθειρξη με ανώτατο όριο τα 20 έτη ή αν το έγκλημα τελέστηκε κατ' εξακολούθηση ή στο πλαίσιο εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης ή υπάρχει μεγάλος αριθμός παθόντων από αυτό, προσωρινή κράτηση μπορεί να επιβληθεί και όταν, με βάση τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης, κρίνεται αιτιολογημένα, ότι αν αφεθεί ελεύθερος, είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα (άρθ. 282 παρ.4 ΚΠοινΔ). Ο νόμος ορίζει ρητά ότι μόνο η βαρύτητα της πράξης δεν αρκεί για την επιβολή προσωρινής κράτησης (άρθ. 282 παρ.4 ΚΠοινΔ). Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις και εφόσον αιτιολογημένα κρίνεται ότι δεν επαρκούν οι περιοριστικοί όροι, μπορεί να επιβληθεί προσωρινή κράτηση και για το πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια κατά συρροή, αν προκύπτει σκοπός φυγής του κατηγορουμένου. Στην περίπτωση αυτή, το ανώτατο όριο της προσωρινής κράτησης διαρκεί έξι μήνες. Οι

ρυθμίσεις αυτές δεν εφαρμόζονται όταν ο κατηγορούμενος έχει αναπηρία 67% και πάνω ή 50% σε περίπτωση που η κράτηση είναι προβληματική εξαιτίας της περιορισμένης ικανότητας αυτοφροντίδας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, μπορούν να διαταχθούν άλλοι περιοριστικοί όροι, περιλαμβανομένου και του κατ' οίκον περιορισμού ή της εισαγωγής σε ίδρυμα (άρθ. 557 παρ. 2 ΚΠοινΔ).

Εθνική νομολογία για την προσωρινή κράτηση. Η Ελλάδα έχει καταδικαστεί αρκετές φορές από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για υπερβολική διάρκεια της προσωρινής κράτησης και για απάνθρωπες συνθήκες κράτησης. Μία πρόσφατη απόφαση στην υπόθεση Δημήτριος Δημόπουλος κατά Ελλάδας *Dimitrios Dimopoulos v. Greece* (App. No 49658/09, Judgment from 09/10/2012) αφορούσε απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης (άρθ. 3 ΕΣΔΑ) και καθυστέρηση στην έκδοση απόφασης σε αίτησή περί αντικατάστασης της προσωρινής κράτησης. Το δικαστήριο δέχθηκε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης και του άρθρου 5 παρ. 4 όσον αφορά τη μη αυτοπρόσωπη παρουσία του κατηγορουμένου και τη μη έγκαιρη εξέταση της προσφυγής του για αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης.

Στην υπόθεση *Christodoulou and Others v. Greece* (no. 80452/12) ο κος Χριστοδούλου προφυλακίστηκε σε φυλακή της Θεσσαλονίκης. Η υπόθεση αφορούσε στις συνθήκες κράτησής του (ήταν άτομο με αναπηρία σε ποσοστό 90% και αντιμετώπιζε ιατρικά προβλήματα) και στο γεγονός πως η προσφυγή του κατά της διαταγής προσωρινής κράτησης που είχε εκδοθεί σε βάρος του δεν εξετάστηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ο κος Χριστοδούλου προφυλακίστηκε στις 2 Οκτωβρίου 2012 και οδηγήθηκε σε φυλακή της Θεσσαλονίκης, κατηγορούμενος για σειρά εγκλημάτων «άσπρου περιλαίμιου» (white-collar crime). Στις 5 Οκτωβρίου άσκησε προσφυγή κατά της διαταγής προφυλάκισης, ισχυριζόμενος πως η αναπηρία του σε ποσοστό 90% και οι τέσσερις αιμοκαθάρσεις στις οποίες όφειλε να υποβάλλεται κάθε εβδομάδα απέκλειαν κάθε κίνδυνο διαφυγής του στο εξωτερικό. Το συμβούλιο συζήτησε την υπόθεση χωρίς να είναι παρών στις 16 Νοεμβρίου 2012 και απέρριψε την προσφυγή του χωρίς να αναφερθεί στο αίτημά του να παρευρεθεί αυτοπροσώπως στη διαδικασία. Αφέθηκε ελεύθερος στις 4 Φεβρουαρίου 2013 με απόφαση του Εφετείου. Στις 4 Μαρτίου 2013 ο κος Χριστοδούλου καταδικάστηκε σε φυλάκιση οκτώ ετών για φορολογική απάτη με αναστολή εκτέλεσης της ποινής του με καταβολή 200.000 ευρώ ως εγγύηση. Ο κος Χριστοδούλου διέφυγε και κρύφτηκε προκειμένου να αποφύγει τη σύλληψη. Υποστήριξε ότι δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει οικονομικά στην καταβολή του αιτούμενου ως εγγύηση ποσού και πως οι οικογένειά του ζούσε από επιδόματα. Επικαλούμενος κυρίως το άρθρο 5 παρ.4 (δικαίωμα του κάθε προσώπου που στερείται την ελευθερία του να προσφύγει σε δικαστήριο για να αποφασίσει αυτό σε βραχεία προθεσμία για το νόμιμο της κράτησής του), ο κος Χριστοδούλου διαμαρτυρήθηκε ότι το συμβούλιο εφετών δεν αποφάνθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα σχετικά με τη διαταγή κράτησής του και δεν του δόθηκε το δικαίωμα να παρευρεθεί αυτοπροσώπως ενώπιόν του. Το Δικαστήριο επισήμανε πως οι αρμόδιες αρχές εξέδωσαν απόφαση σε διάστημα μεγαλύτερο των 100 ημερών από την άσκηση της προσφυγής και έκρινε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5 παρ.4 της Σύμβασης, διότι οι εθνικές αρχές απέτυχαν να αποφασίσουν περί του νόμιμου της κράτησης του κατηγορούμενου σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Στην υπόθεση Βαφειάδης κατά Ελλάδος το Δικαστήριο έκρινε πως τα αποδεικτικά στοιχεία που ελήφθησαν υπόψη το 2007 με αποτέλεσμα την απόλυση του Βαφειάδη από το κατάστημα κράτησης ήταν γνωστά στο δικαστήριο και όταν ελήφθη η απόφαση για την παράταση της κράτησής του (γνωστή διαμονή, καθαρό ποινικό μητρώο, συμμετοχή σε πρόγραμμα αποκατάστασης). Ακόμη και αν οι Ελληνικές δικαστικές αρχές φοβήθηκαν τη διάπραξη νέας εγκληματικής πράξης από τον κατηγορούμενο, το Δικαστήριο έκρινε πως το συμβούλιο δεν είχε αξιολογήσει τις πληροφορίες εξετάζοντας την πιθανότητα επιβολής μέτρων εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης πως ο Βαφειάδης αντιμετώπιζε προβλήματα νευρολογικής φύσεως, ήταν τοξικομανής

και είχε προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία ιατρικής φύσεως που πιστοποιούσαν πως η κράτησή του μπορεί να έθετε σε κίνδυνο την υγεία του. Τόσο ο εισαγγελέας όσο και το δικαστικό συμβούλιο δεν έκαναν οποιαδήποτε αναφορά τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς του κατηγορούμενου. Το Δικαστήριο έκρινε πως υπήρξε παραβίαση του άρθ. 5 παρ. 3 της Σύμβασης. Απέρριψε ωστόσο τον ισχυρισμό πως η πρακτική των δικαστικών συμβουλίων να εξετάζουν εν συντομία τις αιτήσεις παύσης της προσωρινής κράτησης χωρίς να υπεισέρχονται σε λεπτομέρειες της κάθε περίπτωσης καθιστά τις εν λόγω αιτήσεις καταδικασμένες εκ προοιμίου σε απόρριψη.

Αρκετές αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων έχουν ασχοληθεί με τις προϋποθέσεις για τη διαταγή προσωρινής κράτησης, τις προϋποθέσεις για αντικατάσταση προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους (ΕφΑιγ 17/2013, Εφετείο Πειραιώς 20/2014), την απαιτούμενη αιτιολόγηση για τη λήξη αποφάσεων που οδηγούν σε προσωρινή κράτηση των κατηγορουμένων (373/2014 Εφετείο Θεσ/κης) και άλλα ζητήματα.

Νομοθετικές μεταρρυθμίσεις. Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν επέλθει αρκετές αλλαγές στη νομοθεσία που ρυθμίζει την προσωρινή κράτηση. Με το νόμο 1128/1981 θεσπίστηκε η προσωρινή κράτηση αντικαθιστώντας την «προφυλάκιση» που προβλεπόταν ως τότε στο θεσμικό πλαίσιο. Οι νόμοι 1897/1990, 1941/1991, 2172/1993, 2207/1994 έδιναν έμφαση στον χαρακτήρα της προσωρινής κράτησης ως εξαιρετικού μέτρου. Με τους νόμους 2298/1995, 2408/1996 θεσπίστηκε η δυνατότητα εφαρμογής της προσωρινής κράτησης μόνο για κακουργήματα. Οι νόμοι 3160/2003, 3346/2005 επέκτειναν τη δυνατότητα εφαρμογής του μέτρου και στο πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας, ενώ οι νόμοι 3727/2008, 3811/2009 καθόρισαν τους όρους για τη διαταγή προσωρινής κράτησης καθώς και τη σαφή αιτιολόγηση της ανεπάρκειας των περιοριστικών όρων. Με τον νόμο 3860/2010 αυξήθηκε το όριο ηλικίας για την προσωρινή κράτηση ανηλίκων. Οι νόμοι 3943/2011, 4055/2012 εισήγαγαν «λύση» σε περιπτώσεις διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα, ορίζοντας αρμόδιο το τριμελές πλημμελειοδικείο το οποίο συνεδριάζει ως συμβούλιο αρμόδιο. Τέλος, με τον νόμο 4264/2014 ορίστηκε πως σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα επιβάλλονται περιοριστικοί όροι μέχρι να αποφανθεί το δικαστικό συμβούλιο.

Διαδικασία. Στην Ελλάδα η ποινική διαδικασία ξεκινά με τη διαταγή δίωξης και ολοκληρώνονται με τη λήψη απόφασης από δικαστήριο ή δικαστικό συμβούλιο. Οι διαδικασίες μπορεί να περιλαμβάνουν και προδικασία πέρα από το στάδιο της δίκης. Οι αρχές που διέπουν την ποινική διαδικασία περιλαμβάνουν την προσπάθεια εξακρίβωσης της ουσιαστικής αλήθειας αυτεπαγγέλτως (άρθ. 239 παρ. 2 ΚΠοινΔ). Οι προδικαστικές διαδικασίες ολοκληρώνονται με τη σύνταξη γραπτής έκθεσης, ενώ η ανάκριση διενεργείται πάντοτε χωρίς δημοσιότητα και χωρίς αντιμωλία (άρθ. 241 ΚΠοινΔ). Ο ανακριτής μπορεί να διατάξει την προσωρινή κράτηση του κατηγορούμενου με τη σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα αποφαίνεται το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο. Προτού εκφράσει τη γνώμη του ο εισαγγελέας πρέπει να ακούσει τον κατηγορούμενο ή τον συνήγορό του (άρθ. 283 ΚΠοινΔ). Η διαδικασία ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου δεν είναι δημόσια (άρθ. 306 ΚΠοινΔ). Οι αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, αφού ακουστεί η πρόταση του εισαγγελέα, ο οποίος απαιτείται να αποχωρήσει από την αίθουσα πριν από τη λήψη της απόφασης (άρθ. 138 ΚΠοινΔ). Η απόφαση είναι γραπτή, εκδίδεται μετά από γραπτή πρόταση του εισαγγελέα και υπογράφεται από τα μέλη του συμβουλίου.

Πρόσβαση στο υλικό της υπόθεσης. Ο κατηγορούμενος απολαμβάνει σημαντικά δικαιώματα στη φάση της προδικασίας μεταξύ των οποίων και το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης (άρθ. 20 Σύνταγμα), το δικαίωμα να ενημερώνεται από τον ανακριτή ή άλλον ανακριτικό υπάλληλο για τις κατηγορίες που έχουν απαγγελθεί εναντίον του και για τα δικαιώματά του προτού κληθεί να τους αντιμετωπίσει, το δικαίωμα να ενημερώνεται και να λαμβάνει αντίγραφο των εγγράφων της ανάκρισης και

όλων των αποδεικτικών στοιχείων καθώς και τη δυνατότητα να ζητήσει προθεσμία (ως 48 ώρες) για να ετοιμάσει την απολογία του (άρθ. 101, 102 ΚΠοινΔ).

Σύμφωνα με το άρθρο 101 ο ανακριτής, όταν ο κατηγορούμενος μετά την κλήτευσή του εμφανιστεί ή οδηγηθεί σε αυτόν για να απολογηθεί, του ανακοινώνει το περιεχόμενο των εγγράφων της ανάκρισης. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να μελετήσει ο ίδιος τα έγγραφα. Μετά από γραπτή αίτησή του και με δική του δαπάνη του χορηγούνται αντίγραφα των εγγράφων (άρθ. 101 παρ.1 ΚΠοινΔ). Τα ίδια δικαιώματα έχει ο κατηγορούμενος και όταν κληθεί ξανά σε συμπληρωματική απολογία, μετά το τέλος της ανάκρισης και προτού διαβιβαστεί η απολογία στον εισαγγελέα. Σε περίπτωση που ανάκριση διαρκεί διάστημα μεγαλύτερο του ενός μήνα μετά την πρώτη ή κάθε μεταγενέστερη απολογία ο κατηγορούμενος δικαιούται να ασκεί το δικαίωμά του μια φορά τον μήνα (άρθ. 101 παρ.2 ΚΠοινΔ). Σε εξαιρετικές περιπτώσεις και με την προϋπόθεση ότι αυτό δεν θίγει το δικαίωμα για δίκαιη δίκη, οι αρμόδιες αρχές μπορούν να μην επιτρέψουν την πρόσβαση σε τμήμα του υλικού αν αυτή ενδέχεται να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή αν μια τέτοια άρνηση είναι απολύτως απαραίτητη για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος (άρθ. 101 παρ. 3 ΚΠοινΔ).

Διερμηνεία και μετάφραση. Σύμφωνα με το άρθρο 233 παρ. 1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας,⁵⁰ «σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας ο εξετάζων εξακριβώνει με κάθε πρόσφορο μέσο κατά πόσο ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ομιλεί και κατανοεί την ελληνική γλώσσα και αν χρειάζεται τη συνδρομή διερμηνέα». Η ανάγκη διερμηνείας απαιτείται να καθορίζεται από τους ερευνώντες ή τον ανακριτή⁵¹ σε περίπτωση προανάκρισης από τον ανακριτικό υπάλληλο, τον εισαγγελέα⁵² ή τον ανακριτή⁵³ (για προανάκριση) και τον ανακριτή⁵⁴ κατά την ποινική ανάκριση. Το άρθρο 1 (2) του νόμου 4236/2014 ορίζει ότι το δικαίωμα στη διερμηνεία κατά την ποινική διαδικασία ισχύει για όποιον είναι ύποπτος ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης «από τον χρόνο κατά τον οποίο ενημερώνεται σχετικά από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλον τρόπο και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας». Η ελληνική νομοθεσία προβλέπει πως η διερμηνεία πρέπει να παρέχεται «χωρίς καθυστέρηση» χωρίς ωστόσο να ορίζει αυστηρή προθεσμία. Στην πράξη, φαίνεται πως η διερμηνεία παρέχεται πράγματι χωρίς καθυστέρηση.⁵⁵ Ωστόσο, δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα σχετικά με την ποιότητα της διερμηνείας.

Διαδικασίες για την άρση της προσωρινής κράτησης. Ο κατηγορούμενος διαθέτει δύο διαδικαστικές επιλογές κατά της διαταγής προσωρινής κράτησης: α) να προσφύγει κατά του εντάλματος της προσωρινής κράτησης και της διάταξης του ανακριτή (άρθ. 285 ΚΠοινΔ) και β) να υποβάλει αίτηση για την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης ή την άρση των περιοριστικών όρων (άρθ. 286 ΚΠοινΔ).

Το άρθρο 286 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προβλέπει την κατάργηση ή την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης και λοιπών περιοριστικών όρων αν κατά τη διάρκεια της ανάκρισης προκύψει ότι δεν υπάρχει πλέον ο λόγος για τον οποίο διατάχθηκε η προσωρινή κράτηση ή επιβλήθηκαν οι περιοριστικοί όροι. Ο ανακριτής

⁵⁰ Όπως τροποποιήθηκε με το άρθ. 2(1) του νόμου 4236/2014 «Για την ενσωμάτωση των Οδηγιών 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20^{ης} Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (L280) και 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (L142) και άλλες διατάξεις»(ΦΕΚ Α' 33/11.2.2014), προσβάσιμο στο: <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=i1hgLkXSvp8%3D&tabid=132>.

⁵¹ Άρθ. 31(1) (α) σε συνδυασμό με άρθ. 33(1), 34, 43(1) (β)-(γ) και 47(2) ΚΠοινΔ.

⁵² Άρθ. 31(1) (β) ΚΠοινΔ.

⁵³ Άρθ. 243(1) ΚΠοινΔ.

⁵⁴ Άρθ. 246(1) ΚΠοινΔ.

⁵⁵ Πληροφόρηση που παρείχαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα δικηγόροι.

αυτεπαγγέλτως ή με πρόταση του εισαγγελέα μπορεί να άρει αυτά τα μέτρα ή να υποβάλει στο συμβούλιο αίτηση για άρση τους. Ο προσωρινώς κρατούμενος μπορεί να υποβάλει αίτηση στον ανακριτή για την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης. Αυτό μπορεί να γίνει οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της ανάκρισης χωρίς περιορισμό (για παράδειγμα στον αριθμό των αιτήσεων). Κατά της απόφασης του ανακριτή για συνέχιση της προσωρινής κράτησης ή για αντικατάστασή της με περιοριστικούς όρους, ο κατηγορούμενος μπορεί να προσφύγει στο συμβούλιο των πλημμελειοδικών σε προθεσμία δέκα ημερών από την έκδοση της διάταξης. Με την αίτησή του ο κατηγορούμενος μπορεί να ζητήσει την κατάργηση των περιοριστικών όρων, την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους ή την αντικατάσταση των περιοριστικών όρων που του έχουν επιβληθεί με άλλους.

Ο ανακριτής με γραπτή γνώμη του εισαγγελέα μπορεί με αιτιολογημένη διάταξη να αντικαταστήσει την προσωρινή κράτηση με λιγότερο περιοριστικούς όρους ή τους περιοριστικούς όρους με προσωρινή κράτηση (άρθ. 298 ΚΠοινΔ). Στη δεύτερη περίπτωση ο ανακριτής εκδίδει ένταλμα σύλληψης. Ο ανακριτής μπορεί, με τις ίδιες διαδικασίες, να μεταβάλει τους περιοριστικούς όρους που έχουν επιβληθεί. Κατά αυτής της διάταξης ο εισαγγελέας και ο κατηγορούμενος μπορούν να προσφύγουν στο συμβούλιο των πλημμελειοδικών σε προθεσμία δέκα ημερών από την έκδοση της διάταξης (ο εισαγγελέας) και από την επίδοση (ο κατηγορούμενος). Η προσφυγή δεν αναστέλλει την εκτέλεση της διαταγής.

Η αντικατάσταση των περιοριστικών όρων με προσωρινή κράτηση είναι δυνατή α) αν ο κατηγορούμενος, μολονότι προσκλήθηκε νόμιμα, δεν εμφανίζεται στον ανακριτή ή στο δικαστήριο, χωρίς να συντρέχουν εύλογα κωλύματα που να κάνουν αδύνατη την εμφάνισή του, β) αν διαφεύγει ή εκδηλώνει διάθεση φυγής, γ) αν παραβιάζει τους όρους που του επιβλήθηκαν ή δεν δηλώσει τη μεταβολή της κατοικίας του, δ) αν εμφανιστούν σε βάρος του σοβαρές υπόνοιες για άλλο κακούργημα για το οποίο επιτρέπεται προσωρινή κράτηση (άρθ. 298 ΚΠοινΔ).

Πρόταση μέτρων εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης. Ο ανακριτής υποχρεούται να εξετάσει την επιβολή περιοριστικών όρων προτού διατάξει την προσωρινή κράτηση και να αιτιολογήσει την ανεπάρκειά τους (άρθ. 282 ΚΠοινΔ). Επιπλέον, ο κατηγορούμενος μπορεί να ζητήσει την άρση ή αντικατάσταση των περιοριστικών όρων και οι εισαγγελέας μπορεί να το εξετάσει αυτεπαγγέλτως.

Διαδικασίες αμφισβήτησης της διαταγής προσωρινής κράτησης. Η διαδικασία για την αμφισβήτηση διαταγής προσωρινής κράτησης ορίζεται στο άρθρο 285 ΚΠοινΔ. Όταν έχει εκδοθεί ένταλμα μετά από διάταξη του ανακριτή ο κατηγορούμενος μπορεί να προσφύγει στο συμβούλιο πλημμελειοδικών κατά της απόφασης που επιβάλει προσωρινή κράτηση ή περιοριστικούς όρους εντός προθεσμίας πέντε ημερών από την έναρξη της κράτησης. Η προσφυγή δεν έχει ανασταλτική δύναμη για την εκτέλεση της διάταξης. Αν το ένταλμα εκδόθηκε ύστερα από βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου που έκρινε σε σχετική διαφωνία ανακριτή και εισαγγελέα δεν επιτρέπεται προσφυγή.

Η γραμματεία του πλημμελειοδικείου ή ο διευθυντής των φυλακών συντάσσουν σχετική έκθεση (η διαδικασία προσφυγής καθορίζεται στο άρθρο 474 του ΚΠοινΔ). Η προσφυγή μεταβιβάζεται στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών και εισάγεται, χωρίς καθυστέρηση, από αυτόν μαζί με την πρότασή του στο δικαστικό συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει τελεσιδίκως.

Το συμβούλιο των πλημμελειοδικών όταν ασχολείται με την προσφυγή μπορεί να άρει την προσωρινή κράτηση ή να την αντικαταστήσει με περιοριστικούς όρους.

Επανεξέταση της προσωρινής κράτησης. Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας προβλέπει διαδικασία αυτόματης επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης. Σύμφωνα με το άρθρο 287 ΚΠοινΔ, όταν η προσωρινή κράτηση έχει διαρκέσει έξι μήνες (ή τρεις μήνες για

συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις) το δικαστικό συμβούλιο αποφασίζει αν πρέπει ο κατηγορούμενος να απολυθεί από τη φυλακή ή να εξακολουθήσει να κρατείται. Αν η ανάκριση συνεχίζεται, ο ανακριτής αναφέρει στον εισαγγελέα εφετών τους λόγους για τους οποίους δεν έχει περατωθεί η ανάκριση και διαβιβάζει τη δικογραφία στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ο οποίος την εισάγει στο αρμόδιο συμβούλιο. Ο κατηγορούμενος ενημερώνεται προκειμένου να εκθέσει τις απόψεις του με υπόμνημα μέσα σε προθεσμία που ορίζεται από τον πρόεδρο του συμβουλίου. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να πληροφορηθεί και να λάβει αντίγραφο της πρότασης του εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας, ο κατηγορούμενος και ο δικηγόρος του δεν παρίστανται ενώπιον του συμβουλίου. Το συμβούλιο μπορεί, αν το θεωρήσει απαραίτητο, να καλέσει τον κατηγορούμενο, περίπτωση κατά την οποία καλείται επίσης και ο εισαγγελέας. Εν συνεχεία, το συμβούλιο αποφασίζει αν ο κατηγορούμενος πρέπει να αφεθεί ελεύθερος ή αν πρέπει να συνεχιστεί η κράτησή του.

Αν έχει περατωθεί η ανάκριση ο εισαγγελέας του δικαστηρίου στο οποίο θα εισαχθεί η υπόθεση εισάγει τη δικογραφία στο αρμόδιο συμβούλιο. Όσον αφορά στην πληροφόρηση του κατηγορούμενου για την υποβολή υπομνήματος, τη λήψη αντιγράφου της πρότασης του εισαγγελέα, τη μη παράσταση ενώπιον του συμβουλίου και τη λήξη της σχετικής απόφασης, ισχύουν όσα αναφέρθηκαν παραπάνω.

Αν η κράτηση παρατείνεται, θα επανεξεταστεί αυτεπαγγέλτως σε έξι μήνες, με την ίδια διαδικασία. Κατά της απόφασης του δικαστικού συμβουλίου για παράταση της κράτησης ο κατηγορούμενος και ο εισαγγελέας μπορούν να ασκήσουν το ένδικο μέσο της αναίρεσης (άρθ. 287 παρ. 5 ΚΠοινΔ).

Νομική εκπροσώπηση σε ακροάσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση. Σύμφωνα με το άρθρο 100 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να παρίσταται με συνήγορο κατά την απολογία του και σε κάθε εξέτασή του. Ο ανακριτής έχει την υποχρέωση να διορίσει αυτεπαγγέλτως συνήγορο αν ο κατηγορούμενος το ζητήσει ρητά. Η επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον συνήγορό του δεν μπορεί να απαγορευτεί σε καμία περίπτωση. Ο νόμος 3226/2004 καθορίζει τις προϋποθέσεις παροχής δωρεάν νομικής βοήθειας. Ο νόμος απευθύνεται σε άτομα με χαμηλό εισόδημα, πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή τρίτων χωρών υπό τον όρο ότι διαμένουν νόμιμα στην Ε.Ε. Το χαμηλό εισόδημα προσδιορίζεται σε σχέση με την Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας και οι δικαιούχοι πρέπει να έχουν οικογενειακό εισόδημα χαμηλότερο από τα 2/3 του προβλεπόμενου από τη Σύμβαση χαμηλότερου ετήσιου εισοδήματος. Για ενδοοικογενειακά προβλήματα το εισόδημα δεν αποτελεί σχετική προϋπόθεση.

Οι διάδικοι έχουν δικαίωμα να παρίστανται με συνήγορο υπεράσπισης σε κάθε ανακριτική πράξη (άρθ. 97 ΚΠοινΔ), μπορούν να απευθύνουν ερωτήσεις και να υποβάλλουν παρατηρήσεις που καταχωρίζονται στην αίτηση (άρθ. 99 ΚΠοινΔ). Ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ενημερώνεται αμέσως όσον αφορά τουλάχιστον στα ακόλουθα: α) το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, β) το δικαίωμα και τις προϋποθέσεις παροχής δωρεάν νομικών συμβουλών, γ) το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την κατηγορία, δ) το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και ε) το δικαίωμα σιωπής (άρθ. 99 Α ΚΠοινΔ).

V. Στατιστικά δεδομένα σχετικά με την ποινική διαδικασία / σύστημα προσωρινής κράτησης

Τα γενικά στατιστικά στοιχεία κρατουμένων αποτυπώνουν μια αποθαρρυντική εικόνα για την κατάσταση στην Ελλάδα. Οι βασικοί λόγοι για την ύπαρξη εκρηκτικής κατάστασης στις φυλακές περιλαμβάνουν τον υπερπληθυσμό, το υψηλό ποσοστό των ατόμων που τελούν υπό κράτηση, τον μεγάλο αριθμό αλλοδαπών κρατουμένων και τον

μεγάλο αριθμό κρατουμένων για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών.⁵⁶ Η συνολική εικόνα των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 1: Γενικός στατιστικός πίνακας κρατουμένων – ποινών 2003-2012 (τα στοιχεία αφορούν την 1^η Ιανουαρίου κάθε έτους)

A/A		1/1/03	1/1/04	1/1/05	1/1/06	1/1/07	1/1/08	1/1/09	1/1/10	1/1/11	1/1/12
1	Αριθμός κρατουμένων	8418	8726	8722	9964	10370	11645	11736	11364	12349	12479
2	Αριθμός υποδίκων	2084	2570	2481	3104	3065	3045	3218	3541	4050	4254
3	Αριθμός αλλοδαπών κρατουμένων	3858	3708	3704	4281	4695	5622	6078	6307	7210	7887
4	Αριθμός γυναικών κρατουμένων	394	506	594	592	582	559	695	554	577	562
5	Αριθμός ανήλικων κρατουμένων	449	543	445	420	376	446	520	510	568	587
6	Αριθμός κατηγορουμένων για παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών	3386	3562	3465	4346	4640	4912	4937	4345	4303	4136
7	Κατάδικοι με θανατική ποινή	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-
8	Κατάδικοι με ισόβια κάθειρξη	599	618	594	654	715	776	742	823	807	977
9	Κρατούμενοι με ποινές: α) 5-10 χρόνια β) 10-15 χρόνια γ) 15 χρόνια και πλέον	1767 1214 944	1642 1139 898	1552 1220 989	2000 1171 1003	2300 1333 1041	2720 1549 1108	2737 1671 1109	2594 1564 1090	2385 1584 1173	2511 1665 3100
10	Κατάδικοι με ποινές: α) ως 6 μήνες β) από 6 μήνες ως 1 χρόνο γ) 1-2 χρόνια δ) 2-5 χρόνια	211 271 270 842	249 313 303 854	359 300 300 839	223 287 355 1063	125 257 306 1102	316 301 453 1303	182 254 309 1310	260 229 288 765	261 222 253 701	290 252 260 727
11	Κρατούμενοι για χρέη	17	30	27	24	23	4	66	43	29	36
12	Φιλοξενούμενοι	122	66	40	35	63	44	92	116	237	121

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Δεν υπάρχουν δεδομένα σχετικά με την υποβολή μέτρων εναλλακτικών της κράτησης.

Διάρκεια προσωρινής κράτησης. Αναφορικά με τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν παρείχε στοιχεία. Σύμφωνα με στοιχεία της ECBA- European Criminal Bar Association⁵⁷ η μέση διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμαίνεται από 6 ως 12 μήνες (στοιχεία του 2009).

Πίνακας 2: Διάρκεια προσωρινής κράτησης

Διάρκεια προσωρινής κράτησης	1998	1999	2000	2001	2005	2006
Λιγότερο από έναν μήνα(%)	7.9	8.2	7.4	8.2	8.1	8.2
1-3 μήνες	19.6	17.5	19.4	20.8	19.1	17.6
3-6 μήνες	26.2	22.9	22.6	22.6	23.9	22.1
6-12 μήνες	36.7	37.1	33.1	30.6	38.9	37.9
12-18 μήνες	9.5	14.2	17.4	17.7	10.0	14.2

⁵⁶ Οι λόγοι αυτοί αναφέρονται στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου για την τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα το 1996 και εξακολουθούν να ισχύουν.

⁵⁷ "An analysis of minimum standards in pre-trial detention and the grounds for regular review in the Member States of the EU" JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>.

Σύμφωνα με στοιχεία από τις φυλακές Κορυδαλλού για το 2007,⁵⁸ σε 7 από 32 περιπτώσεις ο κατηγορούμενος κρατήθηκε προσωρινά για το ανώτατο επιτρεπόμενο διάστημα. Επίσης, 1,54% των προσωρινά κρατούμενων αθώωθηκε ή παύτηκε η δίωξή τους.

Ποσοστό αλλοδαπών προσωρινώς κρατούμενων. Ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός αλλοδαπών κρατούμενων αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος. Ενώ πριν από το 1990 οι αλλοδαποί κρατούμενοι ήταν ποσοστό μικρότερο από 3% του συνόλου των κρατουμένων, μετά το 2000 ξεπερνούν το 40% του συνόλου.⁵⁹ Το 2006 περισσότεροι από τους μισούς κρατούμενους των ήταν αλλοδαποί, από τους οποίους το 24% ήταν προσωρινώς κρατούμενοι.⁶⁰ Το 2012 το ποσοστό των αλλοδαπών κρατουμένων αυξήθηκε σε 63,20%⁶¹ αλλά το 2013 μειώθηκε σε 60,4%.⁶²

Πίνακας 3: Γενικά στατιστικά κρατουμένων – ποινών(2003-2012) (τα στοιχεία αφορούν την 1^η Ιανουαρίου κάθε έτους)

A/A		1/1/ 2003	1/1/ 2004	1/1/ 2005	1/1/ 2006	1/1/ 2007	1/1/ 2008	1/1/ 2009	1/1/ 2010	1/1/ 2011	1/1/ 2012
1	Συνολικός αριθμός κρατουμένων	8418	8726	8722	9964	10370	11645	11736	11364	12349	12479
2	Αριθμός αλλοδαπών κρατουμένων	3858	3708	3704	4281	4695	5622	6078	6307	7210	7887

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ποσοστό προσωρινώς κρατούμενων/καταδίκων. Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, οι προσωρινώς κρατούμενοι αποτελούν περίπου το 1/3 του πληθυσμού των φυλακών. Το 2010 οι προσωρινώς κρατούμενοι άγγιζαν το 31,15% του συνολικού πληθυσμού των φυλακών, το 2011 αυξήθηκαν σε 32,79%, το 2012 σε 34,08%, το 2013 σε 34,66% και το 2014 σε 22,53%. άλλες πηγές αναφέρουν⁶³ πως τον Νοέμβριο του 2014 οι προσωρινά κρατούμενοι ήταν 2.517 νούμερο που αντιστοιχεί στο 1% του συνολικού πληθυσμού των φυλακών και σε 23% ανά 100.000 άτομα του πληθυσμού της χώρας. Σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια παρατηρείται αξιοσημείωτη μείωση, ωστόσο δεν υπάρχουν περαιτέρω διαθέσιμα στοιχεία. Τα διαθέσιμα επίσημα στοιχεία αποτυπώνονται στο διάγραμμα που ακολουθεί:

Διάγραμμα 1: Ποσοστό προσωρινώς κρατούμενων – καταδίκων

⁵⁸ *The art of crime*, Έρευνα για την προσωρινή κράτηση στη Δικαστική Φυλακή του Κορυδαλλού το έτος 2007, <http://www.theartofcrime.gr/index.php?pgtp=1&aid=1385901544>.

⁵⁹ *An analysis of minimum standards in pre-trial detention and the grounds for regular review in the Member States of the EU* JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>

⁶⁰ *An analysis of minimum standards in pre-trial detention and the grounds for regular review in the Member States of the EU* JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>.

⁶¹ Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, βλέπε πίνακα 1, παραπάνω.

⁶² Πηγή: http://www.prisonstudies.org/country/greece#further_info_field_pre_trial_detainees.

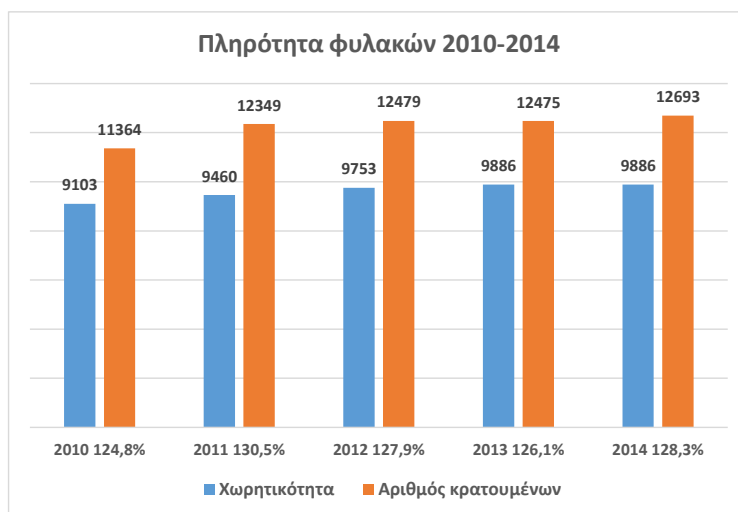
⁶³ Πηγή: http://www.prisonstudies.org/country/greece#further_info_field_pre_trial_detainees.

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Πληρότητα φυλακών την τελευταία πενταετία. Η πληρότητα των φυλακών αποτελεί φλέγον θέμα. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT Committee) στην έκθεσή της για το 2010 (με βάση στοιχεία από επισκέψεις σε πέντε ελληνικές φυλακές το 2009) κάνει λόγο για «χρόνιο υπερπληθυσμό» των ελληνικών φυλακών με διαρκώς αυξανόμενο αριθμό κρατούμενων, ξεπερνώντας τη χωρητικότητα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Την τελευταία τετραετία (2010-2014) ο υπερπληθυσμός αυξήθηκε από 124,8% (2010) σε 130,5% (2011) σε 128,3% το 2014.⁶⁴ Τα ποσοστά πληρότητας των φυλακών αποτυπώνονται στο ακόλουθο διάγραμμα.

Διάγραμμα 2: Πληρότητα φυλακών 2010-2014

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η Έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ για τα ανθρώπινα δικαιώματα για την περίοδο 2012-2013 αναφέρει πως το 2012 «... οι προσωρινώς κρατούμενοι αποτελούσαν περίπου το 41% των συνολικά κρατούμενων και αυτό συνέβαλε στον υπερπληθυσμό των φυλακών, σύμφωνα με στοιχεία που παρέιχε το Υπουργείο Δικαιοσύνης»... και... «... (το 2013)... Οι προσωρινώς κρατούμενοι αποτελούσαν περίπου το 35% των κρατούμενων». Σχετικά με τις συνθήκες στις φυλακές η Έκθεση αναφέρει πως το 2012 «τον Ιανουάριο στις φυλακές υπήρχαν 12.479 κρατούμενοι, ενώ η χωρητικότητα των φυλακών ήταν για 9.700. Η χωρητικότητα της φυλακής της Τρίπολης ήταν για 85 κρατούμενους, ωστόσο συνολικά οι φυλακισμένοι ανέρχονταν σε 180. Τον ίδιο μήνα, τα καταστήματα του

⁶⁴ Σύγκριση στοιχείων στο <http://www.prisonstudies.org/country/greece> που παρουσιάζει μικρή διαφοροποίηση σε σχέση με τα επίσημα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν.

Κορυδαλλού και της Χαλκίδας αρνούνταν να δεχθούν επιπλέον κρατούμενους, καθώς ήδη φιλοξενούσαν περισσότερους από όσους μπορούσαν. Η χωρητικότητα των φυλακών του Κορυδαλλού ήταν για 800 άτομα, αλλά οι κρατούμενοι ανέρχονταν σε 2.345. Σύμφωνα με τα στοιχεία με μήνα αναφοράς την 1^η Ιανουαρίου του 2013, σε σύνολο 12.479 κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές, οι 562 ήταν γυναίκες και οι 587 ανήλικοι»....⁶⁵ Για το 2013 η Έκθεση ανέφερε τα εξής: «Σύμφωνα με τους Κανονισμούς του Συμβουλίου της Ευρώπης, που εγκρίθηκαν από την Ε.Ε., η μέγιστη επιτρεπόμενη χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών ήταν 9.886 κρατούμενοι. Ωστόσο, τον Σεπτέμβριο στις ελληνικές φυλακές καταγράφονταν συνολικά 13.139 κρατούμενοι, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Παράλληλα, 1.000 ακόμη άτομα παρέμεναν σε αστυνομικά τμήματα και σε κρατητήρια αναμένοντας εντολή μεταφοράς σε σωφρονιστικά ιδρύματα. Οι γυναίκες και οι ανήλικοι κρατούμενοι, κρατούνταν στα σωφρονιστικά ιδρύματα χωριστά από τους ενήλικους άνδρες κρατουμένους, αν και υπήρχαν αναφορές πως οι ανήλικοι μετανάστες κρατούνταν στους ίδιους θαλάμους με ενήλικους, καταγεγραμμένοι και οι ίδιοι ως ενήλικες. Η αναλογία σωφρονιστικών υπαλλήλων και κρατουμένων ήταν σχετικά χαμηλή· για παράδειγμα, στον Κορυδαλλό υπήρχαν 95 σωφρονιστικοί υπάλληλοι-φύλακες για 2.300 κρατούμενους, αναλογία, κατά προσέγγιση, 1 υπάλληλος προς 25 κρατούμενους».⁶⁶

Συλλήψεις ανά 100.000 του γενικού πληθυσμού. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης η Ελληνική Αστυνομία από το 2009 ως το 2012 προχώρησε σε συλλήψεις 635.173 ατόμων. Κατά μέσο όρο, ανά έτος συλλαμβάνονταν 158.793 άτομα. Δεν διατέθηκαν περισσότερα στοιχεία. Ωστόσο, η συστηματική συλλογή δεδομένων είναι απαραίτητη ώστε να καταστεί δυνατή η διεξοδική ανάλυση της ισχύουσας κατάστασης και ο εντοπισμός των βασικών προβλημάτων και ο σχεδιασμός τεκμηριωμένων λύσεων.

Πίνακας 4: Αριθμός συλλήψεων 2008-2012

Έτος	Αριθμός συλληφθέντων	Ποσοστό συλλήψεων ανά 100.000 πολίτες
2009	189.333	1.731,583.321
2010	178.021	1.628,127.133
2011	151.956	1.405,022.951
2012	115.863	1071,2981

Πηγή: Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Κλάδος Ασφάλειας – απαντητική επιστολή 03/12/2014

VI. Διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση

Η προσωρινή κράτηση αποτελεί μέτρο που περιορίζει σημαντικά την προσωπική ελευθερία. Συνεπώς, οι ορθές και δίκαιες διαδικασίες είναι θεμελιώδους σημασίας προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η προσωρινή κράτηση εφαρμόζεται σύμφωνα με το νόμο και με σεβασμό στα δικαιώματα του προσωρινώς κρατούμενου. Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θέτει προδιαγραφές σε σχέση με την ταχύτητα της διαδικασίας, τη διενέργεια της δίκης και της συζήτησης της υπόθεσης στο ακροατήριο σε εύλογο χρονικό διάστημα.

Μέση διάρκεια της προσωρινής κράτησης

⁶⁵ Πηγή: Ελλάδα 2012 – Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Greece 2012- US State Department Human Rights Country Report).

⁶⁶ Πηγή: Ελλάδα 2013 – Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Greece 2012- US State Department Human Rights Country Report).

Η μέγιστη διάρκεια της προσωρινής κράτησης (άρθ. 6 παρ. 4 του Συντάγματος) δεν μπορεί να υπερβεί το ένα έτος σε περίπτωση κακουργημάτων ή τους έξι μήνες σε περίπτωση πλημμελημάτων. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, τα ανώτατα όρια μπορούν να αυξηθούν κατά έξι ή τρεις μήνες αντιστοίχως, με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου. Το άρθρο 287 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ρυθμίζει τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης: αν η προσωρινή κράτηση διαρκέσει έξι μήνες (ή τρεις μήνες για τις αντίστοιχες αξιόποινες πράξεις) το δικαστικό συμβούλιο απαιτείται να αποφανθεί με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμά του αν πρέπει να απολυθεί ο κατηγορούμενος ή να εξακολουθήσει η προσωρινή κράτησή του. Αν η ανάκριση συνεχίζεται, ο ανακριτής αναφέρει στον εισαγγελέα εφετών τους λόγους για τους οποίους δεν περατώθηκε η ανάκριση και διαβιβάζει τη δικογραφία στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ο οποίος την εισάγει στο αρμόδιο συμβούλιο. Αν η ανακριτική διαδικασία έχει ολοκληρωθεί ο εισαγγελέας του δικαστηρίου στο οποίο θα δικαστεί η υπόθεση διαβιβάζει τη δικογραφία στο αρμόδιο συμβούλιο. Σε κάθε περίπτωση έως και την έκδοση της οριστικής απόφασης το ανώτατο όριο διάρκειας της προσωρινής κράτησης για το ίδιο έγκλημα δεν μπορεί να υπερβεί το ένα έτος. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η διάρκεια της προσωρινής κράτησης μπορεί να παραταθεί έως και έξι μήνες με ειδικώς αιτιολογημένη απόφαση. Σε ιδιαίτερα εξαιρετικές περιπτώσεις και αν η κατηγορία αφορά σε εγκλήματα που τιμωρούνται με ισόβια κάθειρξη ή με κάθειρξη ως και 20 χρόνια, η διάρκεια της προσωρινής κράτησης μπορεί να παραταθεί ως και έξι μήνες με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν παρείχε επίσημα στοιχεία σχετικά με τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης. Στοιχεία της *European Criminal Bar Association*⁶⁷ για την περίοδο 1998 - 2006 δείχνουν πως η μέση διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμαίνεται από 6 ως 12 μήνες (30,6%-38,9%) και από 3 ως 6 μήνες (22,1%-23,9%). (Βλέπε Πίνακα 2, παραπάνω).

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται από τη μελέτη δικογραφιών στο πλαίσιο της έρευνας. Συγκεκριμένα, από τη μελέτη δικογραφιών προέκυψαν τα ακόλουθα: α) σε καμία υπόθεση στην οποία επιβλήθηκε το μέτρο της προσωρινής κράτησης δεν ξεπεράστηκαν τα ανώτατα όρια που ορίζονται στο θεσμικό πλαίσιο, β) στην πλειοψηφία των υποθέσεων η διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμάνθηκε από έξι μήνες ως 1 χρόνο (21 υποθέσεις), ενώ ο αριθμός των υποθέσεων στις οποίες η προσωρινή κράτηση διήρκεσε λιγότερο από 6 μήνες ήταν χαμηλότερος (7 υποθέσεις)⁶⁸ και γ) περίπου στις μισές υποθέσεις (21) η διάρκεια της κράτησης ξεπέρασε τους έξι μήνες. Συνεπώς, ενώ η προβλεπόμενη μέγιστη επιτρεπόμενη διάρκεια γίνεται πάντα σεβαστή, η μέση διάρκεια της προσωρινής κράτησης διαφέρει ουσιαστικά. Λαμβάνοντας υπόψη πως προσωρινή κράτηση μπορεί να διαταχθεί για «σοβαρές κατηγορίες» (κακουργήματα ή πλημμελήματα που τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών), η εκτίμηση σχετικά με το αν η διάρκεια της προσωρινής κράτησης είναι υπερβολική απαιτεί, όπως έχει επισημάνει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, την εκτίμηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε υπόθεσης. Από το δείγμα των δικογραφιών που μελετήθηκαν μεγάλο μέρος αφορούσε «σοβαρά» εγκλήματα: το 91% των κατηγοριών αφορούσε στη διάπραξη κακουργημάτων και 9% αφορούσε στη διάπραξη κακουργημάτων και πλημμελημάτων. Ειδικότερα, τα κατηγορητήρια απήγγειλαν κατηγορίες για απάτη και εγκλήματα κατά περιουσιακών δικαιωμάτων (13 περιπτώσεις), εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές και ληστείες) (9), παράβαση της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (6), βαριά σωματική βλάβη (6), εμπρησμό (3), ανθρωποκτονία (2), μεταφορά παράνομων

⁶⁷ "An analysis of minimum standards in pre-trial detention and the grounds for regular review in the Member States of the EU" JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>.

⁶⁸ Σε δείγμα 44 υποθέσεων που μελετήθηκαν κατά τη διενέργεια της έρευνας, σε 13 η διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμάνθηκε από 6 μήνες ως 1 χρόνο, σε 8 υποθέσεις διήρκεσε περισσότερο από 8 μήνες, σε 4 υποθέσεις 3-6 μήνες και σε 3 υποθέσεις 1-3 μήνες ή λιγότερο του ενός μήνα.

μεταναστών (2), πλαστογραφία (2), δωροδοκία (1) και αρπαγή (1). Στο 93% των περιπτώσεων η μέγιστη εκ του νόμου διάρκεια ποινής με βάση το κατηγορητήριο ξεπερνούσε τα 10 χρόνια και το υπόλοιπο 7% των αδικημάτων οδηγούσε σε ποινή κάθειρξης 5 ως 10 ετών.

Λόγοι μεγάλης διάρκειας της προσωρινής κράτησης

Η πλειοψηφία των δικηγόρων που μετείχε στην έρευνα (63,2% σε σύνολο 76 απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση) ανέφερε πως δεν υπάρχουν επαρκείς λόγοι που να δικαιολογούν τη μακρά διάρκεια της προσωρινής κράτησης. Η μεγάλη διάρκειά της οφείλεται α) στο γεγονός ότι δεν άλλαξαν ουσιαστικά τα στοιχεία που οδήγησαν στην προσωρινή κράτηση και λόγοι που σχετίζονται με τη σοβαρότητα του εγκλήματος, την ασφάλεια και τον κίνδυνο διάπραξης νέων εγκλημάτων (5 σχετικά σχόλια) και β) καθυστερήσεις στην ανακριτική διαδικασία (για παράδειγμα, καθυστερήσεις λόγω εκθέσεων εμπειρογνωμοσύνης ή εξαιτίας του φόρτου των δικαστηρίων, της έλλειψης προσωπικού και πόρων και της καθυστέρησης στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης (5 σχετικά σχόλια).

Από την άλλη πλευρά, οι ανακριτές που παραχώρησαν συνεντεύξεις στο πλαίσιο της έρευνας, δεν αξιολόγησαν τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης ως υπερβολική ή ως προβληματική από τη στιγμή που διατηρείται εντός των ορίων που καθορίζονται από το θεσμικό πλαίσιο. Το σύνολο των ανακριτών που παραχώρησε συνέντευξη (πέντε) υποστήριξε πως αν παρουσιάζονταν ουσιαστικά στοιχεία που αποδείκνυαν πως η κράτηση του κατηγορουμένου δεν είναι αναγκαία, ο κρατούμενος θα απολυόταν ή θα του επιβάλλονταν περιοριστικοί όροι. Ένας ανακριτής ανέφερε πως όταν ο κύριος λόγος που οδήγησε στη διαταγή προσωρινής κράτησης εξέπνευσε (και συγκεκριμένα, ο κίνδυνος καταστροφής αποδεικτικών στοιχείων σε υπόθεση διαφθοράς) κίνησε άμεσα τη διαδικασία αντικατάστασης της κράτησης με περιοριστικούς όρους. Ωστόσο, οι ανακριτές θεώρησαν εύλογη την παράταση της προσωρινής κράτησης, σε περίπτωση που δεν υπάρχουν νέα αποδεικτικά στοιχεία ή μεταβολή στις περιστάσεις και τις συνθήκες βάσει των οποίων εκδόθηκε η διαταγή προσωρινής κράτησης. Σε κάθε περίπτωση, όλοι οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα παραδέχθηκαν πως υπάρχουν καθυστερήσεις, που κυρίως οφείλονται στον φόρτο και στις δύσκολες συνθήκες εργασίας. Το πλαίσιο εργασίας τους φέρνει αντιμέτωπους με εξαιρετικά απαιτητικές προθεσμίες, μεγάλο φόρτο εργασίας (μεγάλο αριθμό εισερχόμενων υποθέσεων), έλλειψη υποδομών και υλικοτεχνικής υποστήριξης (έντυπα αρχεία, έλλειψη τεχνολογικών υποδομών), ενώ πολύς χρόνος καταναλώνεται σε γραφειοκρατικές απαιτήσεις, γεγονός που οδηγεί σε καθυστερήσεις της διαδικασίας (αναφέρθηκε σε 2 συνεντεύξεις). Επιπλέον, μπορεί να μεσολαβήσει μεγάλο χρονικό διάστημα πριν να έχουν στη διάθεσή τους στοιχεία που απαιτούν επεξεργασία από την αστυνομία ή εγκληματολογικό εργαστήριο, με συνέπεια, και σε αυτή την περίπτωση, να παρατηρούνται καθυστερήσεις στη διαδικασία (αναφέρθηκε σε 2 συνεντεύξεις). Ωστόσο, οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα δεν θεώρησαν πως η διάρκεια της προσωρινής κράτησης, με βάση τη δική τους εμπειρία, είναι υπερβολική.

Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν σαφώς πως οι περιπτώσεις όπου η προσωρινή κράτηση διαρκεί μακρό χρονικό διάστημα έχουν ως αίτιο κυρίως την κακή οργάνωση και την αναποτελεσματική λειτουργία του συστήματος δικαιοσύνης παρά την ύπαρξη κενών στο σχετικό νομοθετικό πλαίσιο. Αυτό πρέπει να αντιμετωπιστεί μέσω των συνεχιζόμενων προσπάθειών για ηλεκτρονική δικαιοσύνη και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης.

Επίπτωση της προσωρινής κράτησης στην ταχύτητα της δίκης

Το χρονικά όρια της προσωρινής κράτησης που τίθενται από το θεσμικό πλαίσιο φαίνεται πως έχουν θετική επίδραση στο συνολικό χρόνο διεξαγωγής της δίκης. Η πλειοψηφία των δικηγόρων που μετείχε στην έρευνα (56%) εξέφρασε την άποψη πως οι

προσωρινώς κρατούμενοι κατηγορούμενοι οδηγούνται ταχύτερα σε δίκη σε σχέση με άλλους που δεν κρατούνται προσωρινά. Ωστόσο, σημαντικό ποσοστό (44%) είχε αντίθεση άποψη.

Η ανάγκη σεβασμού αυστηρών προθεσμιών δεν καθορίζει αναγκαστικά το πλαίσιο για αποτελεσματική διαδικασία. Το σύνολο των ανακριτών και των εισαγγελέων που παραχώρησαν συνεντεύξεις εξήγησαν πως στην πράξη αναγκάζονται να δίνουν προτεραιότητα σε υποθέσεις όπου ο κατηγορούμενος κρατείται προσωρινά προκειμένου να διασφαλίσουν την τήρηση των προθεσμιών.

Χρονικό διάστημα μεταξύ σύλληψης και έναρξης της προανακριτικής διαδικασίας

Το χρονικό διάστημα μεταξύ της σύλληψης του κατηγορουμένου και της έναρξης της διαδικασίας από την οποία θα προκύψει η προσωρινή κράτηση εξαρτάται από τη φύση της κατηγορίας. Σε περίπτωση αυτόφωρων εγκλημάτων, ο κατηγορούμενος πρέπει να παρουσιαστεί ενώπιον των ανακριτικών αρχών σε διάστημα τριών ημερών. Σε περιπτώσεις τακτικής ανάκρισης δεν υπάρχουν στενά χρονικά όρια. Στο σύνολο των υποθέσεων που μελετήθηκε στο πλαίσιο του παρόντος έργου, η προθεσμία των τριών ημερών τηρήθηκε.

Σε σχέση με την πρώτη ακρόαση ενώπιον του δικαστηρίου, το νομοθετικό πλαίσιο δεν θέτει συγκεκριμένα χρονικά όρια και δεν υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία που να αποτυπώνουν την πράξη. Στις υποθέσεις που μελετήθηκαν, το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ της σύλληψης και της εισαγωγής της υπόθεσης ενώπιον του ακροατηρίου παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις. Η πιο σύντομη εκδίκαση έγινε σε διάστημα 7 μηνών από τη σύλληψη του κατηγορουμένου, ενώ καταγράφεται περίπτωση στην οποία χρειάστηκαν 9 χρόνια για την εκδίκαση της υπόθεσης.

Οι δικηγόροι που έλαβαν μέρος στην έρευνα επισήμαναν αρκετούς λόγους που οδηγούν σε καθυστερήσεις. Αυτοί αφορούν την ταχύτητα απονομής δικαιοσύνης, τον μεγάλο αριθμό υποθέσεων που οδηγούνται στα δικαστήρια σε σχέση με τον μικρό αριθμό δικαστών, την έλλειψη προσωπικού, υποδομών και υποστήριξης, τις δυσκολίες πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας, καθυστερήσεις που προκαλούνται από τους συνηγόρους, καθυστερήσεις προκειμένου να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία (όπως βαλλιστικές έρευνες, εμπειρογνωμοσύνες κ.λπ.), καθυστερήσεις της διαδικασίας στο δικαστήριο (για παράδειγμα, αναβολές της δίκης, καθυστερήσεις στον ορισμό δικασίμου, απεργίες δικαστικών λειτουργών ή δικηγόρων κ.λπ.). Ωστόσο, δεν υπάρχουν λεπτομερή στοιχεία ή ερευνητικά δεδομένα που να επιτρέπουν την εμπεριστατωμένη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο τα προβλήματα αυτά αλληλοεπιδρούν και οδηγούν στη μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ της σύλληψης και της ακροαματικής διαδικασίας. Για το στοιχείο αυτό απαιτείται εκτενέστερη έρευνα.

Παρουσία του κατηγορουμένου/υπόπτου στις ακροάσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση

Σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο κατηγορούμενος είναι παρών στη διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει στην προσωρινή του κράτηση ή στην επιβολή περιοριστικών όρων. Ενώπιον του ανακριτή, η παρουσία του κατηγορουμένου είναι υποχρεωτική και δεν μπορεί να εκπροσωπηθεί αποκλειστικά και μόνο από δικηγόρο.

Οι δικηγόροι που μετείχαν στην έρευνα επιβεβαίωσαν την παρουσία του κατηγορουμένου στην πράξη. Στη διάρκεια της διαδικασίας μπορεί να αναπτύξει την άποψη και τα επιχειρήματά του κατά της προσωρινής κράτησης ή της επιβολής περιοριστικών όρων. Η μη παρουσία του μπορεί να αποτελέσει λόγο για την έκδοση διαταγής προσωρινής κράτησης και τη θεώρησή του ως φυγόδικου.

Οι πλειοψηφία των δικηγόρων που μετείχε στην έρευνα (90,43%) ανέφερε ότι ο κατηγορούμενος είναι παρών στη διαδικασία, ενώ 9,57% απάντησε ότι δεν ήταν παρών.⁶⁹ Ανάλογα είναι τα ευρήματα της μελέτης δικογραφιών, καθώς στο 93% των υποθέσεων που εξετάστηκαν, ο κατηγορούμενος ήταν παρών στη διαδικασία (σε 5% των υποθέσεων ο κατηγορούμενος δεν ήταν παρών, σε 2% δεν υπάρχει η πληροφορία).

Οι προανακριτικές διαδικασίες δεν καταγράφονται σε βίντεο και δεν υπάρχει η δυνατότητα τηλεδιάσκεψης (97,9% των συμμετεχόντων). Κανένας από τους δικηγόρους δεν είχε παρασταθεί σε διαδικασία με χρήση τηλεδιάσκεψης.

Η παρουσία του κατηγορουμένου στην προανακριτική διαδικασία τηρείται στην πράξη. Αν και δεν αναδείχτηκαν ουσιαστικά προβλήματα, οι προκλήσεις που εντοπίστηκαν αφορούν κυρίως στην έλλειψη μηχανισμών και μέσων που να καθιστούν δυνατή την εξ αποστάσεως συμμετοχή του κατηγορουμένου στη διαδικασία. Σχετικές βελτιώσεις μπορούν να εισαχθούν με την χρήση της τηλεδιάσκεψης ιδίως σε περιπτώσεις που ο ύποπτος κρατείται μακριά από την έδρα του δικαστηρίου.

Συνεργασία μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ο ανακριτής διατάσσει την προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου, με τη σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα (άρθ. 246 ΚΠοινΔ). Στο 66% των υποθέσεων που μελετήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας διατάχθηκε προσωρινή κράτηση, στο 18% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους και σε 14% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς όρους.

Στο 62% των υποθέσεων που μελετήθηκαν, ο εισαγγελέας παρείχε σύμφωνη γνώμη για την προσωρινή κράτηση των κατηγορουμένων, σε ποσοστό 16% ο εισαγγελέας ζήτησε την επιβολή περιοριστικών όρων, ενώ σε ποσοστό 18% εκτίμησε πως οι κατηγορούμενοι πρέπει να μείνουν ελεύθεροι χωρίς περιοριστικούς όρους.

Συνολικά, στη συντριπτική πλειοψηφία των υποθέσεων υπήρχε συμφωνία μεταξύ του ανακριτή και του εισαγγελέα. Αυτό επιβεβαιώθηκε από τους ανακριτές και εισαγγελείς που παραχώρησαν συνεντεύξεις, οι οποίοι στο σύνολό τους τόνισαν πως η μεταξύ τους συνεργασία είναι σημαντική προκειμένου να ληφθεί μια ισορροπημένη απόφαση.

Ωστόσο, τα δύο μέρη έχουν διαφορετικό ρόλο στη διαδικασία. Το σύνολο των ανακριτών και των εισαγγελέων που παραχώρησε συνέντευξη συμφώνησε πως οι ανακριτές έχουν καλύτερη γνώση της υπόθεσης, έχοντας ακούσει τον κατηγορούμενο, ενώ ο εισαγγελέας πρέπει να αποφασίσει κυρίως με βάση το φάκελο της δικογραφίας.⁷⁰ Στο σύνολό τους αναγνώρισαν πως είναι σημαντικό να συζητούν τα δύο μέρη για την εκάστοτε υπόθεση και πως η καλή συνεργασία αποτελεί «κλειδί» για τη λήψη ορθώς αιτιολογημένης απόφασης. Ένας ανακριτής ανέφερε πως οι εισαγγελείς δεν έχουν πάντα επαρκή γνώση της υπόθεσης με αποτέλεσμα να είναι «αυστηροί» βασιζόμενοι μόνο στα χαρακτηριστικά του διαπραχθέντος εγκλήματος (κυρίως σε σχέση με βίαια εγκλήματα) και να είναι προκατειλημμένοι υπέρ της προσωρινής κράτησης του κατηγορουμένου. Το στοιχείο αυτό δεν επιβεβαιώθηκε, ωστόσο, από τους λοιπούς πληροφορητές. Σε περιπτώσεις διαφωνίας μεταξύ ανακριτή με τον εισαγγελέα και αδυναμία των μερών να «πείσουν» με

⁶⁹ Το αντίθετο συμβαίνει στη διαδικασία επανεξέτασης ή παράτασης της προσωρινής κράτησης, όπου στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ο κατηγορούμενος δεν είναι παρών (59,6% απάντησαν πως ο κατηγορούμενος δεν ήταν παρών). Σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις (ν.4055/2012) η αίτηση για επανεξέταση υποβάλλεται στον ανακριτή εντός 5 ημερών από την επιβολή των περιοριστικών όρων ή ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου. Η διαδικασία ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου δεν είναι δημόσια και η παρουσία του κατηγορουμένου αποτελεί εξαίρεση (άρθ. 309 παρ. 2 ΚΠοινΔ) και μπορεί να ζητηθεί από το Συμβούλιο σε περίπτωση που κριθεί αναγκαίο, ωστόσο αυτό συμβαίνει σπανίως (σχετικά σχόλια δικηγόρων). Ο κατηγορούμενος δεν είναι ποτέ παρών όταν η αίτηση τίθεται ενώπιον του ανακριτή. Άλλοι λόγοι περιλαμβάνουν το γεγονός πως ο κατηγορούμενος κρατείται σε σωφρονιστικό κατάστημα σε διαφορετικό τόπο και δεν γίνεται η μεταφορά του στον τόπο του δικαστηρίου.

⁷⁰ Ο ανακριτής που θα ακούσει τον κατηγορούμενο και ο εισαγγελέας, η σύμφωνη γνώμη του οποίου είναι αναγκαία, είναι διαφορετικά πρόσωπα.

τα επιχειρήματά τους, δύο ανακριτές ανέφεραν ότι είναι πολύ σημαντική η παρέμβαση ενός συλλογικού οργάνου (του δικαστικού συμβουλίου).

Διερμηνεία κατά τη διάρκεια των ακροάσεων

Στην Ελλάδα, τα ποσοστά αλλοδαπών που συλλαμβάνονται και διώκονται είναι υψηλά και αυτό ανάγει τη διαθεσιμότητα υπηρεσιών διερμηνείας και μετάφρασης σε πολύ σημαντικό ζήτημα. Σύμφωνα με το άρθρο 233 παρ. 1 ΚΠοινΔ «σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας ο εξετάζων εξακριβώνει με κάθε πρόσφορο μέσο κατά πόσο ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ομιλεί και κατανοεί την ελληνική γλώσσα και αν χρειάζεται τη συνδρομή διερμηνέα». Η ανάγκη για διερμηνεία καθορίζεται από τον εισαγγελέα και τον ανακριτή κατά την προανάκριση. Το δικαίωμα στη διερμηνεία αφορά όποιον είναι ύποπτος ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης «από τον χρόνο κατά τον οποίο ενημερώνεται σχετικά από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη κοινοποίηση ή με άλλον τρόπο και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας». Η διερμηνεία πρέπει να παρέχεται «χωρίς καθυστέρηση» ωστόσο δεν ορίζεται αυστηρή προθεσμία (άρθ. 1 [2] ν. 4236/2014 με τον οποίο μεταφέρεται στο ελληνικό δίκαιο η Οδηγία 2010/64 σχετικά με τη διερμηνεία και τη μετάφραση και η Οδηγία 2012/13 σχετικά με το δικαίωμα στην πληροφόρηση).

Στις δικογραφίες που μελετήθηκαν, το 57% των κατηγορουμένων ήταν ελληνικής εθνικότητας και το 43% αλλοδαπής. Ωστόσο, η πλειοψηφία των κατηγορουμένων (69%) μιλούσε ή κατανοούσε την ελληνική γλώσσα (29% δεν γνώριζε καθόλου την ελληνική γλώσσα, ενώ για 2% δεν ήταν διαθέσιμη αυτή η πληροφορία). Στο 92% των περιπτώσεων στις οποίες ο κατηγορούμενος δεν μιλούσε ή δεν κατανοούσε τα ελληνικά του παρασχέθηκε διερμηνεία (για το 8% δεν υπήρχε σχετική πληροφόρηση). Σύμφωνα με την αξιολόγηση των δικηγόρων που χειρίστηκαν τις υποθέσεις, η ποιότητα της διερμηνείας στις περιπτώσεις που παρασχέθηκε ήταν επαρκής (37%), μη επαρκής (27%) (για το 36% των υποθέσεων, δεν υπήρξε αξιολόγηση). Σε καμία από τις υποθέσεις που χρειάστηκε διερμηνεία (29%) δεν μεταφράστηκαν τα έγγραφα της δικογραφίας.

Δυο δικηγόροι που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν πως τα δικαιώματα των αλλοδαπών ή των μεταναστών κατηγορουμένων συχνά υποβαθμίζονται λόγω της έλλειψης υλικοτεχνικής υποδομής ιδίως στη διερμηνεία και τη μετάφραση και άλλοτε λόγω μη επαρκούς γνώσης των δικαιωμάτων τους (2 σχετικά σχόλια καταγράφηκαν). Αυτό αφορά κυρίως στο ότι οι αλλοδαποί αγνοούν τη δυνατότητα διορισμού συνηγόρου υπεράσπισης από το δικαστήριο.

Η συνδυαστική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων αποδεικνύει ότι ενώ υπάρχει το νομοθετικό πλαίσιο, στην πράξη οι υποδομές και οι πόροι είναι περιορισμένοι και παρατηρείται έλλειψη οργάνωσης, για παράδειγμα, στο πώς και από ποιον γίνεται η διερμηνεία/μετάφραση. Αυτό σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων, κυρίως κατηγορουμένων που είναι πιο ευάλωτοι, όπως αλλοδαποί ή μετανάστες. Απαιτείται μεγαλύτερη έμφαση στη διασφάλιση καλής ποιότητας διερμηνείας και στη δημιουργία μηχανισμών παρακολούθησης για την εφαρμογή του άρθρου 3 της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ (που αφορά στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης σε ποινικές διαδικασίες) με το οποίο εισάγεται η υποχρέωση των κρατών μελών να παρέχουν γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων σε ύποπτους ή κατηγορουμένους οι οποίοι δεν μιλούν και δεν κατανοούν τη γλώσσα του δικαστηρίου, προκειμένου να διασφαλιστεί το δικαίωμά τους σε υπεράσπιση, καθώς και ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας.

Αποτελεσματική προετοιμασία των συνηγόρων για τη διαδικασία, πρόσβαση στη δικογραφία και έγκαιρη ενημέρωση

Οι συνηγόροι υπεράσπισης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προδικαστική διαδικασία. Παρά τον ανακριτικό χαρακτήρα της προδικασίας, οι υφιστάμενες διαδικαστικές διατάξεις τους δίνουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν τα επιχειρήματά

τους και να επηρεάσουν τη διαδικασία, για παράδειγμα, αναλύοντας τα δεδομένα που περιγράφουν την προσωπική κατάσταση του υπόπτου και, συνεπώς, και τα κίνητρά του όσον αφορά στον κίνδυνο διαφυγής ή στον κίνδυνο διάπραξης νέας αξιόποινης πράξης.

Οι συνήγοροι υπεράσπισης μπορούν να παρίστανται στη διαδικασία της προανάκρισης με εξαίρεση τη διαδικασία ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου, εκτός αν το συμβούλιο το ζητήσει ρητώς. Όπως προκύπτει από την έρευνα, η ποιότητα της υπεράσπισης του κατηγορουμένου δεν επηρεάζεται από τον αν ο κατηγορούμενος έχει επιλέξει και διορίσει ο ίδιος το συνήγορό του ή αν αυτός έχει διοριστεί αυτοδικαίως από το δικαστήριο. Όπως διαπιστώθηκε, η μόνη ουσιαστική επίδραση που έχει το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος επέλεξε μόνος του συνήγορο ή όχι είναι το χρονικό σημείο που ο δικηγόρος θα αναλάβει την υπόθεση (συνήθως στις περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος δικαιούται και λαμβάνει νομική αρωγή, ο δικηγόρος διορίζεται αργότερα σε σχέση με τον συνήγορο που προσλαμβάνει ο ίδιος ο πελάτης) και, συνεπώς, ο χρόνος προετοιμασίας που θα έχει στη διάθεσή του. Ωστόσο, ορισμένοι δικηγόροι που μετείχαν στην έρευνα τόνισαν ότι η ανεπαρκής ενημέρωση κυρίως των αλλοδαπών κατηγορουμένων σχετικά με το δικαίωμα νομικής αρωγής μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα το μη διορισμό συνηγόρου.

Οι μετέχοντες στην έρευνα επιβεβαίωσαν πως ο συνήγορος είναι παρών ενώπιον του ανακριτή και ενώπιον του εισαγγελέα στη διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει στη διαταγή προσωρινής κράτησης.⁷¹ Σε σύνολο 93 απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση, 78,5% των συμμετεχόντων απάντησε ότι ο συνήγορος είναι πάντα παρών. Η μη παρουσία συνηγόρου αφορά περιπτώσεις όπου ο κατηγορούμενος δεν έχει συνήγορο και δεν έχει ενημερωθεί σχετικά με τη δυνατότητα εκπροσώπησης με τη διαδικασία της δωρεάν νομικής συνδρομής, περιπτώσεις όπου η προσωρινή κράτηση επιβάλλεται ερήμην του κατηγορουμένου και περιπτώσεις όπου συντρέχουν οικονομικοί λόγοι. Οι περισσότερες σχετικές περιπτώσεις, ωστόσο, αφορούσαν επ' αυτοφώρω εγκλήματα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν το γεγονός πως συχνά, ιδίως σε περιπτώσεις αυτόφωρων εγκλημάτων, οι κατηγορούμενοι μπορεί να μην είναι επαρκώς ενημερωμένοι για τα δικαιώματά τους με αποτέλεσμα να μην πληρούνται οι εγγυήσεις μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης. Οι κανόνες που θεσπίζονται από την Οδηγία σχετικά με το δικαίωμα στην πληροφόρηση πρέπει να παρακολουθούνται στενά όσον αφορά στην αποτελεσματικότητά τους.

Στην πλειοψηφία των υποθέσεων που μελετήθηκαν (75%), ο συνήγορος επιλέχθηκε και έλαβε εντολή από τον πελάτη, ο οποίος ανέλαβε και τα έξοδα της υπεράσπισής του, ενώ στο 25% των περιπτώσεων ο συνήγορος διορίστηκε από το κράτος. Σε 75% των υποθέσεων ο συνήγορος συναντήθηκε με τον πελάτη του και είχε την ευκαιρία να συζητήσει για την υπόθεση πριν από την έναρξη της ανάκρισης ή προανάκρισης. Στις μισές περίπου περιπτώσεις (48%) ο συνήγορος ήταν παρών στη διαδικασία. Σύμφωνα με την έρευνα, στην πλειοψηφία των υποθέσεων (77%) η υπεράσπιση είχε πρόσβαση στη δικογραφία (σε 2% δεν είχε πρόσβαση, σε 16% καταγράφηκε ότι δεν έχει εφαρμογή, στο 5% δεν υπήρξε σχετική πληροφόρηση).⁷²

⁷¹ Ο τρόπος εκπροσώπησης διαφέρει σε σχέση με τις ακροάσεις κατά τις οποίες συζητήθηκε η παράταση ή η αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης. Ο συνήγορος μπορεί να είναι παρών ενώπιον του ανακριτή, ωστόσο στην πράξη εκπροσωπεί τον πελάτη του μέσω υπομνήματος. Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας δεν προβλέπει την παρουσία συνηγόρου υπεράσπισης σε περίπτωση επίλυσης από το δικαστικό συμβούλιο διαφωνίας ανακριτή και εισαγγελέα. Ο συνήγορος είναι παρών μέσω γραπτού υπομνήματος. Μερικοί δικηγόροι τόνισαν πως η προθεσμία είναι πολύ σύντομη ιδίως συνδυαζόμενη με τις αντικειμενικές δυσκολίες επικοινωνίας με τον κατηγορούμενο. Ο συνήγορος μπορεί να είναι παρών ενώπιον του συμβουλίου, σε περίπτωση που η παρουσία του κατηγορουμένου ζητείται ρητώς.

⁷² Τα ερωτηματολόγια για τη μελέτη των φακέλων δικογραφιών συμπληρώθηκαν από τους δικηγόρους που χειρίστηκαν τις συγκεκριμένες υποθέσεις.

Όσον αφορά στο χρονικό διάστημα που ο συνήγορος έχει στη διάθεσή του για να προετοιμαστεί, είναι απαραίτητο να σημειωθεί πως ο διαθέσιμος χρόνος παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις, ανάλογα με τον τύπο της διαδικασίας. Για επ' αυτοφώρω εγκλήματα το θεσμικό πλαίσιο προβλέπει προθεσμία τριών ημερών για την παρουσία του κατηγορούμενου ενώπιον του ανακριτή. Προβλέπεται η δυνατότητα παράτασης δύο ημερών. Όταν ο ύποπτος δεν έχει συλληφθεί, παρέχεται, συνήθως, από τον ανακριτή μεγαλύτερη προθεσμία, η οποία εξαρτάται από το είδος της κατηγορίας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης.⁷³

Όπως προκύπτει από την έρευνα συνηγόρων υπεράσπισης, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων (95,5%) οι συνήγοροι είχαν πρόσβαση στη δικογραφία, στα σχετικά έγγραφα και το σύνολο του σχετικού υλικού πριν από την έναρξη της διαδικασίας. Σύμφωνα με το 35,6% των συμμετεχόντων, ο συνήγορος έχει στη διάθεσή του περισσότερο από μία ώρα για να προετοιμαστεί, ενώ αναφέρθηκαν περιπτώσεις όπου ο διαθέσιμος χρόνος είναι μία ώρα (13,3%), 30 λεπτά (8,9%) ή και λιγότερο από 10 λεπτά (3,3%).⁷⁴ Όσον αφορά στο χρόνο ειδοποίησης του συνηγόρου για την έναρξη της διαδικασίας, η πλειοψηφία ανέφερε χρόνο μεγαλύτερο από 24 ώρες (34,5%), 21,8% ανέφερε 12 με 24 ώρες πριν από την έναρξη της διαδικασίας, το 8% ανέφερε 6-12 ώρες, ενώ 12,6% ανέφερε τις 2 ώρες. Αξιολογώντας το χρονικό διάστημα που έχουν στη διάθεσή τους για προετοιμασία, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (70,93%) έκριναν ότι αυτό είναι επαρκές, 17,44% έκρινε πως είναι απολύτως επαρκές και 11,63% υποστήριξε πως δεν είναι επαρκές.

Επαρκή έκριναν το χρόνο διαθέσιμο για προετοιμασία οι ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα.⁷⁵ Διαφοροποιήσεις αναφέρθηκαν, ωστόσο, σε σχέση με το είδος του εγκλήματος. Ενώ οι δικογραφίες για επ' αυτοφώρω εγκλήματα (βία, σωματική βλάβη, ληστεία κ.ά.) είναι συχνά περιορισμένου όγκου και απλοί στη μελέτη, οι φάκελοι που αφορούν αδικήματα όπως δωροδοκία, η απάτη ή οικονομικά εγκλήματα μπορεί να είναι ιδιαίτερα ογκώδεις και να περιλαμβάνουν αποδεικτικά στοιχεία που χρειάζονται ειδικές γνώσεις και είναι δύσκολα στην επεξεργασία. Ένας ανακριτής που ασχολείται με οικονομικά εγκλήματα ανέφερε πως η εμπειρία αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα προκειμένου από τις ογκώδεις δικογραφίες να εντοπιστούν τα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία και να επικεντρωθεί ο ανακριτής σε αυτά κατά τη διάρκεια της προανάκρισης, καθώς έχει στη διάθεσή του περιορισμένο χρόνο. Ωστόσο, στο στάδιο της ανάκρισης υπάρχει περισσότερος χρόνος ώστε να μελετηθούν και να τύχουν αναλυτικής επεξεργασίας όλα τα στοιχεία. Στην τακτική ανάκριση, ο χρόνος είναι περισσότερος και δεν υπάρχει περιοριστική προθεσμία για την ακρόαση του κατηγορουμένου.

Ισότητα των όπλων: επιρροή του εισαγγελέα και του συνηγόρου υπεράσπισης

Με βάση το νόμο, ο συνήγορος υπεράσπισης έχει το δικαίωμα παράστασης σε όλες τις φάσεις της διαδικασίας. Αναγνωρίζουν ωστόσο πως τα επιχειρήματα που αναπτύσσουν δεν έχουν την ίδια βαρύτητα και δεν επηρεάζουν την εξέλιξη της υπόθεσης όσο εκείνα που προτείνονται από τον εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων, παρέχοντας σύμφωνη γνώμη στη διάταξη του ανακριτή, ενώ οι συνήγοροι έχουν τη

⁷³ 18,4% των δικηγόρων που μετείχαν στην έρευνα επιβεβαίωσαν πως ο χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους για να προετοιμαστούν σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από το είδος της διαδικασίας, για παράδειγμα αν πρόκειται για επ' αυτοφώρω έγκλημα ή για τακτική έρευνα.

⁷⁴ Οι υποθέσεις αυτές συχνά αφορούν περιπτώσεις αυτόφωρων εγκλημάτων που ο συνήγορος διορίστηκε από το δικαστήριο, κατά τις οποίες ο ύποπτος οδηγήθηκε ενώπιον των αρμόδιων αρχών και ο δικηγόρος διορίζεται επί τόπου.

⁷⁵ Σε επ' αυτοφώρω εγκλήματα, από τον νόμο προβλέπεται προθεσμία τριών (+πέντε) ημερών για την ακρόαση του κατηγορουμένου, κατά την οποία ο ανακριτής πρέπει να μελετήσει τον φάκελο της δικογραφίας και να προετοιμαστεί για τη διαδικασία της ακρόασης. Σε μη αυτόφωρες υποθέσεις υπάρχει ο χρόνος για να μελετήσει ο ανακριτής τον φάκελο με τον δικό του ρυθμό και δεν προβλέπονται προθεσμίες.

δυνατότητα να προτάξουν πειστικά επιχειρήματα που δεν δικαιολογούν την προσωρινή κράτηση του πελάτη τους.

93% των συνηγόρων που μετείχε στην έρευνα (σε σύνολο 92 απαντήσεων στη σχετική ερώτηση) υποστήριξε ότι έχει τη δυνατότητα να διατυπώσει επιχειρήματα ενώπιον του ανακριτή, κυρίως γραπτώς. Σε 64% των δικογραφιών που μελετήθηκαν ο συνήγορος υπέβαλε υπόμνημα, σε 32% δεν υπέβαλε, ενώ στο 4% των υποθέσεων δεν υπήρχε αυτή η πληροφορία). Σε 68% των υποθέσεων τα επιχειρήματα της υπεράσπισης υποβλήθηκαν μερικώς γραπτώς και μερικώς προφορικά, σε 18% μόνο προφορικά, σε 11% αποκλειστικά γραπτώς.

67,03% των συνηγόρων που μετείχε στην έρευνα διατύπωσε την άποψη ότι τα στοιχεία που προβάλλει η υπεράσπιση δεν λαμβάνονται υπόψη με τον ίδιο τρόπο όπως η άποψη του εισαγγελέα για την επιβολή προσωρινής κράτησης ενώ 32,97% είχε αντίθετη γνώμη). Όπως ανέφεραν ενώ στη θεωρία τα στοιχεία που προβάλλονται από την υπεράσπιση και τις διωκτικές αρχές έχουν την ίδια βαρύτητα και κρίνονται αμερόληπτα, στην πράξη, η ισότητα των όπλων δεν ισχύει, καθώς η σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα είναι προϋπόθεση για την επιβολή προσωρινής κράτησης και ο εισαγγελέας συμμετέχει ουσιαστικά στη διαδικασία λήψης απόφασης.

Ένα σημαντικό ζήτημα που αναδείχτηκε ήταν ότι ο συνήγορος υπεράσπισης λαμβάνει γνώση της άποψης του εισαγγελέα με την έκδοση της διάταξης προσωρινής κράτησης. Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν πως, στην πράξη, οι δικαστικοί λειτουργοί δείχνουν συνήθως μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην άποψη του εισαγγελέα, ενώ υπάρχει προκατάληψη σχετικά με την ειλικρίνεια και την αλήθεια των στοιχείων που παρουσιάζει η υπεράσπιση. Ως παράδειγμα αναφέρθηκε ότι συνήθως, πριν τη λήψη της απόφασης περί προσωρινής κράτησης, δεν εξετάζονται καν οι μάρτυρες που προτείνονται από τον κατηγορούμενο. Αναφέρθηκε επίσης ότι πολλές υποθέσεις που έχουν κοινά και παρόμοια χαρακτηριστικά δεν λαμβάνουν από το ανακριτικό, δικαστικό και εισαγγελικό σώμα τη δέουσα προσοχή και οι εμπλεκόμενοι αρκούνται σε γενικευμένες υποθέσεις. Λαμβάνοντας, λοιπόν, αυτό υπόψη δεν προκαλεί έκπληξη το ότι σε ποσοστό 63% οι δικηγόροι που μετείχαν στην έρευνα θεωρούν πως οι διαταγές για προσωρινή κράτηση δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένες.

Η άποψη των ανακριτών που παραχώρησαν συνεντεύξεις, δεν είναι η ίδια. Στο σύνολό τους υποστήριξαν πως αντιμετωπίζουν με τη δέουσα προσοχή τα επιχειρήματα και τις θέσεις των συνηγόρων υπεράσπισης, ιδίως όταν παρέχουν πληροφόρηση που μπορεί να φωτίσει την υπόθεση ή την προσωπικότητα του κατηγορουμένου, καθώς μπορούν να τους βοηθήσουν να λάβουν δικαιότερη απόφαση. Ένας ανακριτής επισήμανε ότι γενική επιχειρηματολογία και ισχυρισμοί σχετικά με αν και κατά πόσο πληρούνται οι προϋποθέσεις που θέτει το νομοθετικό πλαίσιο, όταν δεν παρέχονται συγκεκριμένες πληροφορίες για την υπόθεση, συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία και έγγραφα που αποδεικνύουν το αντίθετο, δεν είναι βοηθητικά για τον ανακριτή. Ο ίδιος ανέφερε ακόμη πως συχνά οι συνήγοροι είναι απροετοίμαστοι να παρουσιάσουν πειστικά αποδεικτικά στοιχεία και περιορίζονται σε γενικά επιχειρήματα, τα οποία, ουσιαστικά, έχουν περιορισμένη πρακτική αξία για την έκβαση της υπόθεσης.

Αποδεικτικά στοιχεία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων

Η προδικαστική διαδικασία (προανάκριση και ανάκριση) είναι έγγραφη, χωρίς δημοσιότητα και δεν διενεργείται κατ' αντιμωλία (άρθρα 33, 34, 241 ΚΠοινΔ). Ο ανακριτής ή ο αστυνομικός υπάλληλος πρέπει να συλλέξουν αποδεικτικά στοιχεία στα οποία θα βασιστούν για τη λήψη της απόφασής τους. Ο ανακριτής είναι αρμόδιος να εξετάσει την ουσιαστική αλήθεια με όλες τις απαραίτητες ανακριτικές πράξεις.

Το σύνολο των ανακριτών που μετείχαν στην έρευνα ανέφερε πως επί της αρχής θεωρεί ότι διαθέτει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για να αποφασίσει σχετικά με την

αναγκαιότητα της προσωρινής κράτησης, αξιολογώντας το είδος του εγκλήματος, τον τρόπο με τον οποίο διαπράχθηκε, την προσωπικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κατηγορουμένου. Η πληροφόρηση αυτή πηγάζει από τα αποδεικτικά στοιχεία που μεταβιβάζονται από τις αστυνομικές αρχές και από την ακρόαση του κατηγορουμένου από τον ανακριτή.

Για τη λήψη απόφασης σχετικά με την προσωρινή κράτηση, οι ανακριτές και οι εισαγγελείς βασίζονται στα στοιχεία του φακέλου και την πληροφόρηση που έχουν για το πρόσωπο του κατηγορουμένου (ποινικό μητρώο ή μητρώο αξιόποινων πράξεων) από άλλες πηγές καθώς και τις πληροφορίες που λαμβάνουν κατά την ακρόαση του. Ένας ανακριτή και ένας εισαγγελέας ανέφεραν ότι ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να υπάρχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου, ενδέχεται να μην υπάρχουν επαρκείς εγγυήσεις ότι ο κατηγορούμενος θα δώσει το «παρών» στη δίκη (η διασφάλιση του οποίου αποτελεί και το σκοπό της προσωρινής κράτησης). Για τον λόγο αυτόν, ανέφεραν πως συχνά χρειάζεται να βασιστούν στην εμπειρία τους και στην άποψη που διαμορφώνουν για την προσωπικότητα του κατηγορούμενου, το προφίλ του, το υπόβαθρό του και τις κοινωνικές – οικονομικές συνθήκες βασιζόμενοι στον τρόπο και τη μέθοδο με την οποία διαπράχθηκε το έγκλημα, τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες διαπράχθηκε κ.ά.

Όλοι οι ανακριτές και εισαγγελείς έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στην ακρόαση του κατηγορουμένου την οποία χαρακτήρισαν καθοριστική πηγή πληροφόρησης σχετικά με τη διαταγή προσωρινής κράτησης και την εμφάνιση του κατηγορούμενου στη δίκη. Προβλήματα και προκλήσεις στη διαδικασία αναφέρθηκαν από όλους. Δύο ανακριτές ανέφεραν πως οι εργαστηριακοί έλεγχοι, που είναι μεγάλης σημασίας σχετικά με την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου, ολοκληρώνονται με σημαντική καθυστέρηση και αυτό επηρεάζει ουσιαστικά τη διαδικασία, την πρόοδο της ανάκρισης και, κατά συνέπεια, τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης. Ένας ανακριτής με εξειδικευμένη εμπειρία σε οικονομικά εγκλήματα ανέφερε πως σε πολλές περιπτώσεις είναι απαραίτητη εξειδικευμένη γνώση για την επεξεργασία των αποδεικτικών στοιχείων (όπως τιμολόγια ή αποδείξεις φορολογικής απάτης) και απαιτείται έγκαιρη και στενή συνεργασία με εξειδικευμένες υπηρεσίες της αστυνομίας ή άλλων αρχών. Οι εισαγγελείς τόνισαν πως δεν υπάρχει ηλεκτρονικό σύστημα που να τους επιτρέπει να ενημερώνονται σε πραγματικό χρόνο (οι πληροφορίες τους αποστέλλονται με φαξ ή εντύπως) για άλλα εγκλήματα για τα οποία κάποιος κατηγορείται (πέρα από τις καταδίκες που περιλαμβάνονται στο ποινικό μητρώο) και αυτό δεν διευκολύνει το σχηματισμό άποψης κυρίως όσον αφορά στον κίνδυνο τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων.

Οι εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα επέμειναν ιδιαίτερα στα αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στο φάκελο της δικογραφίας ενώ οι ανακριτές έδωσαν έμφαση στην ακρόαση του κατηγορουμένου (περισσότερο από τα στοιχεία της δικογραφίας) ως καθοριστικό παράγοντα για τη λήψη της απόφασής τους σχετικά με την έκδοση ή όχι διαταγής προσωρινής κράτησης. Το σύνολο των συμμετεχόντων συμφώνησε στην προσωπικότητα του κατηγορουμένου ως καθοριστικού παράγοντα για την απόφασή τους. Σε γενικές γραμμές, θεωρούν πως έχουν στη διάθεσή τους επαρκή αποδεικτικά στοιχεία όταν αποφασίζουν για προσωρινή κράτηση παρά τα ειδικά προβλήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Οι συνήγοροι υπεράσπισης μπορούν να υποβάλλουν υπομνήματα και να επιχειρηματολογήσουν για τη στήριξη του πελάτη τους. Υπομνήματα υποβλήθηκαν στο 64% των υποθέσεων που μελετήθηκαν, ενώ στο 58% των υποθέσεων που μελετήθηκαν η υπεράσπιση υπέβαλε κατά τη διαδικασία αποδεικτικά στοιχεία, πλέον των αρχικών που υπήρχαν στη δικογραφία για την υποστήριξη των επιχειρημάτων της προκειμένου να μην επιβληθεί προσωρινή κράτηση. Τα στοιχεία που υποβλήθηκαν μαζί με το απολογητικό υπόμνημα περιλάμβαναν ιατρικά έγγραφα, βεβαιώσεις συμμετοχής ή

αιτήσεις συμμετοχής σε πρόγραμμα απεξάρτησης, έγγραφα περί αίτησης ασύλου, αποδεικτικά μόνιμης κατοικίας, βεβαιώσεις εργοδοτών, συμβάσεις, εταιρικά έγγραφα, ιδιωτικά συμφωνητικά, αποδείξεις εξόφλησης, ακόμη και βιογραφικά σημειώματα ή συστατικές επιστολές «επιφανών» προσώπων για την προσωπικότητα του κατηγορουμένου.⁷⁶ Ωστόσο, αν και στην πλειοψηφία των υποθέσεων που μελετήθηκαν (80%) η διαταγή προσωρινής κράτησης θεωρήθηκε αιτιολογημένη, η επιχειρηματολογία δεν ήταν αρκετά συγκεκριμένη, ιδίως σε σχέση με τους λόγους που την επέβαλαν, ενώ δεν υπήρχε ειδική αναφορά σε στοιχεία και σε επιχειρήματα των εμπλεκόμενων μερών που τεκμηριώνουν την αναγκαιότητά της (σχετικές αναφορές υπήρχαν στο 26% των υποθέσεων που μελετήθηκαν). Οι ειδικές αναφορές αφορούσαν στα στοιχεία της προανάκρισης.

Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα υποστήριξαν ότι οι ανακριτές σε πολλές περιπτώσεις απλά επαναλαμβάνουν τις ισχύουσες νομοθετικές ρυθμίσεις χωρίς ουσιαστική ανάλυση των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε υπόθεσης και λαμβάνουν υπόψη μόνο τη σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος, η οποία, σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, δεν αρκεί από μόνη της για την επιβολή προσωρινής κράτησης.

Ενδιάμεσα συμπεράσματα

Από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την έρευνα, προέκυψαν τα εξής:

- Σε ό,τι αφορά τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, αν και τα ανώτατα προβλεπόμενα όρια δεν παραβιάζονται, η μέση διάρκεια διαφέρει σημαντικά κατά περίπτωση. Ωστόσο, κατά μέσο όρο φαίνεται να υπερβαίνει τους έξι μήνες. Οι λόγοι που οδηγούν σε παράταση της προσωρινής κράτησης οφείλονται σε οργανωτικά και γραφειοκρατικά ζητήματα, όπως ο φόρτος των δικαστών, η έλλειψη υποστηρικτικού προσωπικού, ο μικρός αριθμός των δικαστών, οι καθυστερήσεις στην ανακριτική διαδικασία κ.ά. (κακή οργάνωση και αναποτελεσματική λειτουργία του δικαστικού συστήματος). Αυτό αποτελεί παραβίαση των διατάξεων της ΕΣΔΑ για την εύλογη διάρκεια της προσωρινής κράτησης και πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα με απλούστευση των σχετικών διαδικασιών προκειμένου να διασφαλιστεί πως η προσωρινή κράτηση δεν παρατείνεται για λόγους άλλων πλέον εκείνων που προβλέπονται στον νόμο.
- Ο ορισμός από το νόμο ανώτατης διάρκειας προσωρινής κράτησης φαίνεται να έχει θετικό αντίκτυπο στην επιτάχυνση της δίκης, καθώς οι δίκες που αφορούν προσωρινά κρατούμενους ολοκληρώνονται συντομότερα σε σχέση με άλλες στις οποίες οι κατηγορούμενοι δεν κρατούνται.
- Το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στη σύλληψη και στην έναρξη της διαδικασίας ενώπιον του ακροατηρίου διαφοροποιείται σημαντικά. Δεν υπάρχουν ωστόσο λεπτομερή στοιχεία ή ερευνητικά δεδομένα που να επιτρέπουν την ανάλυση των προβλημάτων αυτών. Στο σημείο αυτό απαιτείται περισσότερη έρευνα.

⁷⁶ Ο ισχυρισμός της υπεράσπισης αφορούσαν στην αμφισβήτηση της βαρύτητας της κατηγορίας (20 αναφορές), την έμφαση στο κίνητρο του κατηγορουμένου να είναι παρών στη δίκη (16 αναφορές), στο γεγονός πως ο κατηγορούμενος έχει γνωστή και μόνιμη διαμονή, γνωστή εργασία και δεν έχει συλληφθεί στο παρελθόν (15 αναφορές), την πρόθεση του κατηγορουμένου να παρουσιαστεί ενώπιον των αρχών (14 αναφορές), το γεγονός πως έχει οικογένεια και εξαρτώμενα από αυτών μέλη της οικογένειάς του (11), τη δυνατότητα να καταβάλει εγγύηση (8), λόγους υγείας (6), την πιθανότητα να υποφέρει δυσανάλογα κατά την κράτηση λόγω προσωπικών συνθηκών (4), ανθρωπιστικούς λόγους (3), ειδικές συνθήκες (2), θεραπευτική αγωγή (2), συνέπεια σε προηγούμενες δίκες (1), κακές συνθήκες κράτησης (1). Ακόμη, προβλήθηκαν επιχειρήματα που αφορούσαν στην έλλειψη αποδείξεων ενοχής και την έλλειψη βίαιου ιστορικού (7%), την ύπαρξη ιδιάζουσας ψυχικής φόρτισης υπό την οποία αποσπάστηκε η ομολογία του, ή την κατοχή και προμήθεια ναρκωτικών ουσιών για προσωπική χρήση (10%), διαδικαστικές παρατυπίες ή παραπτώματα της αστυνομικής αρχής (11%) και το γεγονός πως η γνώμη του εισαγγελέα δεν βασίστηκε σε αποδεικτικά στοιχεία (3%).

- Η παρουσία του υπόπτου στην προανακριτική διαδικασία, από την οποία μπορεί να προκύψει η προσωρινή κράτηση, είναι σε μεγάλο βαθμό διασφαλισμένη. Προβλήματα παρατηρούνται όταν ο κατηγορούμενος δεν έχει ενημερωθεί ή βρίσκεται μακριά από την έδρα του δικαστηρίου. Παρατηρείται ωστόσο πλήρης έλλειψη μηχανισμών για την εξ' αποστάσεως συμμετοχή στη διαδικασία. Στο σημείο αυτό απαιτούνται βελτιώσεις, κυρίως μέσω της χρήσης τηλεδιάσκεψης, προκειμένου να διασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση η συμμετοχή.
- Η διερμηνεία είναι ευρέως διαθέσιμη, ωστόσο η ποιότητά της δεν ελέγχεται, ενώ τα έγγραφα δεν μεταφράζονται στη γλώσσα του κατηγορουμένου/υπόπτου. Τα παραπάνω μπορούν να εμποδίσουν την αποτελεσματική συμμετοχή αλλοδαπών προσώπων στη δίκη σε σχέση με τους ημεδαπούς. Σε κάθε περίπτωση οι πρακτικές αυτές δεν είναι συμβατές με τις διατάξεις των Οδηγιών για το δικαίωμα της πληροφόρησης και στο δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση. Η εφαρμογή των προτύπων που εισάγουν οι Οδηγίες πρέπει να παρακολουθείται στενά.
- Οι συνήγοροι υπεράσπισης είναι παρόντες στη διαδικασία και έχουν πρόσβαση στη δικογραφία. Προβλήματα εντοπίστηκαν σε σχέση με τα αυτόφωρα εγκλήματα (όπου προβλέπονται αυστηρές προθεσμίες) και σε αλλοδαπούς κατηγορούμενους που δεν είναι επαρκώς ενημερωμένοι για το δικαίωμά τους σε νομική βοήθεια και ο διορισμός συνηγόρου μπορεί να καθυστερήσει σημαντικά ή να μην υπάρχουν οι απαιτούμενες εγγυήσεις για αποτελεσματική υπεράσπιση.
- Όσον αφορά για το διαθέσιμο χρόνο για την προετοιμασία ενόψει της διαδικασίας, στα αυτόφωρα εγκλήματα, η προθεσμία είναι στενή και συχνά μπορεί να παρακωλύσει το δικαίωμα σε αποτελεσματική υπεράσπιση.
- Η πρόσβαση σε δικηγόρο, η κατανόηση της διαδικασίας και η πρόσβαση στο φάκελο της δικογραφίας είναι εγγυημένες. Προκλήσεις καταγράφονται σε σχέση με την εκπροσώπηση των αλλοδαπών κατηγορουμένων, τη διερμηνεία και τη μετάφραση, καθώς και την πληροφόρηση. Οι συνήγοροι που διορίζονται από το δικαστήριο και όσοι διορίζονται μέσω της νομικής βοήθειας συνήθως διαθέτουν λιγότερο χρόνο να προετοιμαστούν για την υπόθεση.
- Όλα τα εμπλεκόμενα στη διαδικασία μέρη έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν στοιχεία γύρω από την αναγκαιότητα ή μη της προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, οι διαταγές προσωρινής κράτησης σπανίως είναι ειδικώς αιτιολογημένες με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία και επιχειρήματα των μερών.

VII. Ουσία της λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση

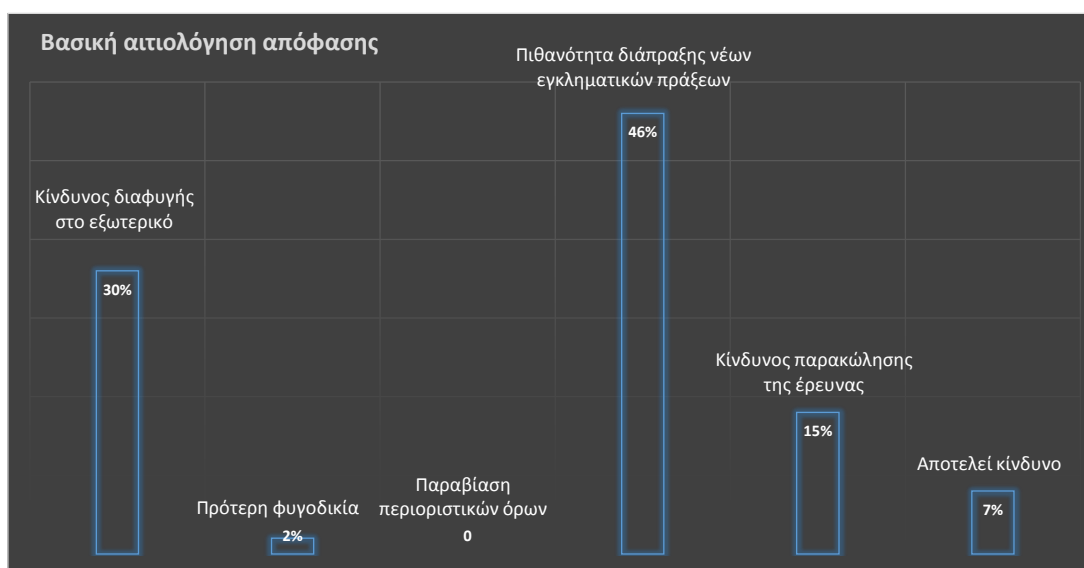
Στο ελληνικό δίκαιο η προσωρινή κράτηση είναι έσχατο μέτρο και έχει διπλό στόχο: την αποτροπή τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων και τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου στην ανάκριση ή στη δίκη και στην εκτέλεση της δικαστικής απόφασης. Προσωρινή κράτηση μπορεί να διαταχθεί μόνο αν οι περιοριστικοί όροι δεν είναι επαρκείς (αρθ.282 ΚΠοινΔ) και απαιτείται διπλή αιτιολόγηση: α) σχετικά με την ανεπάρκεια των περιοριστικών όρων και β) για τον τρόπο με τον οποίο οι νόμιμες προϋποθέσεις πληρούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση. Περιοριστικοί όροι ή προσωρινή κράτηση μπορούν να διαταχθούν όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε κάθε απόφαση με την οποία διατάσσεται προσωρινή κράτηση απαιτείται πειστική αιτιολόγηση, ενώ πρέπει να εξετάζονται όλα τα περιστατικά που συνηγορούν υπέρ ή κατά της ύπαρξης πραγματικής ανάγκης για κράτηση και η σχετική επιχειρηματολογία πρέπει να αναφέρεται ρητά στη διαταγή. Το περιεχόμενο των αποφάσεων που διατάσσουν προσωρινή κράτηση και το σκεπτικό τους είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες στην προσπάθεια να αξιολογηθεί η συμμόρφωσή τους με τα πρότυπα της ΕΣΔΑ.

Συνηθέστεροι λόγοι προσωρινής κράτησης

Σε 66% των 44 υποθέσεων που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της έρευνας διατάχθηκε προσωρινή κράτηση. Στο 18% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους και στο 14% χωρίς όρους (σε 2% δεν είχε εφαρμογή). Στις υποθέσεις που διατάχθηκε προσωρινή κράτηση η αιτιολόγηση της απόφασης βασιζόταν στην πιθανότητα διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων (46%), στον κίνδυνο διαφυγής στο εξωτερικό (30%), στον κίνδυνο παρακώλυσης της έρευνας (15%), στο ότι ο κατηγορούμενος αποτελεί δημόσιο κίνδυνο (7%) και στην ύπαρξη πρότερης φυγοδικίας (2%).

Διάγραμμα 3: Συνηθέστεροι λόγοι προσωρινής κράτησης

Πηγή: Μελέτη δικογραφιών στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου

Η πιθανότητα διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων από τον κατηγορούμενο ήταν ο βασικός λόγος (28 περιπτώσεις, 56% των υποθέσεων) που οδήγησε στην απόφαση για προσωρινή κράτηση. Ακολουθεί η βαρύτητα του αδικήματος (17 περιπτώσεις, 34%), ο κίνδυνος διαφυγής στο εξωτερικό (6%) και το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος αποτελεί δημόσιο κίνδυνο (4%). Ειδικότερα στις περιπτώσεις όπου ο κατηγορούμενος οδηγήθηκε σε προσωρινή κράτηση με βασική αιτιολογία τον κίνδυνο διαφυγής στο εξωτερικό, οι κύριοι λόγοι ήταν η μη ύπαρξη μόνιμης κατοικίας (27%), η βαρύτητα των πιθανών κυρώσεων στις οποίες μπορεί να οδηγήσει η κατηγορία (18%), το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος ήταν ξένος υπήκοος (16%), το ότι ο κατηγορούμενος ήταν άνεργος ή τελούσε σε άτυπη εργασία (4%), το γεγονός ότι διέμενε σε διαφορετικό μέρος της χώρας (3%). Στις περιπτώσεις όπου κύρια αιτιολόγηση για την επιβολή προσωρινής κράτησης ήταν ο κίνδυνος παρακώλυσης της έρευνας βασικοί λόγοι ήταν η απειλή προς τους μάρτυρες και η απειλή επαφών με συγκατηγορούμενος με κίνδυνο αλλοίωσης της μαρτυρίας (34% ο καθένας) και η απειλή αλλοίωσης αποδεικτικών στοιχείων (30%). Τα παραπάνω αποτελούν ένδειξη πιθανής απόκλισης από τη νομολογία του ΕΔΔΑ κυρίως όσον αφορά στο ειδικό βάρος του κινδύνου διάπραξης νέου εγκλήματος και στη

σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος ως λόγους για την προσωρινή κράτηση⁷⁷ και τις επιπτώσεις της έλλειψης σταθερής διαμονής στη λήψη των αποφάσεων.⁷⁸

Σύμφωνα με τους ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα, οι προϋποθέσεις που ορίζονται στη νομοθεσία αποτελούν τον βασικό προβληματισμό τους στην απόφαση για την προσωρινή κράτηση. Όλοι οι ανακριτές ανέφεραν πως οι παράγοντες που διαδραματίζουν βασικό ρόλο είναι η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος και ο κίνδυνος διάπραξης νέας εγκληματικής πράξης, η επικινδυνότητα του κατηγορουμένου και η προσωπικότητά του, δηλαδή αν έχει διαπράξει άλλες αξιόποινες πράξεις στο παρελθόν, αν είναι επικίνδυνος κ.ά. Για επ' αυτοφώρω εγκλήματα οι σοβαρές ενδείξεις ενοχής που απαιτούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία συνήθως συντρέχουν (όπως ανέφερε ένας ανακριτής). Επιπλέον, η φύση του αυτόφωρου εγκλήματος ως βίαιου και αντικοινωνικού (κλοπή, ληστεία, ανθρωποκτονία κ.ά.) που εμπίπτει στα κριτήρια που θέτει το άρθρο 282 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (κακουργήματα ή πλημμελήματα που τιμωρούνται με τουλάχιστον τριμηνή φυλάκιση) συχνά οδηγεί σε προσωρινή κράτηση (σύμφωνα με έναν ανακριτή).

Όλοι οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν στους παράγοντες που λαμβάνουν υπόψη όταν αποφασίζουν για προσωρινή κράτηση ή περιοριστικούς όρους: Πρώτο κριτήριο αποτελεί ο τύπος και η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος, κυρίως αν είναι βίαιο ή αν απευθύνεται σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού όπως παιδιά, ηλικιωμένους (κλπ). Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως η σοβαρότητα του εγκλήματος και ο τρόπος με τον οποίο διαπράχθηκε λαμβάνονται υπόψη καθώς υποδεικνύουν πολλά για τον δράστη και για το αν θα μπορούσε να αποτελέσει κίνδυνο για τους άλλους ή αν είναι επιρρεπής σε υποτροπή. Παρά το γεγονός ότι ο νόμος ορίζει πως η σοβαρότητα της πράξης καθαυτή δεν επαρκεί για να οδηγήσει σε προσωρινή κράτηση, σχεδόν όλοι οι ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν πως το στοιχείο αυτό δεν μπορεί να αγνοηθεί, ειδικά σε περίπτωση επικίνδυνων ή βίαιων εγκλημάτων ή εγκλημάτων που διαπράχθηκαν σε βάρος παιδιών κ.ά. Δεύτερο κριτήριο που αναφέρθηκε από το σύνολο των ανακριτών αφορά στην προσωπικότητα του κατηγορουμένου, τις συνθήκες ζωής του, την κοινωνική και οικονομική του κατάσταση (προβλέπεται στο άρθρο 79 ΚΠοινΔ). Η ύπαρξη μόνιμης κατοικίας, η ύπαρξη οικογενειακού περιβάλλοντος και η άσκηση επαγγέλματος λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαμόρφωση γνώμης για την προσωπικότητα του κατηγορουμένου. Το σύνολο των ανακριτών (αλλά και των εισαγγελέων) που μετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν ότι η εντύπωση που διαμορφώνουν κατά την ακρόαση του κατηγορουμένου αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην απόφασή τους. Τρίτο κριτήριο αποτελεί το «ποινικό ιστορικό» του κατηγορουμένου, αν έχει διαπράξει άλλες αξιόποινες πράξεις στο παρελθόν, το είδος των πράξεων αυτών, καθώς αυτό μπορεί να είναι ενδεικτικό για τον κίνδυνο διάπραξης νέου αδικήματος. Επιπλέον κριτήριο που αναφέρθηκε από έναν ανακριτή, αφορά στον αριθμό των θυμάτων του διαπραχθέντος εγκλήματος.⁷⁹

Όλοι οι εισαγγελείς που έλαβαν μέρος στην έρευνα ανέφεραν πως τα κριτήρια που θέτει ο νόμος σε συνδυασμό με τα αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον φάκελο της υπόθεσης και το ποινικό ιστορικό του κατηγορουμένου, καταρχήν επαρκούν

⁷⁷ *Tomasi v. France*, App 12850/87, 27 Αυγούστου 1992, παρ. 102, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57796>.

⁷⁸ *Sulaoja v. Estonia*, App 55939/00, 15 Φεβρουαρίου 2005, παρ. 64, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68229>.

⁷⁹ Ένας ανακριτής στη συνέντευξή του ανέφερε πως είναι σημαντικό να εξεταστεί η συνολική εικόνα. Αναφέρθηκε σε μία υπόθεση αλλοδαπού κατηγορούμενου, χωρίς μόνιμη κατοικία, περίπτωση κατά την οποία ο ανώτερος «προειδοποίησε» ότι ο κατηγορούμενος πιθανότατα δεν θα παραστεί στη δίκη αν δεν διαταχθεί η κράτησή του. Ωστόσο, κατά το σκεπτικό της αιτιολόγησης ο ανακριτής έλαβε υπόψη ότι, με βάση την εγκληματική πράξη και τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία, κατά τη δίκη ο κατηγορούμενος είτε θα αθωνόταν είτε θα τιμωρόταν με πολύ μικρή ποινή με αναστολή και έκρινε πως δεν υπήρχε λόγος για να διατάξει προσωρινή κράτηση.

προκειμένου να διαπιστωθεί αν είναι αναγκαία η επιβολή προσωρινής κράτησης ή περιοριστικών όρων. Σε γενικές γραμμές επιβεβαιώθηκαν όσα υποστήριξαν οι ανακριτές, καθώς οι απόψεις τους δεν διαπιστώθηκε να έχουν κάποια ουσιαστική απόκλιση.

Αν και τα δεδομένα δείχνουν πως υπάρχει μεγάλος αριθμός προσωρινώς κρατούμενων στις ελληνικές φυλακές,⁸⁰ η πλειοψηφία των ανακριτών που μετείχαν στην έρευνα (οι 4 από τους 5) δεν συμφώνησαν με την άποψη πως το μέτρο χρησιμοποιείται σε υπερβολικό βαθμό. Αντιθέτως υποστήριξαν πως η προσωρινή κράτηση χρησιμοποιείται όταν είναι αναγκαίο και συντρέχουν οι προβλεπόμενες από το νομοθετικό πλαίσιο προϋποθέσεις. Για αρκετούς από τους πληροφορητές (3 ανακριτές και 3 εισαγγελείς) ο μεγάλος αριθμός των προσωρινώς κρατούμενων στις ελληνικές φυλακές δεν είναι γεγονός άσχετο με την ύπαρξη σημαντικού αριθμού παράτυπων μεταναστών. Αν αυτοί εμπλακούν σε παράνομες δραστηριότητες ενδέχεται να είναι απαραίτητη η κράτησή τους (αν και οι περιοριστικοί όροι ίσως να ήταν αρκετοί σε κάποιες περιπτώσεις) προκειμένου να διασφαλιστεί ότι θα παρουσιαστούν στη δίκη, λόγω της έλλειψης μόνιμης και γνωστής διαμονής. Μικρός αριθμός πληροφορητών (1 ανακριτής, 1 εισαγγελέας) αναγνώρισε πως γίνεται υπερβολική χρήση της προσωρινής κράτησης και το απέδωσαν στην έλλειψη αξιόπιστων εναλλακτικών μέτρων.

Οι ανακριτές και οι εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα στο σύνολό τους αρνήθηκαν πως δέχονται πιέσεις και επηρεάζονται από εξωτερικούς παράγοντες στη διαδικασία απόφασης σχετικά με προσωρινή κράτηση. Όλοι οι πληροφορητές ανέφεραν ότι δεν έχουν προσωπική εμπειρία άσκησης πίεσης από ανώτερό τους ή πολιτικό πρόσωπο παρά το γεγονός ότι έχουν χειριστεί υποθέσεις εγκλημάτων που έχουν πάρει μεγάλη δημοσιότητα. Όλοι συμφώνησαν πως η πίεση από τον Τύπο μπορεί να είναι έντονη και ενοχλητική και θεωρούν πως είναι αναγκασμένοι να «κλείσουν τα αφτιά τους» και τις τηλεοράσεις τους όταν ασχολούνται με «υψηλού προφίλ» υποθέσεις. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν θεωρούν πως η πίεση αυτή έχει επίδραση στην απόφαση που θα λάβουν. Αρκετοί ανακριτές (3 στους 5) ανέφεραν ότι μπορεί να χρειαστεί να συζητήσουν με συναδέλφους ή με ανώτερους κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, όμως, οι ίδιοι λαμβάνουν την τελική απόφαση. Η πλειοψηφία των ανακριτών (4 στους 5) δεν ανέφεραν συνέπειες σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος αφεθεί ελεύθερος και διαπράξει νέα αξιόποινη πράξη ή δεν εμφανιστεί στο δικαστήριο. Ωστόσο, αναφέρθηκε μια περίπτωση στην οποία κινήθηκαν πειθαρχικές διαδικασίες.

Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας αναδεικνύουν πιθανές αποκλίσεις από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ για τη νομιμότητα των αποφάσεων προσωρινής κράτησης. Συγκεκριμένα, τα ευρήματα αναδεικνύουν πιθανές αποκλίσεις σε σχέση με το τεκμήριο υπέρ της μη κράτησης,⁸¹ τον κίνδυνο της εκ νέου διάπραξης αξιόποινης πράξης, και τη σοβαρότητα του εγκλήματος ως λόγους για τη διαταγή προσωρινής κράτησης⁸² (φαίνεται να έχουν ειδικό βάρος στην απόφαση των ανακριτών) και την ανάγκη για συγκεκριμένη αιτιολόγηση του κινδύνου της εκ νέου διάπραξης αξιόποινης πράξης.⁸³ Επιπλέον, ο σκοπός της προσωρινής κράτησης όπως ορίζεται στο νόμο και είναι η διασφάλιση πως ο κατηγορούμενος θα παραστεί στη δίκη φαίνεται (σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπιστοσύνης σε εναλλακτικά μέτρα και την παρουσία

⁸⁰ Βλέπε τα στατιστικά στοιχεία στην Ενότητα II, 5.

⁸¹ *Michalko v. Slovakia*, App 35377/05, 21 Δεκεμβρίου 2010, παρ. 145, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102473>.

⁸² *Tomasi v. France*, App 12850/87, 27 Αυγούστου 1992, παρ. 102, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57796>.

⁸³ *Matznetter v. Austria*, App 2178/64, 10 Νοεμβρίου 1969, σύμφωνη γνώμη του Δικαστή Ballardore Pallieri, παρ. 1, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57537>.

σημαντικού αριθμού παράνομων μεταναστών στη χώρα) πως έχει αρνητικές επιπτώσεις σε κατηγορούμενους που δεν έχουν μόνιμη κατοικία (κυρίως αλλοδαπούς).⁸⁴

Σχέση μεταξύ συγκεκριμένων αδικημάτων και προσωρινής κράτησης

Η ελληνική νομοθεσία συνδέει τους περιοριστικούς όρους και την προσωρινή κράτηση με «σοβαρά» εγκλήματα, όπως κακουργήματα και πλημμελήματα που τιμωρούνται με τουλάχιστον τριμηνή φυλάκιση. Όπως ανέφερε ένας ανακριτής, η φύση αυτών των εγκλημάτων ως εγκλήματα βίαια, επικίνδυνα και αντικοινωνικά τα «συνδέει» με την προσωρινή κράτηση. Σύμφωνα με άλλον ανακριτή, τα εγκλήματα στα οποία ο δράστης συλλαμβάνεται επ' αυτοφώρω, και στα οποία υπάρχουν ισχυρά στοιχεία που συνηγορούν στην ενοχή του, επίσης συνδέονται στενότερα με την προσωρινή κράτηση ή τους περιοριστικούς όρους.

Τα ευρήματα της έρευνας δικογραφιών επιβεβαιώνουν αυτές τις διαπιστώσεις. Η πλειοψηφία (79%) των υποθέσεων που μελετήθηκε αφορούσε σε αυτόφωρα εγκλήματα και μόνο το 18% των υποθέσεων αφορούσε υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε ένταλμα σύλληψης. Οι βασικές κατηγορίες αφορούσαν κυρίως σοβαρά και αντικοινωνικά εγκλήματα κατά περιουσιακών δικαιωμάτων (13), απάτες κατά του δημοσίου, απάτη ή εκβίαση κατ' επάγγελμα και κατ' εξακολούθηση (4), εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές και ληστείες) (9 περιπτώσεις), παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών (6), βαριά σωματική βλάβη (6), εμπρησμό (3), εγκλήματα κατά της ζωής (ανθρωποκτονία από πρόθεση και απόπειρα ανθρωποκτονίας) (2), μεταφορά λαθρομεταναστών (2) και πλαστογραφία (2). Τέλος, άλλες κατηγορίες αφορούσαν δωροδοκία σε βάρος του ελληνικού δημοσίου (1) και έγκλημα κατά της προσωπικής ελευθερίας και συγκεκριμένα αρπαγή (1). Η πλειοψηφία των υποθέσεων περιλάμβανε περισσότερες κατηγορίες. Συγκεκριμένα, μόνο το 37% των υποθέσεων αφορούσε μία κατηγορία, το 50% αφορούσε 2 ή 3 κατηγορίες, το 11% αφορούσε 4 ή 5 κατηγορίες και το 2% περισσότερες από πέντε κατηγορίες. Στο 91% των περιπτώσεων, οι κατηγορίες αφορούσαν σε κακούργημα, ενώ στο 9% οι κατηγορίες ήταν και κακουργηματικού και πλημμεληματικού χαρακτήρα. Στο 93% των περιπτώσεων η μέγιστη εκ του νόμου διάρκεια ποινής με βάση το κατηγορητήριο ξεπερνούσε τα 10 χρόνια κάθειρξη και το υπόλοιπο 7% των αδικημάτων οδηγούσε σε ποινή κάθειρξης 5 ως 10 ετών.

Οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα δεν συνέδεσαν συγκεκριμένα εγκλήματα με την προσωρινή κράτηση. Όλοι κατέστησαν σαφές ότι οι προϋποθέσεις που τίθενται από τον νόμο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης λαμβάνονται υπόψη στην απόφασή τους. Ωστόσο ορισμένα εγκλήματα, λόγω της φύσης τους, συνδέονται πιο συχνά με προσωρινή κράτηση (βίαια εγκλήματα, βιασμός, εγκλήματα κατά ανηλίκων κ.ά.). Ειδικά χαρακτηριστικά των εγκλημάτων τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση αποτελούν τα εγκλήματα κατά της ανθρωπίνης ζωής ή της αξιοπρέπειας (ανθρωποκτονία, βιασμός κ.ά.), βίαια εγκλήματα, εγκλήματα κατά παιδιών ή ευπαθών ομάδων (παιδική πορνογραφία, βιασμός κ.ά.) αλλά και οποιοδήποτε άλλο έγκλημα ανάλογα με τα ειδικά χαρακτηριστικά του και τον τρόπο με τον οποίο διαπράχθηκε. Άλλο χαρακτηριστικών των αξιόποινων ενεργειών που μπορούν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση είναι η επικινδυνότητα καθώς οι ανακριτές αισθάνονται ότι πρέπει να προστατεύσουν το δημόσιο συμφέρον. Αναφορικά με τα μη βίαια εγκλήματα, για παράδειγμα τα εγκλήματα οικονομικής φύσεως, αναφέρθηκε πως η προσωρινή κράτηση μπορεί να είναι αναγκαία κυρίως προκειμένου να αποφευχθεί η παραποίηση στοιχείων καθώς και η διάπραξη νέων αδικημάτων.

Οι εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν στην κατηγορία, στον τρόπο διάπραξης της αξιόποινης πράξης, στο ποινικό προφίλ του κατηγορουμένου, στην επικινδυνότητά του και στο γενικό του προφίλ (για παράδειγμα, την κατοικία του) ως

⁸⁴ *Sulaoja v. Estonia*, App 55939/00, 15 Φεβρουαρίου 2005, παρ. 64, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68229>.

δείκτες για την παρουσία στη δίκη. Στο σύνολό τους οι ανακριτές αρνήθηκαν πως έχουν δεχτεί πιέσεις σε περιπτώσεις που είχαν λάβει δημοσιότητα. Λίγοι από αυτούς ανέφεραν, ωστόσο, πως η πίεση από τα μέσα ενημέρωσης και την κοινή γνώμη μπορεί να αποδειχθεί πολύ έντονη. Έδωσαν έμφαση στην προσπάθειά τους να παραμείνουν ανεπηρέαστοι και να λάβουν υπόψη τους μόνο τα αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στη δικογραφία. Σε κάθε περίπτωση, κατηγορηματικά απέκλεισαν την πιθανότητα να έχει συνέπειες για τους ίδιους η αποφυλάκιση ενός υπόπτου που στη συνέχεια διέπραξε νέα αξιόποινη πράξη ή δεν παρουσιάστηκε στη δίκη.

Ειδικά χαρακτηριστικά κατηγορουμένων και σύνδεση με την προσωρινή κράτηση

Οι ανακριτές και εισαγγελείς δε συνδέουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των κατηγορουμένων με την προσωρινή κράτηση, όπως για παράδειγμα την αλλοδαπότητα. Κρίσιμοι παράγοντες ωστόσο που αφορούν ιδίως ορισμένες «ομάδες» κατηγορουμένων, είναι η ύπαρξη μόνιμης ή γνωστής κατοικίας και η πιθανότητα φυγής στο εξωτερικό. Επανειλημμένως αναφέρθηκε (3 ανακριτές και 3 εισαγγελείς) ότι η μεγάλη ροή μεταναστών προς τη χώρα μας (σε μεγάλο βαθμό παράτυποι μετανάστες) και οι κακές συνθήκες υποδοχής τους συχνά τους οδηγούν στην εγκληματικότητα ή την εκμετάλλευση από εγκληματικά δίκτυα. Είναι γεγονός πως οι μετανάστες αποτελούν σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού των φυλακών.

Αιτιολογία των διαταγών προσωρινής κράτησης

Με βάση τις δικογραφίες που αναλύθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, στις περιπτώσεις που διατάχθηκε προσωρινή κράτηση η βασική αιτιολόγηση της απόφασης αφορούσε στην πιθανότητα διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων (46%), στον κίνδυνο διαφυγής στο εξωτερικό (30%), στον κίνδυνο παρακώλυσης της έρευνας (15%), στην επικινδυνότητα του κατηγορούμενου (7%) και στην ύπαρξη πρότερης φυγοδικίας (2%). Στο σύνολο των υποθέσεων που εξετάστηκαν, η διαταγή ήταν αιτιολογημένη. Ωστόσο, η αιτιολογία δεν ήταν πάντα ουσιαστική και συγκεκριμένη, σύμφωνα με τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ, καθώς δεν αναφερόταν στις ειδικές περιστάσεις κάθε υπόθεσης.

Με βάση τις δικογραφίες, η πιθανότητα διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων ήταν ο βασικός λόγος (28 περιπτώσεις) που οδήγησε στην απόφαση για προσωρινή κράτηση. Ακολούθησε ως βασική αιτιολογία η βαρύτητα του αδικήματος (17 περιπτώσεις), ο κίνδυνος διαφυγής στο εξωτερικό (3 περιπτώσεις) και η επικινδυνότητα (2 περιπτώσεις). Στις υποθέσεις που υπήρξε προσωρινή κράτηση με βασική αιτιολογία τον κίνδυνο διαφυγής στο εξωτερικό, η μη ύπαρξη μόνιμης κατοικίας ήταν ο κύριος λόγος (27%). Άλλοι λόγοι ήταν η βαρύτητα των πιθανών κυρώσεων (18%), το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος ήταν ξένος (16%), ήταν άνεργος ή τελούσε σε άτυπη εργασία (4%), ενώ στο 3% των υποθέσεων διέμενε σε διαφορετικό μέρος της χώρας. Όσον υποθέσεις που ο κίνδυνος παρακώλυσης της έρευνας αποτέλεσε λόγο για την επιβολή της προσωρινής κράτησης, η απειλή προς τους μάρτυρες και η απειλή επαφών με συγκατηγορούμενος με κίνδυνο αλλοίωσης της μαρτυρίας ήταν οι βασικοί λόγοι (68%) για τους οποίους εκτιμήθηκε πως μπορεί να παρακωλυθεί η έρευνα, καθώς και η απειλή αλλοίωσης αποδεικτικών στοιχείων (30%).

Στις υπό μελέτη υποθέσεις, σε ποσοστό 64% ο συνήγορος υπεράσπισης υπέβαλε υπόμνημα κατά τη διαδικασία. Το αίτημα της υπεράσπισης (25 υποθέσεις) αφορούσε τη μη επιβολή κάποιου περιοριστικού όρου και τη μη κράτηση του κατηγορουμένου. Οι περιοριστικοί όροι που προτάθηκαν από την υπεράσπιση αφορούσαν την εμφάνιση σε αστυνομικό τμήμα (8 αναφορές), την επιβολή χρηματικής εγγύησης (6 αναφορές), την απαγόρευση μετάβασης σε συγκεκριμένο τόπο (4 αναφορές), την ένταξη σε πρόγραμμα απεξάρτησης (2 αναφορές) και την παρακολούθηση άλλου ιατρικού προγράμματος (3 αναφορές). Καταγράφηκαν επίσης η αίτηση για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, αίτημα για ψυχιατροδικαστική εξέταση και για εργαστηριακές εξετάσεις.

Για την αντίκρουση του κινδύνου διαφυγής στο εξωτερικό, η υπεράσπιση πρόβαλλε διάφορα επιχειρήματα. Αναφέρθηκαν συχνότερα η αμφισβήτηση της βαρύτητας του κατηγορητηρίου (20 αναφορές), τα κίνητρα του κατηγορούμενου για εμφάνιση στη δίκη, την ύπαρξη μόνιμης και γνωστής κατοικίας, καθώς και μόνιμης εργασίας (16 αναφορές), τον πρότερο έντιμο βίο και την απουσία προηγούμενων συλλήψεων ή καταδικών (15 αναφορές), την πρόθεση του κατηγορούμενου να παρουσιάζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα στις Αρχές (14 αναφορές). Άλλα επιχειρήματα αφορούσαν την ύπαρξη οικογένειας με εξαρτώμενα μέλη (11), τη δυνατότητα καταβολής εγγύησης (8), συντρέχοντες λόγους υγείας (6), ότι ο κατηγορούμενος ενδέχεται στη φυλακή να υποφέρει δυσανάλογα λόγω προσωπικών συνθηκών (4), ανθρωπιστικούς λόγους (3), ιδιάζουσες συνθήκες (2), θεραπευτική αγωγή ή αγωγή απεξάρτησης (2), συνέπεια σε προηγούμενη δίκη (1), κακές συνθήκες κράτησης (1).

Όσον αφορά στο επιχείρημα της επικινδυνότητας, η υπεράσπιση αναφέρθηκε στην απουσία αποδεικτικών στοιχείων για την ενοχή (60%), τη βαρύτητα της κατηγορίας (23%), την απουσία ιστορικού βίας (7%). Άλλα επιχειρήματα αφορούσαν την ύπαρξη ιδιάζουσας ψυχικής φόρτισης υπό την οποία αποσπάστηκε η ομολογία ή η κατοχή και προμήθεια ναρκωτικών ουσιών για προσωπική χρήση.

Όσον αφορά στα γενικά επιχειρήματα της υπεράσπισης για την αποφυγή προσωρινής κράτησης ή περιοριστικών όρων, η πιο συχνή αναφορά έγινε στην απουσία νομικής βάσης (44%), καθώς και στο τεκμήριο αθωότητας (42%). Ακόμη, αναφέρθηκαν διαδικαστικές παρατυπίες ή παραπτώματα της αστυνομικής αρχής (11%), καθώς και την έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων (3%). Σε 58% των υποθέσεων η υπεράσπιση προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία για την υποστήριξη των επιχειρημάτων της. Αυτά περιλάμβαναν μεταξύ άλλων ιατρικά έγγραφα, βεβαιώσεις συμμετοχής ή αιτήσεις συμμετοχής σε πρόγραμμα απεξάρτησης, αίτηση ασύλου, αποδεικτικά μόνιμης κατοικίας, βεβαιώσεις εργοδότη, συμβάσεις, εταιρικά έγγραφα, ιδιωτικά συμφωνητικά, αποδείξεις εξόφλησης, ακόμη και βιογραφικά σημειώματα ή επιστολές και «βεβαιώσεις» «επιφανών» προσώπων περί εντιμότητας του κατηγορουμένου.

Η υπεράσπιση αμφισβήτησε τη βαρύτητα του κατηγορητηρίου (20 αναφορές), πρόβαλε το κίνητρο εμφάνισης στη δίκη (16 αναφορές), την ύπαρξη μόνιμης και γνωστής κατοικίας (16 αναφορές), την ύπαρξη μόνιμης εργασίας (16 αναφορές), τον πρότερο έντιμο βίο και την απουσία προηγούμενων συλλήψεων ή καταδικών (15 αναφορές), την πρόθεση του κατηγορούμενου να παρουσιάζεται ενώπιον των αρχών (14 αναφορές), την ύπαρξη οικογένειας και εξαρτώμενων μελών (11), τη δυνατότητα καταβολής εγγύησης (8), συντρέχοντες λόγους υγείας (6), προσωπικές συνθήκες (4), ανθρωπιστικούς λόγους (3), ιδιάζουσες συνθήκες (2), τη λήψη θεραπευτικής αγωγής ή αγωγής απεξάρτησης (2), τη συνέπεια σε προηγούμενη δίκη (1), κακές συνθήκες κράτησης (1). Ακόμη προβλήθηκε η έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων ενοχής, η έλλειψη βίαιου παρελθόντος (7%), η ύπαρξη ιδιάζουσας ψυχικής φόρτισης υπό την οποία αποσπάστηκε η ομολογία του ή η κατοχή και προμήθεια ναρκωτικών ουσιών για προσωπική χρήση (10%), το τεκμήριο της αθωότητας, ή διαδικαστικές παρατυπίες και παραπτώματα της αστυνομικής αρχής (11%) και το γεγονός πως η γνώμη του εισαγγελέα δεν βασίστηκε σε αποδείξεις (3%).

Η πλειοψηφία των συνηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα (58%) αμφισβητεί τις αποφάσεις των ανακριτών, καθώς θεωρεί πως σπάνια οι εκτιμήσεις τους σχετικά με τη συνδρομή ή όχι των προϋποθέσεων για προσωρινή κράτηση είναι δίκαιες και τεκμηριωμένες. Μόλις 1,2% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι πάντα είναι δίκαιες και τεκμηριωμένες, ενώ 35,8% θεωρεί πως συχνά είναι δίκαιες. Μικρό ποσοστό των συμμετεχόντων (4,9%) θεωρεί τις αποφάσεις πάντα άδικες και αδικαιολόγητες.

Οι συνήγοροι υπεράσπισης που αμφισβητούν το δίκαιο χαρακτήρα των εκτιμήσεων των ανακριτών αναφέρουν ότι συχνά οι αποφάσεις είναι ανατιολόγητες. Ειδικότερα, σε αρκετές περιπτώσεις είτε γίνεται απλά επανάληψη των νομοθετικών ρυθμίσεων, χωρίς

αναφορά στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε συγκεκριμένου εγκλήματος και κατηγορουμένου, είτε λαμβάνεται υπόψη μόνο η φύση και η σοβαρότητα του αδικήματος χωρίς να εκτιμώνται τα κριτήρια που θέτει το θεσμικό πλαίσιο (όχι γνωστή διαμονή, κατηγορούμενος φυγόδικος, κατηγορούμενος που έχει παραβιάσει όρους στο παρελθόν, κίνδυνος διάπραξης νέων εγκλημάτων). Ακόμη, διατυπώθηκε πως γίνεται καταχρηστική χρήση της προσωρινής κράτησης, αλλά και η άποψη πως ακόμη και σε περιπτώσεις που η προσωρινή κράτηση μοιάζει «δίκαιη», δεν είναι τεκμηριωμένη, καθώς η αιτιολόγηση της είναι σύντομη και γενική (10 σχετικά σχόλια). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες (69,19%) ανέφεραν πως οι δικαστές στηρίζονται σε υποθέσεις που δεν βασίζονται στη νομοθεσία, πως κρίνουν με βάση τη βαρύτητα του αδικήματος, καθώς και ότι χρησιμοποιούν την προσωρινή κράτηση ως μέσο πίεσης ή ότι την επιλέγουν υπό την πίεση της κοινής γνώμης (24 σχετικά σχόλια). Ακόμη, η εθνικότητα του δράστη παρουσιάζεται ως καθοριστικός παράγοντας.

Οι συνήγοροι υπεράσπισης αναγνωρίζουν ότι οι δικαστές δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες για την εκτίμηση του κινδύνου διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων. Οι ανακριτές ανέφεραν ότι οι αποφάσεις τους λαμβάνονται με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία της δικογραφίας, την ακρόαση του κατηγορουμένου, τα στοιχεία που παρέχονται από την αστυνομία, όπως ποινικό μητρώο, που καταδεικνύουν το ποινικό ιστορικό του κατηγορουμένου. Η ύπαρξη προτυποποιημένων μεθόδων για την αξιολόγηση των κινδύνων ή η παροχή επαγγελματικής υποστήριξης θα μπορούσε να περιορίσει σημαντικά το βάρος και την ευθύνη που τους αναλογεί στη λήψη της απόφασης.

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν δείχνουν πως, παρά το γεγονός ότι οι διαταγές προσωρινής κράτησης είναι αιτιολογημένες, το σκεπτικό τους είναι γενικό και δεν κάνει συγκεκριμένες συνδέσεις με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υπόθεσης και τον τρόπο με τον οποίο πληρούνται τα κριτήρια που θέτει ο νόμος. Επιπροσθέτως, τα αποδεικτικά στοιχεία δεν χρησιμοποιούνται επαρκώς και οι διαταγές βασίζονται σε επανάληψη των νομοθετικών διατάξεων και σε γενικές εκτιμήσεις, ενώ η σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος φαίνεται να έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στη λήψη της απόφασης.

Προβλήματα στο θεσμό της προσωρινής κράτησης και μεταρρυθμιστικές προτάσεις

Οι ανακριτές και οι εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα θεωρούν πως οι προϋποθέσεις που τίθενται από το θεσμικό πλαίσιο είναι λογικές και δεν τις αμφισβητούν. Γενικό συμπέρασμα ήταν πως η προσωρινή κράτηση ρυθμίζεται σωστά στο θεσμικό πλαίσιο. Τρεις ανακριτές αναφέρθηκαν στον φόρτο εργασίας και στα περιορισμένα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους ως παράγοντα που επιφέρει καθυστερήσεις στη διαδικασία. Δύο ανακριτές αναφέρθηκαν στο γεγονός πως είναι υποχρεωμένοι να προβούν σε συγκεκριμένες ενέργειες χωρίς να έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση. Η ειδική πρακτική κατάρτιση των ανακριτών θα μπορούσε να αποτελέσει μια λύση για την καλύτερη προετοιμασία τους για την ανάληψη των καθηκόντων τους. Δύο ανακριτές αναφέρθηκαν στη γραφειοκρατία ως εμπόδιο για την αποτελεσματικότητα των διαδικασιών, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης εργαλείων και μηχανισμών, όπως η λήψη πληροφοριών για τους υπόπτους σε πραγματικό χρόνο με ηλεκτρονικά μέσα, προκειμένου να είναι σε θέση να κρίνουν με αντικειμενικό τρόπο (αναφέρθηκε από 2 ανακριτές και 2 εισαγγελείς). Όλοι οι ανακριτές εξέφρασαν τον προβληματισμό τους για την έλλειψη αποτελεσματικών εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων και αυτό αποτέλεσε το βασικότερο πρόβλημα που αναφέρθηκε.

Συμβατότητα της προσωρινής κράτησης με την ΕΣΔΑ

Οι ανακριτές που έλαβαν μέρος στην έρευνα δεν θεωρούν πως η προσωρινή κράτηση επηρεάζει την προετοιμασία για τη δίκη και την έκβαση της υπόθεσης με τρόπο αρνητικό, αν και αναγνωρίζουν πως μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στον προσωρινά

κρατούμενο. Ανέφεραν πως η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου αφορά τα γενικά χαρακτηριστικά της προσωρινής κράτησης, τα οποία σε κάθε περίπτωση καλύπτονται από το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο που είναι συμβατό με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και δεν σχετίζονται άμεσα με τις υποθέσεις που χειρίζονται.

Ωστόσο, εκτός από δύο ανακριτές των οποίων οι μεταπτυχιακές σπουδές σχετίζονταν με το ποινικό δίκαιο ή το δίκαιο της ΕΣΔΑ, οι υπόλοιποι ανέφεραν πως δεν έχουν άμεση γνώση των νομολογιακών προτύπων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για την προσωρινή κράτηση. Το σύνολο των ανακριτών και εισαγγελέων που μετείχε στην έρευνα ανέφερε πως καταβάλλει προσπάθεια να είναι ενημερωμένο για τη νομολογία. Ωστόσο, οι περισσότεροι (3 ανακριτές και 4 εισαγγελείς) παραδέχτηκαν πως αυτό δεν είναι εύκολο λόγω της πίεσης χρόνου, του φόρτου εργασίας και του γεγονότος ότι η πρόσβαση στη νομολογία του ευρωπαϊκού δικαστηρίου δεν είναι εύκολη. Όπως ανέφεραν, θα ήταν ιδανικό γι' αυτούς να λαμβάνουν σε τακτική βάση πληροφόρηση για την πρόσφατη νομολογία, με τρόπο που να είναι χρήσιμο για τη δουλειά τους. Η πεποίθηση των ανακριτών πως τα αποτελέσματα της δουλειάς τους τους είναι εναρμονισμένα με τα πρότυπα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου έρχεται σε αντίθεση με τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν κατά τη διενέργεια της έρευνας, που αναδεικνύουν ορισμένες σοβαρές αποκλίσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση.

Επιμόρφωση για τη νομολογία του ΕΔΔΑ

Δεν παρέχεται ειδική κατάρτιση στους δικαστές και εισαγγελείς στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Παρά το γεγονός ότι η νομολογία καλύπτεται από τη διετή εκπαίδευση που λαμβάνουν στη Σχολή Δικαστών, δεν υπάρχει συνεχιζόμενη κατάρτιση ή ενημέρωση στο συγκεκριμένο θέμα. Δύο από τους ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα έχουν εξειδίκευση που τους καθιστά εξοικειωμένους με τη νομολογία (στο ποινικό δίκαιο και στην ΕΣΔΑ). Η πλειοψηφία, ωστόσο, των ανακριτών ανέφερε ότι σε γενικές γραμμές είναι ενημερωμένη για τη νομολογία, όχι όμως σε βαθμό που να μπορεί να τη χρησιμοποιήσει σε καθημερινή βάση. Η έλλειψη εξειδικευμένης κατάρτισης σε συνδυασμό με τα ερευνητικά δεδομένα που δείχνουν αποκλίσεις από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ, καθιστούν επιτακτική τη διοργάνωση εξειδικευμένων επιμορφωτικών δράσεων.

Ενδιάμεσα συμπεράσματα

Όσον αφορά στην ουσία της προσωρινής κράτησης, μέχρι σήμερα δεν έχει διεξαχθεί σε βάθος έρευνα σχετικά με τον τρόπο λήψης των σχετικών αποφάσεων. Παρά το γεγονός ότι τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την έρευνα δεν είναι αντιπροσωπευτικά, οδηγούν στα ακόλουθα ενδιαφέροντα συμπεράσματα:

- Στη διαδικασία λήψης απόφασης για την έκδοση διαταγής προσωρινής κράτησης, ο τύπος και η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος, η προσωπικότητα του κατηγορουμένου και ο κίνδυνος διάπραξης νέων αξιόποινων πράξεων φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τους ανακριτές. Αυτό αποτελεί σημαντική απόκλιση από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ που θεωρούν τον κίνδυνο διάπραξης νέων εγκλημάτων και τη σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος ως ανεπαρκείς λόγους για την επιβολή προσωρινής κράτησης.
- Ο σκοπός της προσωρινής κράτησης να διασφαλίσει την παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη φαίνεται να έχει αρνητική επίδραση σε άτομα που δεν έχουν μόνιμη κατοικία (κυρίως μετανάστες, αλλοδαπούς), τα οποία συχνά κρατούνται, παρά το γεγονός ότι λιγότερο περιοριστικά μέτρα θα επαρκούσαν, καθώς δεν υπάρχουν άλλες αποτελεσματικές λύσεις. Αυτό αποκλίνει από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με τα οποία η έλλειψη μόνιμης κατοικίας καθεαυτή δεν είναι επαρκής λόγος για την προσωρινή κράτηση.

- Η αιτιολόγηση των διαταγών προσωρινής κράτησης αντιμετωπίζεται συχνά με κριτικό τρόπο από τους συνηγόρους υπεράσπισης. Ακόμη και όταν οι διαταγές είναι αιτιολογημένες, το σκεπτικό τους είναι σύντομο και γενικό, επαναλαμβάνει τις νομοθετικές προβλέψεις και δεν εξετάζει σε βάθος τα πραγματικά περιστατικά για την επιβολή προσωρινής κράτησης με ειδικές αναφορές σε συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία και στη συγκεκριμένη, κάθε φορά, υπόθεση. Αυτό αποκλίνει από τη νομολογία του ΕΔΔΑ που απαιτεί πειστική και ειδική αιτιολόγηση.
- Οι ανακριτές δεν λαμβάνουν ειδική εκπαίδευση για τα ανακριτικά καθήκοντα που εκτελούν (που περιλαμβάνουν τη διενέργεια ανακρίσεων και τη λήψη αποφάσεων για προσωρινή κράτηση). Επιπλέον, δεν είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με τα πρότυπα του ΕΔΔΑ ενώ δεν διαθέτουν χρόνο και δυνατότητα πρόσβασης στη νομολογία του ΕΔΔΑ και δεν έχουν καταρτιστεί ειδικώς. Η πεποίθησή τους πως η δουλειά τους είναι εναρμονισμένη με τους νομολογιακούς κανόνες του ΕΔΔΑ έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα που δείχνουν αποκλίσεις στη διαδικασία λήψης απόφασης για προσωρινή κράτηση. Σε συνδυασμό με το γεγονός που αναφέρθηκε παραπάνω, είναι σαφές πως η πρακτική κατάρτιση για τους ανακριτές, περιλαμβανομένων σεμιναρίων στους κανόνες και τη νομολογία για τη δίκαιη δίκη, θα μπορούσε να βοηθήσει στην καλύτερη εφαρμογή τους. Άλλες δράσεις πληροφόρησης και διάδοσης της πληροφόρησης, για παράδειγμα η κωδικοποίηση των ευρωπαϊκών νομολογιακών κανόνων σε ένα σύντομο κείμενο ή η συλλογή τους και η διάθεσή τους στους δικαστές, θα μπορούσε να συμβάλλει στην εφαρμογή τους.
- Η λήψη αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση δυσχεραίνεται λόγω γραφειοκρατικών διαδικασιών, οργανωτικών ελλείψεων, συσσώρευσης υποθέσεων στα δικαστήρια και έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού και υποδομών.

VIII. Μέτρα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης

Η προσωρινή κράτηση επιβάλλει σοβαρούς περιορισμούς στην ατομική ελευθερία και έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες στη ζωή του ατόμου που κρατείται. Η χρήση εναλλακτικών, λιγότερο παρεμβατικών μέτρων είναι προτιμότερη για την άμβλυνση των δυσμενών επιπτώσεων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τα εθνικά δικαστήρια, όταν καλούνται να αποφασίσουν σχετικά με την επιβολή προσωρινής κράτησης οφείλουν να εξετάζουν εναλλακτικά μέτρα που διασφαλίζουν την εμφάνιση στη δίκη.

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία προσωρινή κράτηση μπορεί να διαταχθεί όταν λιγότερο επαχθή μέτρα δεν επαρκούν να διασφαλίσουν την παρουσία του κατηγορουμένου στην ανακριτική διαδικασία και στη δίκη. Οι ανακριτές έχουν διακριτική ευχέρεια να προτείνουν κατάλληλα εναλλακτικά μέτρα, ωστόσο φαίνεται να έχουν έλλειψη εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητά τους, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τους συνηγόρους υπεράσπισης που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Επιπλέον, οι διαταγές προσωρινής κράτησης πρέπει να περιλαμβάνουν λεπτομερή αιτιολόγηση για τον λόγο για τον οποίο τα εναλλακτικά μέτρα δεν επαρκούν. Στη μελέτη των δικογραφιών διαπιστώθηκε ωστόσο η έλλειψη λεπτομερούς αιτιολόγησης περί της ανεπάρκειας των εναλλακτικών μέτρων.

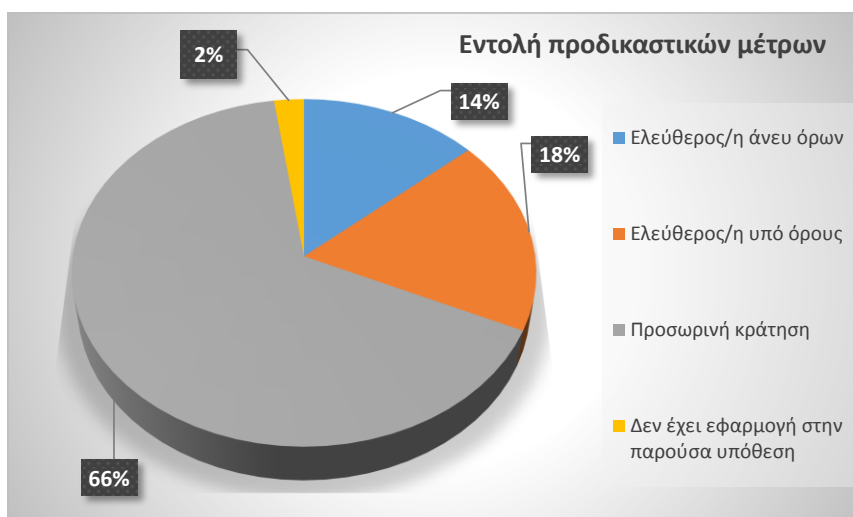
Εξέταση εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων από το δικαστή

Κατά τη διάρκεια της προανάκρισης, σε περίπτωση που υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου, είναι δυνατόν να διαταχθούν περιοριστικοί όροι προκειμένου να προληφθούν νέες αξιόποινες πράξεις και να διασφαλιστεί η παρουσία του κατηγορουμένου στο στάδιο της ανάκρισης και στη δίκη. Σύμφωνα με τον νόμο, η

προσωρινή κράτηση είναι δυνατόν να επιβληθεί μόνο όταν αποδειχθεί πως οι περιοριστικοί όροι δεν επαρκούν. Οι περιοριστικοί όροι περιλαμβάνουν (ενδεικτικά) την παροχή εγγύησης, την υποχρέωση του κατηγορουμένου να εμφανίζεται κατά διαστήματα στον ανακριτή ή σε άλλη αρχή, την απαγόρευση να μεταβαίνει ή να διαμένει σε ορισμένο τόπο ή στο εξωτερικό, την απαγόρευση να συναναστρέφεται ή να συναντάται με ορισμένα πρόσωπα (άρθ. 282 ΚΠοινΔ). Ο ανακριτής έχει διακριτική ευχέρεια να προτείνει εναλλακτικά μέτρα ή συνδυασμό εναλλακτικών μέτρων, τα οποία αποτελούν την καταλληλότερη λύση για να αποφευχθεί η τέλεση νέων εγκληματικών πράξεων και να διασφαλιστεί η παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη.

Στο 66% των υποθέσεων που αναλύθηκαν επιβλήθηκε προσωρινή κράτηση. Στο 18% των περιπτώσεων οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους και στο 14% αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς όρους (διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4: Εντολή προδικαστικών μέτρων

Πηγή: Μελέτη φακέλου δικογραφιών στο πλαίσιο εκπόνησης της μελέτης

Οι περιοριστικοί όροι που επιβλήθηκαν αφορούσαν στην υποχρέωση τακτικής παρουσίας στο αστυνομικό τμήμα (43%), στην παροχή εγγύησης (26%) και στην απαγόρευση μετάβασης σε συγκεκριμένο τόπο ή απαγόρευση επικοινωνίας με συγκεκριμένα πρόσωπα (22%).

Διάγραμμα 5: Όροι που επιβλήθηκαν

Πηγή: Μελέτη φακέλου δικογραφιών στο πλαίσιο εκπόνησης της μελέτης

Η πλειοψηφία των συννηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα (64,6%) εξέφρασε την άποψη πως οι δικαστές δεν εμπιστεύονται τη χρήση περιοριστικών όρων αντί της προσωρινής κράτησης, παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο η προσωρινή κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο και επιβάλλεται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Μόλις 10,1% αναγνωρίζει πως η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών όρων εξετάζεται πάντα από τους ανακριτές, ενώ το 54,4% υποστήριξε πως εξετάζεται συχνά, όμως όχι πάντα. Σημαντικός αριθμός συμμετεχόντων εκτιμά πως η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών όρων εξετάζεται σπανίως (32,9%) ή και ποτέ (2,5%). Η άποψη με την οποία συμφωνούν οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (72,4%) είναι ότι οι περιοριστικοί όροι προβλέπονται στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά χρησιμοποιούνται ελάχιστα. Συχνότερα χρησιμοποιείται η καταβολή εγγύησης, η επιβολή εξασφαλιστικών μέτρων, η συμμετοχή σε πρόγραμμα απεξάρτησης και ο κατ' οίκον περιορισμός. Οι εναλλακτικές επιλογές δεν απαριθμούνται περιοριστικά και οι δικαστές έχουν ελευθερία επιλογής του καταλληλότερου κατά περίπτωση μέτρου.

Όσον αφορά στους λόγους για την περιορισμένη χρήση των περιοριστικών όρων, οι συνήγοροι υπεράσπισης που μετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν σε διάφορους παράγοντες: το γεγονός πως ορισμένα μέτρα είναι καινούργια και δεν υπάρχει η δυνατότητα παρακολούθησης και ελέγχου της τήρησής τους, το γεγονός πως οι δικαστές αντιμετωπίζουν την προσωρινή κράτηση ως προ-ποινή, το γεγονός πως όταν ο κατηγορούμενος δεν διαθέτει μόνιμη κατοικία είναι δύσκολο να επιβληθούν περιοριστικοί όροι, το ότι οι περιοριστικοί όροι δεν θεωρούνται αποτελεσματικοί, η αίσθηση των δικαστών πως πρέπει να προστατεύσουν το δημόσιο συμφέρον και δεν θέλουν να ρισκάρουν πιθανή παραβίαση των περιοριστικών όρων. Ειδική αναφορά (6 σχόλια) έγινε στο ηλεκτρονικό «βραχιολάκι» που αποτελεί το πλέον πρόσφατο μέτρο που ρυθμίζεται από το θεσμικό πλαίσιο και η εφαρμογή του τελεί ακόμη σε πιλοτική φάση. Αναγνωρίστηκε πως το συγκεκριμένο μέτρο θα μπορούσε να αποτελέσει λύση για σειρά προβλημάτων, ωστόσο οι συνθήκες για την εφαρμογή του δεν είναι ακόμη αρκετά ξεκάθαρες, το κόστος το επωμίζεται ο κατηγορούμενος και αυτό είναι ουσιώδες (για έξι μήνες κοστίζει περίπου 3.000 ευρώ), ενώ επιπλέον υπάρχει έλλειψη διαθέσιμων πόρων και υποδομών από την πλευρά του κράτους.

Οι ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν πως η διαταγή προσωρινής κράτησης αποτελεί μια δύσκολη απόφαση την οποία δεν λαμβάνουν ελαφρά τη καρδιά. Έδωσαν έμφαση στο γεγονός πως σε κάθε περίπτωση τα δεδομένα εξετάζονται κατά περίπτωση, σε εξατομικευμένη βάση, λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές συνθήκες και εξετάζεται αν η λήψη περιοριστικών μέτρων είναι αναγκαία καθώς και το

καταλληλότερο μέτρο. Όλοι οι ανακριτές ανέφεραν πως αν δεν κριθεί απολύτως απαραίτητη η λήψη περιοριστικών μέτρων ο κατηγορούμενος θα παραμείνει ελεύθερος.

Σύμφωνα με τους ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα, όταν εξετάζεται η επιβολή περιοριστικών όρων, κρίσιμοι παράγοντες είναι η φύση του εγκλήματος, η προσωπικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δράστη, καθώς και οι περιστάσεις που τον περιβάλλουν. Όλοι οι ανακριτές τόνισαν πως δεν είναι όλοι οι περιοριστικοί όροι κατάλληλοι για κάθε υπόθεση και για κάθε κατηγορούμενο. Για παράδειγμα, η παροχή εγγύησης και η ηλεκτρονική παρακολούθηση φαίνεται να ταιριάζουν σε εγκλήματα οικονομικής φύσεως, ενώ η εμφάνιση σε αστυνομικό τμήμα σε συνδυασμό με την απαγόρευση εξόδου από τη χώρα ενδείκνυται για άλλης φύσεως εγκλήματα. Για παράδειγμα, η ηλεκτρονική επιτήρηση δεν θα ήταν αποτελεσματική για ένα άτομο που κατηγορείται για τη διάπραξη ηλεκτρονικών εγκλημάτων μέσω του διαδικτύου, καθώς δεν θα μπορούσε να διασφαλιστεί ή μη πρόσβαση στο διαδίκτυο. Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, οι ανακριτές θεωρούν πως οι περιοριστικοί όροι είναι αποτελεσματικοί εφόσον μπορούν να αποτρέψουν την εκ νέου διάπραξη παράνομων πράξεων. Υπό την έννοια αυτή, η επιβολή εγγύησης σε άτομο που κατηγορείται για ανθρωποκτονία από αμέλεια ή σε άτομο με μεγάλη περιουσία ή σε κάποιον που κατηγορείται για απάτη ή που έχει διαπράξει απάτη για την αποκόμιση κέρδους δεν θεωρείται αποτελεσματικό μέτρο για την αποτροπή διάπραξης νέων αξιόποινων πράξεων.

Τρεις ανακριτές, αναφερόμενοι στους στην επιβολή περιοριστικών όρων, αναφέρθηκαν στο κοινό αίσθημα δικαιοσύνης. Ένας ανακριτής αναφέρθηκε σε υπόθεση όπου μια νεαρή γυναίκα σκότωσε κατά λάθος τον αρραβωνιαστικό της. Το έγκλημα τελέστηκε σε ένα απομακρυσμένο νησί και είχε μεγάλη προβολή στον Τύπο και στην τοπική κοινωνία. Η κατηγορούμενη δεν πληρούσε τα κριτήρια που θέτει ο νόμος για την προσωρινή κράτηση: δεν ήταν επικίνδυνη, δεν είχε δυνατότητα φυγής από το νησί, δεν είχε αλλού να πάει, δεν διαφαινόταν η πιθανότητα διάπραξης νέας εγκληματικής πράξης. Ωστόσο, διατάχθηκε προσωρινή κράτηση με βάση δύο κύριες εκτιμήσεις: πρώτον, δεδομένων των ειδικών περιστάσεων της υπόθεσης ακόμη και αν καταδικαζόταν δεν θα εξέτιε ποινή φυλάκισης και δεύτερον, ότι δεδομένης της σοβαρότητας της πράξης (ανθρωποκτονία) και τον τρόπο τέλεσης του εγκλήματος (έσπασε ένα ποτήρι και τραυμάτισε θανάσιμα με αυτό τον αρραβωνιαστικό της), ήταν αναγκαίο τόσο για την ίδια όσο και για την τοπική κοινωνία να φανεί ότι υπέστη «τιμωρία». Ο ανακριτής υποστήριξε ότι οποιαδήποτε άλλο εναλλακτικό μέτρο δεν είχε νόημα σε αυτήν την υπόθεση. Μετά από έξι μήνες η προσωρινή κράτηση αντικαταστάθηκε με λιγότερο περιοριστικά μέτρα. Άλλο παράδειγμα που συχνά αναφέρθηκε από τους ανακριτές αφορούσε σε ανθρωποκτονίες και βίαια εγκλήματα για τα οποία θεωρούν πως δεν είναι εύκολο να αφεθούν οι κατηγορούμενοι ελεύθεροι και η προσωρινή κράτηση μοιάζει να αποτελεί μονόδρομο (αναφέρθηκε από τέσσερις ανακριτές). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ευθύνη του δικαστή να προστατεύσει το κοινό από επικίνδυνους δράστες.

Αρκετοί εισαγγελείς (τρεις) που μετείχαν στην έρευνα σχολίασαν το γεγονός πως τα άτομα αντιδρούν στην επιβολή εγγύησης, ακόμη και αν πρόκειται για σχετικά μικρό ποσό και ζητούν αντικατάσταση του μέτρου με άλλο. Σε γενικές γραμμές, ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα (τρεις ανακριτές και τρεις εισαγγελείς) συμφώνησαν πως η επιβολή εγγύησης δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική στην ελληνική έννομη τάξη.

Όλοι οι ανακριτές που παραχώρησαν συνέντευξη αναφέρθηκαν στη έλλειψη αποτελεσματικών εναλλακτικών μέτρων που θα μπορούσαν να περιορίσουν τη χρήση της προσωρινής κράτησης. Η κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση θεσπίστηκε πρόσφατα στη νομοθεσία και δεν είναι ακόμη πλήρως λειτουργικό μέτρο, ενώ αντιμετωπίστηκε αντιφατικά από τους περισσότερους πληροφορητές. Κατά το διάστημα που διενεργήθηκαν οι συνεντεύξεις, το μέτρο ήταν σε πιλοτική εφαρμογή, αλλά θα μπορούσε να βοηθήσει στην επίλυση μιας σειράς προβλημάτων, συμπεριλαμβανομένου του

περιορισμού της προσωρινής κράτησης. Ο ανακριτές εμφανίστηκαν αρκετά προβληματισμένοι σχετικά με την εφαρμογή του. Από τη μια πλευρά αναγνώρισαν ότι είναι λιγότερο περιοριστικό μέτρο και θα μπορούσε να διασφαλίσει την παρουσία του κατηγορουμένου/υπόπτου στη δίκη περιορίζοντας, παράλληλα, σημαντικά τη χρήση της προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, στο σύνολό τους οι ανακριτές εξέφρασαν ανησυχίες σχετικά με την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητά του. Εντόπισαν γκρίζες ζώνες στο νομοθετικό πλαίσιο, στα μέτρα εφαρμογής, στην παρακολούθηση και την επιτήρηση των κατηγορουμένων, που δημιουργούν ανασφάλεια και γεννούν αμφιβολίες αν τελικά αποτελεί αξιόπιστη εναλλακτική λύση. Επιπλέον, σύμφωνα, το κόστος του μέτρου (ο κατηγορούμενος πρέπει να επωμιστεί το κόστος για το ηλεκτρονικό βραχιολάκι) εξαιρεί από την εφαρμογή του σημαντικό αριθμό από ομάδες πληθυσμού που συχνά οδηγούνται σε προσωρινή κράτηση λόγω έλλειψης μόνιμης ή γνωστής διαμονής. Ένας ανακριτής εξέφρασε την ανησυχία για το γεγονός πως, έστω και αν η ηλεκτρονική επιτήρηση αποτελεί εναλλακτική λύση σε υποθέσεις, αν χρησιμοποιηθεί ευρέως μπορεί να αντικαταστήσει λιγότερο περιοριστικά μέτρα (όπως για παράδειγμα την παρουσία σε αστυνομικό τμήμα) αντίθετα με τον σκοπό του νομοθέτη.

Σε γενικές γραμμές επικρατεί η ανησυχία πως οι περιοριστικοί όροι δεν είναι αποτελεσματικοί και συχνά η προσωρινή κράτηση φαίνεται ως η μοναδική λύση για την αποτροπή διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων, για την προστασία του κοινού και για τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου στη δίκη. Η διενέργεια περισσότερης έρευνας σχετικά με τους περιοριστικούς όρους, η εξεύρεση τρόπων και μέσων για την αύξηση της αποτελεσματικότητάς τους και η διαβούλευση με τους δικαστικούς λειτουργούς για την εφαρμογή τους θα μπορούσε να έχει άμεση επίπτωση στη χρήση της προσωρινής κράτησης αποκλειστικά ως έσχατο μέτρο.

Πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες για την αξιολόγηση των εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης λύσεων

Επαγγελματικές υπηρεσίες αξιολόγησης που μπορούν να υποστηρίξουν τους ανακριτές και τους εισαγγελείς να αξιολογήσουν την πιθανότητα χρήσης εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων, δεν είναι διαθέσιμες. Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα αναγνωρίζουν πως οι δικαστές δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες για την εκτίμηση του κινδύνου διάπραξης νέου αδικήματος, ώστε να διευκολυνθεί και να τεκμηριωθεί η κρίση τους περί της αναγκαιότητας ή μη της προσωρινής κράτησής του (84,8% απάντησε αρνητικά). Η αξιολόγηση των δικαστών σχετικά με το αν πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη διαταγή προσωρινής κράτησης (αν οι συνθήκες διασφαλίζουν την παρουσία στη δίκη, την ακεραιότητα της ανάκρισης και τη μη διάπραξη νέων αδικημάτων) γίνεται με βάση την άποψή τους, την εκτίμησή τους, την εμπειρία τους και όχι με τη βοήθεια επαγγελματικών υπηρεσιών ή ειδικών εργαλείων αξιολόγησης.

Όλοι οι ανακριτές που παραχώρησαν συνέντευξη επιβεβαίωσαν πως δεν έχουν την αρωγή επαγγελματικών υπηρεσιών και στο σύνολό τους δεν γνώριζαν αν ανάλογες υπηρεσίες είναι διαθέσιμες στους λειτουργούς άλλων κρατών. Οι αποφάσεις τους λαμβάνονται με βάση τα στοιχεία της δικογραφίας και την ακρόαση του κατηγορουμένου. Η προσωπικότητα του κατηγορουμένου αναφέρθηκε ως βασικός παράγοντας που επηρεάζει την απόφαση σχετικά με την καταλληλότητα περιοριστικών μέτρων. Οι ανακριτές και οι εισαγγελείς επισήμαναν επίσης πως δεν έχουν εύκολη πρόσβαση σε αντικειμενικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα στοιχεία για άλλες κατηγορίες που εκκρεμούν ενώπιον της δικαιοσύνης (σχετικά δεδομένα είναι διαθέσιμα, όμως όχι με ηλεκτρονικό τρόπο και απαιτείται αρκετό χρονικό διάστημα προκειμένου να

διακινηθούν) και τα οποία θα επέτρεπαν την αντικειμενική εκτίμηση των κινδύνων που συνδέονται με το πρόσωπο κάθε συγκεκριμένου δράστη.

Συχνότητα χρήσης εναλλακτικών μέτρων

Επίσημα στοιχεία σχετικά με τη χρήση των εναλλακτικών μέτρων δεν είναι διαθέσιμα. Ως προς το θέμα αυτό, η άποψη των ανακριτών και των εισαγγελέων διαφοροποιείται: ορισμένοι υποστήριξαν πως τα εναλλακτικά μέτρα δεν χρησιμοποιούνται επαρκώς, ενώ άλλοι εξέφρασαν την άποψη ότι χρησιμοποιούνται κάθε φορά που υπάρχει η δυνατότητα. Αντίθετα, οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα εξέφρασαν την άποψη πως υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης στους περιοριστικούς όρους και αυτό αποτελεί τον βασικό λόγο για τον οποίο δεν χρησιμοποιούνται συχνά. Τα ποιοτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μέσω της μελέτης δικογραφιών εν μέρει επιβεβαιώνουν αυτή τη διαπίστωση: Στο 66% των υποθέσεων που μελετήθηκαν επιβλήθηκε προσωρινή κράτηση, ενώ μόλις στο 18% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους, ενώ στο 14% των υποθέσεων αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς όρους. Οι ανακριτές ανέφεραν ότι επιλέγουν την προσωρινή κράτηση μόνο όταν είναι απαραίτητο και διατάσσουν περιοριστικούς όρους σε κάθε περίπτωση που αυτό είναι δυνατόν. Στο σύνολό τους ωστόσο εξέφρασαν ανησυχία σχετικά με την αποτελεσματικότητα των περιοριστικών όρων, ιδίως σε σχέση με την αποτρεπτική τους ισχύ και τη διασφάλιση της παρουσίας στη δίκη.

Πρόταση για εναλλακτικά μέτρα από τους συνηγόρους υπεράσπισης

Οι ανακριτές είναι αρμόδιοι να διατάξουν την επιβολή περιοριστικών όρων ή προσωρινής κράτησης. Οι συνήγοροι υπεράσπισης μπορούν κατά την προανακριτική διαδικασία να υποστηρίξουν την επιβολή περιοριστικών όρων ή την άνευ όρων απελευθέρωση του πελάτη τους. Οι συνήγοροι καταθέτουν υπόμνημα, στο οποίο αναφέρουν τα επιχειρήματά τους και προσκομίζουν όσα στοιχεία κρίνουν απαραίτητα για την ουσία της υπόθεσης, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στη δικογραφία.

96,2% των συνηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα επιβεβαίωσε τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία με την πρόταση επιβολής περιοριστικών όρων αντί προσωρινής κράτησης. Ως προς την αντιμετώπιση των προτάσεων της υπεράσπισης, οι εμπειρίες των συμμετεχόντων παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις. Αρκετοί συμμετέχοντες (40 σχόλια) αναφέρουν ότι υπάρχει περίπτωση οι προτάσεις να γίνουν δεκτές και να επιβληθούν περιοριστικοί όροι, επισημαίνοντας ωστόσο ότι αυτό εξαρτάται από το είδος και τη βαρύτητα του αδικήματος, την αιτιολόγηση, αλλά και τις πεποιθήσεις του ανακριτή. Μικρότερος αριθμός συμμετεχόντων (10 σχόλια) αναφέρει ότι οι προτάσεις δεν γίνονται ποτέ (ή σχεδόν ποτέ) δεκτές. Ωστόσο, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα (67,03%) συμφωνεί στο γεγονός ότι τα στοιχεία που υποβάλλει η υπεράσπιση δεν λαμβάνονται υπόψη με τον ίδιο τρόπο όπως οι θέσεις της εισαγγελίας (32,97% εξέφρασε αντίθετη γνώμη). Σύμφωνα με τους συνηγόρους υπεράσπισης, οι δικαστικές αρχές συνήθως παραπέμπουν στην εισαγγελική πρόταση και εκδηλώνουν την «εμπιστοσύνη» τους στη γνώμη της εισαγγελικής αρχής. Η μη επιβολή περιοριστικών όρων ήταν το αίτημα της υπεράσπισης στις περισσότερες (25 συνολικά) υποθέσεις που μελετήθηκαν. Οι περιοριστικοί όροι που προτάθηκαν ήταν η εμφάνιση σε αστυνομικό τμήμα (8 περιπτώσεις), η επιβολή χρηματικής εγγύησης (6 περιπτώσεις), η απαγόρευση μετάβασης σε συγκεκριμένο τόπο (4 περιπτώσεις), η ένταξη σε πρόγραμμα απεξάρτησης (2 περιπτώσεις) και η παρακολούθηση άλλου ιατρικού προγράμματος (1 περίπτωση). Σε 5 περιπτώσεις οι προτάσεις αφορούσαν τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, ψυχιατροδικαστική εξέταση και εργαστηριακές εξετάσεις.

Όλοι οι ανακριτές που παραχώρησαν συνεντεύξεις υποστήριξαν ότι λαμβάνουν πάντοτε υπόψη τις θέσεις της υπεράσπισης, κυρίως όταν κομίζουν νέες πληροφορίες και στοιχεία που δεν είχαν εξετάσει ή που φωτίζουν νέες πτυχές της υπόθεσης ή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου. Τονίστηκε ιδιαίτερα από έναν ανακριτή (και επιβεβαιώθηκε από

τους υπόλοιπους) πως όταν τα επιχειρήματα και οι πληροφορίες είναι ουσιώδεις λαμβάνονται πάντα υπόψη. Αντίθετα, όταν είναι τυπικά ή επιχειρούν την ερμηνείας των ισχυουσών διατάξεων, δεν είναι ουσιαστικά χρήσιμες για τον δικαστή. Στην πραγματικότητα, για όλους τους ανακριτές ήταν «καλοδεχούμενη» η συνδρομή από τον συνήγορο υπεράσπισης, προκειμένου να λάβει αιτιολογημένη απόφαση.

Τήρηση περιοριστικών όρων

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα επίσημα στοιχεία σχετικά με την τήρηση των περιοριστικών όρων που επιβάλλονται. Στη συντριπτική πλειοψηφία των υποθέσεων που μελετήθηκαν οι περιοριστικοί όροι τηρήθηκαν από τον κατηγορούμενο (89%) ενώ παραβιάστηκαν μόνο στο 11% των υποθέσεων. Όσον αφορά στην παραβίαση των όρων, αυτή αφορούσε σε μη εμφάνιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο.

Επίδραση των περιοριστικών όρων στη διάρκεια της δίκης

Ενώ η επιβολή προσωρινής κράτησης φαίνεται να επισπεύδει τη συνολική διάρκεια της δίκης προκειμένου να τηρηθούν οι χρονικοί περιορισμοί (η προσωρινή κράτηση δεν μπορεί να διαρκέσει περισσότερο από 12 μήνες ή κατ' εξαίρεση 18 μήνες), η επιβολή περιοριστικών όρων δεν φαίνεται να έχει ανάλογη επίπτωση. Η πλειοψηφία των συνηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα (64,6%) εξέφρασε την άποψη ότι η επιβολή περιοριστικών όρων «καθυστερεί» τη διεξαγωγή της δίκης, καθώς η δικάσιμος θα είναι αργότερα σε σχέση με το αν είχε επιβληθεί προσωρινή κράτηση. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (56%) συμφώνησε ότι οι προσωρινώς κρατούμενοι διώκονται ταχύτερα και αποτελεσματικότερα σε σχέση με εκείνους που δεν κρατούνται προσωρινά.

Ενδιάμεσα συμπεράσματα

Τα εναλλακτικά μέτρα είναι η πρώτη επιλογή που πρέπει να εξετάσουν οι ανακριτές και μόνο σε περίπτωση που αυτά δεν κρίνονται επαρκή μπορούν να επιβάλουν προσωρινή κράτηση. Τα εναλλακτικά μέτρα (περιοριστικοί όροι) αναφέρονται ενδεικτικά στην ελληνική νομοθεσία και οι ανακριτές έχουν την ελευθερία προσαρμογής ή συνδυασμού τους ώστε να ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης.

- Παρά το γεγονός ότι η προσωρινή κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο που εφαρμόζεται μόνο όταν οι περιοριστικοί όροι δεν επαρκούν, η έλλειψη εμπιστοσύνης σε αυτούς συχνά δεν αφήνει εναλλακτικές επιλογές. Αυτό αποτελεί σημαντική απόκλιση από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ όσον αφορά στο τεκμήριο υπέρ της απελευθέρωσης του υπόπτου και απαιτεί σε βάθος διερεύνηση.
- Παρά το γεγονός ότι τα εναλλακτικά μέτρα πρέπει να εξετάζονται πριν από τη διαταγή προσωρινής κράτησης, υπάρχει περιορισμένη εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητά τους από την πλευρά των δικαστών, κυρίως όταν ο κατηγορούμενος δεν έχει μόνιμη διαμονή, όταν κατηγορείται για βίαια εγκλήματα και όταν υπάρχει κίνδυνος να διαπράξει νέα εγκλήματα.
- Οι συνήγοροι υπεράσπισης μπορούν να ζητήσουν την επιβολή περιοριστικών όρων ή την απελευθέρωση του πελάτη τους αντικρούοντας την αναγκαιότητα προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, οι προτάσεις τους δεν γίνονται πάντα δεκτές με δεδομένους τους προβληματισμούς που αφορούν ιδίως συγκεκριμένους τύπους εγκλημάτων (βίαιο έγκλημα, οικονομικό έγκλημα, έγκλημα που σχετίζεται με άτομα χωρίς μόνιμη κατοικία).
- Περιοριστικοί όροι, όπως η ηλεκτρονική επιτήρηση, που πρόσφατα προβλέφθηκε στην ελληνική νομοθεσία, αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα λόγω της ύπαρξης νομοθετικών κενών, κενών στην εφαρμογή, υψηλού κόστους και ανάληψής του από τον κατηγορούμενο. Είναι απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα σχετικά με τρόπους ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας των περιοριστικών

όρων, για παράδειγμα για άτομα που δεν έχουν μόνιμη διαμονή (αλλοδαπούς ή μετανάστες, άτομα που τυγχάνουν εκμετάλλευσης από εγκληματικά δίκτυα κ.ά) προκειμένου να αποτελέσουν ρεαλιστική εναλλακτική επιλογή αντί της προσωρινής κράτησης. Επιπλέον, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί πως το κόστος των περιοριστικών όρων θα βαρύνει το κράτος, όπως ισχύει και για την προσωρινή κράτηση.

- Η αίσθηση ευθύνης των ανακριτών για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και το κοινό αίσθημα δικαίου φαίνεται πως φέρουν ειδικό βάρος στη λήψη απόφασης σχετικά με την επιβολή περιοριστικών όρων. Σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπιστοσύνης στα εναλλακτικά μέτρα, η προσωρινή κράτηση συχνά μοιάζει η μοναδική αποτελεσματική επιλογή. Πρόσβαση σε υποδομές (όπως η πρόσβαση με ηλεκτρονικά μέσα σε πληροφορίες για τον κατηγορούμενο, για εκκρεμείς κατηγορίες κλπ) και επαγγελματικές υπηρεσίες για την υποστήριξη των δικαστών στην εκτίμηση κινδύνου θα διευκόλυναν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα των περιοριστικών όρων. Στον τομέα αυτόν απαιτείται περαιτέρω έρευνα καθώς και συστηματική παρακολούθηση των μέτρων, ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα των περιοριστικών όρων.
- Σε αντίθεση με την προσωρινή κράτηση που επισπεύδει τη δίκη, οι περιοριστικοί όροι δεν έχουν αντίστοιχη επίπτωση στη διάρκειά της. Καθώς και οι περιοριστικοί όροι αποτελούν μέτρα περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας, προτείνεται να εξεταστεί η εφαρμογή ανώτατων χρονικών ορίων και για αυτούς.

ΙΧ. Επανεξέταση προσωρινής κράτησης

Η διαδικασία επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης είναι απαραίτητη προκειμένου να διασφαλιστεί η νομιμότητα της συνεχιζόμενης κράτησης και να αξιολογηθεί η συνδρομή λόγων που δικαιολογούν τον περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου όπως έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ η προσωρινή κράτηση πρέπει να υπόκειται σε τακτικό δικαστικό έλεγχο, όλοι οι εμπλεκόμενοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να κινούν τις σχετικές διαδικασίες, η επανεξέταση των υποθέσεων πρέπει να διενεργείται κατ' αντιμωλία και προφορικά, πρέπει να διασφαλίζεται η πρόσβαση στη δικογραφία, η απόφαση πρέπει να λαμβάνεται σύντομα και πρέπει να αιτιολογείται η ανάγκη για συνέχιση της κράτησης χωρίς η αιτιολογία να συνίσταται σε απλή αναπαραγωγή των προηγούμενων αποφάσεων. Κατά τη διάρκεια της επανεξέτασης το δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει υπόψη πως το τεκμήριο υπέρ της απελευθέρωσης του κατηγορουμένου εξακολουθεί να ισχύει⁸⁵ και η συνεχιζόμενη κράτηση «μπορεί να αιτιολογηθεί ξεχωριστά σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εφόσον υπάρχουν συγκεκριμένες ενδείξεις πραγματικής ανάγκης δημοσίου συμφέροντος που, κατά παρέκκλιση από το τεκμήριο της αθωότητας, υπερτερεί του δικαιώματος σεβασμού της προσωπικής ελευθερίας όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της Σύμβασης».⁸⁶ Οι αρμόδιες αρχές εξακολουθούν να έχουν την υποχρέωση να εξετάσουν την επιβολή εναλλακτικών μέτρων αντί της προσωρινής κράτησης.⁸⁷

Σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, η διαδικασία επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης διενεργείται α) αυτομάτως μετά από κράτηση διάρκειας έξι

⁸⁵ Βλέπε παραπάνω, σημείωση 12, παρ. 145.

⁸⁶ *McKay v. UK*, App 543/03, 3 Οκτωβρίου 2006, παρ. 42.

⁸⁷ *Darvas v. Hungary*, App 19574/07, 11 Ιανουαρίου 2011, παρ. 27.

μηνών (άρθ. 287 παρ. 1 ΚΠοινΔ) και το δικαστικό συμβούλιο αποφαινεται αν πρέπει να αφεθεί ο κατηγορούμενος ή να εξακολουθήσει η προσωρινή κράτηση (άρθ. 287 παρ.5 Κ.Ποιν.Δ), β) μετά από αίτηση του κατηγορουμένου (άρθ.286 ΚΠοινΔ) στον ανακριτή οποιαδήποτε χρονική στιγμή και με απόφαση του δικαστικού συμβουλίου, γ) με αιτιολογημένη διαταγή του ανακριτή και γραπτή σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα για αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους (άρθ. 298 ΚΠοινΔ) ή για αντικατάσταση των περιοριστικών όρων που έχουν επιβληθεί. Κατά αυτής της διαταγής ο κατηγορούμενος μπορεί να προσφύγει ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών σε δέκα ημέρες από την έκδοσή της.

Έρευνα κατά την επανεξέταση, νέα αποδεικτικά στοιχεία και συμβατότητα με τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ

Σε περίπτωση αυτόματης επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης (άρθ. 287 παρ. 1 ΚΠοινΔ) αν η ανάκριση συνεχίζεται, ο ανακριτής αναφέρει στον εισαγγελέα εφετών, με αιτιολογημένη έκθεσή του, τους λόγους για τους οποίους δεν ολοκληρώθηκε η ανάκριση και διαβιβάζει τη σχετική δικογραφία στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών, ο οποίος εν συνεχεία την εισάγει στο συμβούλιο πλημμελειοδικών. Ο κατηγορούμενος ενημερώνεται προκειμένου να έχει την ευκαιρία να εκθέσει με υπόμνημα τις απόψεις του σε προθεσμία που ορίζεται από τον πρόεδρο του δικαστικού συμβουλίου. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να ενημερωθεί και να λάβει αντίτυπο της πρότασης του εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του δεν παρουσιάζονται ενώπιον του συμβουλίου. Το συμβούλιο, εφόσον το κρίνει απαραίτητο, μπορεί να ζητήσει την παρουσία του κατηγορουμένου, περίπτωση στην οποία καλείται και ο εισαγγελέας. Μετά από αυτά, το συμβούλιο αποφαινεται αν ο κατηγορούμενος θα πρέπει να απολυθεί προσωρινώς από τις φυλακές ή αν θα πρέπει να συνεχιστεί η προσωρινή κράτησή του. Αν η ανάκριση έχει περατωθεί, ο εισαγγελέας εισάγει τη δικογραφία ενώπιον του αρμόδιου συμβουλίου. Τα προαναφερθέντα ισχύουν σχετικά με την ενημέρωση του κατηγορουμένου για υποβολή υπομνήματος, την παραλαβή αντιγράφου της εισαγγελικής πρότασης, τη μη εμφάνιση ενώπιον του συμβουλίου και την απόφαση του συμβουλίου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τη μελέτη δικογραφιών, σε σύνολο 44 υποθέσεων, 25 υποθέσεις επανεξετάστηκαν 1 φορά, 4 υποθέσεις επανεξετάστηκαν 2 φορές, 2 υποθέσεις 3 φορές, 1 υπόθεση 4 φορές.⁸⁸ Η επανεξέταση μίας υπόθεσης ήταν σε εκκρεμότητα κατά το διάστημα της έρευνας. Σε 11 περιπτώσεις δεν υπήρξε επανεξέταση (ο κατηγορούμενος απολύθηκε πριν το εξάμηνο). Σχεδόν στις μισές υποθέσεις, και συγκεκριμένα στο 49% των υποθέσεων, η διαδικασία επανεξέτασης κινήθηκε αυτοδίκαια (μετά από έξι μήνες). Στο 28% των υποθέσεων η διαδικασία κινήθηκε μετά από αίτημα της υπεράσπισης. Σύμφωνα με την έρευνα, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του δεν ήταν παρόντες ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου στη διαδικασία της επανεξέτασης.

Στο 50% των περιπτώσεων προσωρινής κράτησης επανεξετάστηκαν 1 φορά, η απόφαση ήταν εξακολουθήση της κράτησης. Στο 22% των περιπτώσεων η προσωρινή κράτηση αντικαταστάθηκε από περιοριστικούς όρους, ενώ στο 3% ο κατηγορούμενος αφέθηκε ελεύθερος χωρίς όρους (στο 25% αυτό δεν είχε εφαρμογή). Στο 54% των υποθέσεων που οδηγήθηκαν σε πρώτη επανεξέταση και αποφασίστηκε η συνέχιση της προσωρινής κράτησης ή των όρων, η αιτιολογία ήταν ότι δεν μεταβλήθηκαν τα δεδομένα που οδήγησαν στην προσωρινή κράτηση, ενώ δεν παρουσιάστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία. Μόνο σε ποσοστό 5% των υποθέσεων παρουσιάστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία από τα εμπλεκόμενα μέρη. Ο συνήγορος υπεράσπισης παρουσίασε

⁸⁸ Οι επανεξετάσεις αφορούν τόσο την αυτόματη επανεξέταση που διενεργείται κάθε φορά που συμπληρώνονται έξι μήνες προσωρινής κράτησης, όσο και την επανεξέταση μετά από αίτημα για αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης ή των περιοριστικών όρων.

επιχειρήματα ενάντια στη συνέχιση της κράτησης ή των περιοριστικών όρων στο 19% των υποθέσεων που οδηγήθηκαν σε επανεξέταση.

Στο 71% των υποθέσεων, η δεύτερη επανεξέταση κινήθηκε με αίτημα της υπεράσπισης, ενώ σε ποσοστό 29% βάσει του θεσμικού πλαισίου (μετά από παρέλευση εξαμήνου). Στο 100% των περιπτώσεων επανεξετάστηκαν δεύτερη φορά, η απόφαση ήταν εξακολούθηση της κράτησης, ενώ στο 43% αυτών δεν υπήρξε ειδική αιτιολόγηση. Από τις δικαστικές αρχές δεν ζητήθηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία για την αναγκαιότητα εξακολούθησης της προσωρινής κράτησης και μόλις στο 29% των υποθέσεων ο ανακριτής ή ο εισαγγελέας εισήγαγαν νέα αποδεικτικά στοιχεία. Όσον αφορά στην παρουσία της υπεράσπισης, κατά τη δεύτερη επανεξέταση, σε ποσοστό 28% οι συνήγοροι παρουσίασαν αντεπιχειρήματα, στην προσπάθεια να αρθούν τα προσωρινά μέτρα.

Στο σύνολο των υποθέσεων που επανεξετάστηκε η κράτηση τρίτη φορά η διαδικασία κινήθηκε με αίτημα της υπεράσπισης. Στο 67% των υποθέσεων αποφασίστηκε η εξακολούθηση της προσωρινής κράτησης, ενώ στο 33% η κράτηση αντικαταστάθηκε με περιοριστικούς όρους. Στο 67% των υποθέσεων που οδηγήθηκαν σε τρίτη επανεξέταση και αποφασίστηκε η συνέχιση της κράτησης ή των όρων που είχαν τεθεί, η απόφαση ήταν αιτιολογημένη αλλά δεν προσκομίστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία. Η υπεράσπιση παρουσίασε αντεπιχειρήματα (33%) ενώ το 33% προσέφυγε κατά της απόφασης για εξακολούθηση της κράτησης.

Μία υπόθεση οδηγήθηκε σε επανεξέταση για τέταρτη φορά, χωρίς τη φυσική παρουσία κατηγορουμένου ή εισαγγελέα. Η απόφαση αφορούσε την εξακολούθηση της προσωρινής κράτησης για έξι μήνες, ενώ δεν επιβλήθηκαν άλλοι όροι, δεν καταγράφηκε συγκεκριμένη αιτιολογία και δεν προσκομίστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία.

Διχασμένες εμφανίζονται οι απόψεις των συνηγόρων που μετείχαν στην έρευνα σχετικά με την επαρκή λήψη υπόψη από τον δικαστή των επιμέρους στοιχείων στη διαδικασία επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης. Το 44% εξέφρασε την άποψη ότι σπανίως λαμβάνονται υπόψη, ενώ ίδιο είναι το ποσοστό εκείνων που εκτιμούν ότι συχνά λαμβάνονται υπόψη, ενώ μόλις 4% υποστήριξε ότι πάντοτε λαμβάνονται υπόψη. 8% απάντησε «άλλο» και ανέφερε πως αυτό εξαρτάται από το κατηγορητήριο και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του κατηγορουμένου, πως παρατηρείται δυσπιστία για τους λόγους που επικαλούνται στις σχετικές αιτήσεις, πως σπανίως η αίτηση για αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους γίνεται δεκτή, πως εξαρτάται από τις τυχόν μεταβολές στις συνθήκες αλλά και ενδεχόμενες νομοθετικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο μεσοδιάστημα. Με βάση τα στοιχεία από τη μελέτη δικογραφιών, οι συνήγοροι υπεράσπισης συνήθως προβάλλουν επιχειρήματα για την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους ή άρσης της και απόλυσης του κατηγορουμένου. Η αποτελεσματικότητα της προβαλλόμενης επιχειρηματολογίας δεν μπορεί να προσδιοριστεί με σαφήνεια. Γενικά, οι συνήγοροι υπεράσπισης εμφανίζονται μάλλον δυσανεστήμενοι με την αιτιολογία των αποφάσεων, καθώς τη θεωρούν τυπολατρική και επαναλαμβανόμενη, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές περιστάσεις της κάθε υπόθεσης.

Ωστόσο, στο σύνολό τους οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα, ισχυρίστηκαν ότι αντιμετωπίζουν με τη δέουσα προσοχή τα επιχειρήματα που προβάλλει η υπεράσπιση, κυρίως όταν σε αυτά περιλαμβάνονται πληροφορίες που δεν είναι διαθέσιμες στον φάκελο και μπορούν να φωτίσουν τις συνθήκες που περιβάλλουν τον κατηγορούμενο καθώς και πτυχές της προσωπικότητάς του. Ένας ανακριτής ανέφερε πως δεν δίστασε να αντικαταστήσει την προσωρινή κράτηση με δική του πρωτοβουλία, όταν έκρινε πως δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που την επιβάλλουν.

Αποτελεσματική πρόσβαση στη διαδικασία επανεξέτασης από τον ύποπτο/συνήγορο υπεράσπισης και πρακτικά εμπόδια

Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα παρουσιάστηκαν επιφυλακτικοί σε σχέση με τη διαδικασία επανεξέτασης. Στην πλειοψηφία (62,5% σε 88 σχετικές απαντήσεις) ανέφεραν την ύπαρξη εμποδίων στην αποτελεσματική αναθεώρηση των αποφάσεων που επιβάλλουν προσωρινή κράτηση. Αρκετά εμπόδια κατά τη διαδικασία επανεξέτασης καταγράφηκαν (τα περισσότερα αφορούν και τη διαδικασία απόφασης περί προσωρινής κράτησης) και περιλαμβάνουν το γεγονός πως η κράτηση έχει αποφασιστεί με βάση το κατηγορητήριο και το έγκλημα που διαπράχθηκε και όχι βάσει των ειδικών συνθηκών που προβλήθηκαν από τον κατηγορούμενο (για παράδειγμα εθισμός σε ουσίες, αλλοδαπός κ.ά.), αυτοματισμούς στη δικαστική πρακτική, τη διστακτικότητα των δικαστών και εισαγγελέων να αμφισβητήσουν ή να ανατρέψουν αποφάσεις τους ή αποφάσεις που λαμβάνονται από συναδέλφους τους, την αρνητική προκατάληψη για την επιβολή λιγότερο περιοριστικών μέτρων, την πίεση χρόνου, τον υπερβολικό φόρτο εργασίας, την έλλειψη εμπειρίας των ανακριτών, την ανεπαρκή επικοινωνία μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα.

Επίσης, οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ως πρόβλημα το γεγονός ότι στις διαδικασίες επανεξέτασης που κινούνται μετά από αίτημα του κατηγορουμένου οι εμπλεκόμενοι (ανακριτής και εισαγγελέας) είναι ίδιοι με εκείνους που έλαβαν την αρχική απόφαση. Ως εμπόδιο αναφέρθηκε το γεγονός πως το δικαστικό συμβούλιο δεν μελετά το σύνολο του φακέλου, αλλά αποφασίζει μόνο με βάση τις γραπτές παρατηρήσεις που υποβάλλονται.

Χρονισμός επανεξέτασης σε σχέση με την αρχική διαταγή προσωρινής κράτησης

Με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τη μελέτη δικογραφιών, σε 25 υποθέσεις η δικογραφία επανεξετάστηκε 1 φορά, 4 υποθέσεις επανεξετάστηκαν 2 φορές, 2 υποθέσεις 3 φορές και 1 υπόθεση επανεξετάστηκε 4 φορές (η επανεξέταση για μία υπόθεση ήταν σε εκκρεμότητα, σε 11 υποθέσεις δεν υπήρξε επανεξέταση). Τα σχετικά δεδομένα αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 5: Διάστημα διενέργειας πρώτης επανεξέτασης προσωρινής κράτησης

1 ^η επανεξέταση					
Διάστημα που μεσολάβησε από την ημερομηνία διαταγής προσωρινής κράτησης	2 μήνες	3 μήνες	4 μήνες	5 μήνες	6 μήνες
Αριθμός υποθέσεων	2	2	3	1	17

Πηγή: Μελέτη δικογραφιών στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου

Η διαδικασία επανεξέτασης έξι μήνες μετά τη διαταγή προσωρινής κράτησης κινήθηκε αυτόματα με βάση τη νομοθεσία, ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις η διαδικασία κινήθηκε μετά από αίτηση του κατηγορουμένου στον ανακριτή.

Ενδιάμεσα Συμπεράσματα

- Η ελληνική νομοθεσία διασφαλίζει σε όλα τα μέρη της δίκης τη δυνατότητα επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης (αυτομάτως είτε με πρωτοβουλία της υπεράσπισης είτε με πρωτοβουλία του ανακριτή). Αυτομάτως κινείται η διαδικασία επανεξέτασης μετά από έξι μήνες προσωρινής κράτησης.
- Οι ακροάσεις επανεξέτασης δεν είναι δημόσιες και τα μέρη (υπεράσπιση και εισαγγελέας) μπορούν να παραστούν μόνο κατόπιν αιτήματος του δικαστικού συμβουλίου.
- Η βασική πρόκληση που εντοπίστηκε στη διαδικασία επανεξέτασης αφορά στην ειδική αιτιολογία για τη συνέχιση της κράτησης. Στην πράξη, το τεκμήριο υπέρ της απόλυσης του προσωρινώς κρατούμενου σύμφωνα με τους κανόνες της ΕΣΔΑ αντιστρέφεται σε τεκμήριο υπέρ της παράτασης της κράτησης με

αναπαραγωγή των προηγούμενων αποφάσεων, χωρίς ειδική αιτιολογία για την αναγκαιότητα συνέχισης της κράτησης. Η αιτιολογία των αποφάσεων κατά τη διαδικασία επανεξέτασης είναι τυπολατρική, επαναλαμβάνει τις προηγούμενες αποφάσεις και δεν εστιάζει επαρκώς στις ειδικές συνθήκες της κάθε υπόθεσης.

- Οι συνήγοροι υπεράσπισης ανέφεραν αρκετά εμπόδια στην αποτελεσματική αναθεώρηση αποφάσεων που επιβάλλουν προσωρινή κράτηση. Αυτά σχετίζονται με την αιτιολόγηση των αποφάσεων, αυτοματισμούς στη δικαστική πρακτική και τη διστακτικότητα των δικαστών και εισαγγελέων να αμφισβητήσουν τις αποφάσεις τους ή αποφάσεις που λαμβάνονται από συναδέλφους τους, την έλλειψη εμπιστοσύνης σε λιγότερο περιοριστικά μέτρα, την πίεση χρόνου, τον υπερβολικό φόρτο εργασίας. Οι δικαστές έκαναν λόγο για γραφειοκρατικά εμπόδια σε σχέση με τη διαδικασία αναθεώρησης.

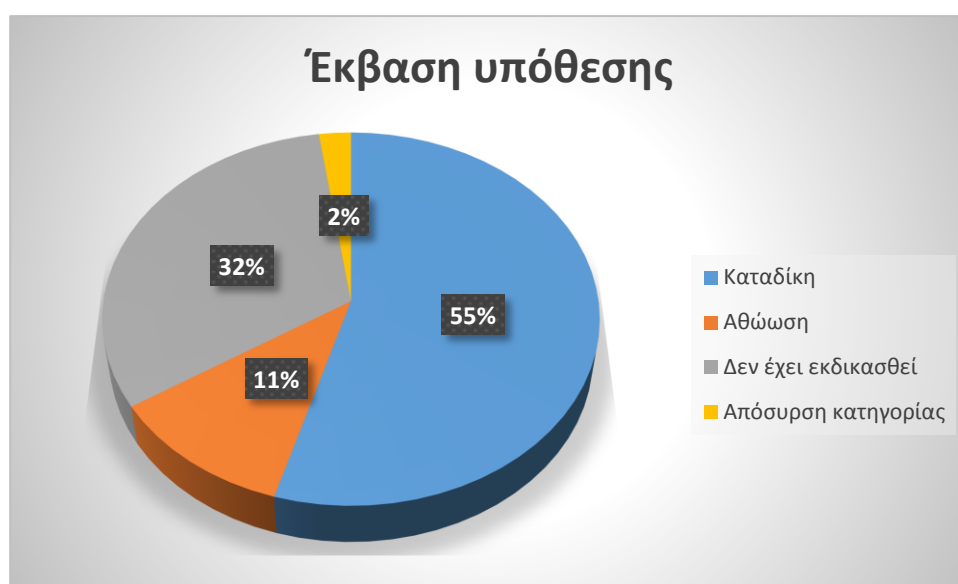
Χ. Έκβαση υποθέσεων

Κατά την εξέταση των δικογραφιών μελετήθηκε και η τελική έκβαση της υπόθεσης. Η σύνδεση αυτή είναι σημαντική καθώς η προσωρινή κράτηση είναι πιθανό να έχει μακροχρόνιες αρνητικές συνέπειες στη ζωή του ατόμου, ακόμη και αν κριθεί αθώος στη δίκη.

Αριθμός και ποσοστό προσωρινώς κρατούμενων που αθωώθηκαν

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα επίσημα στοιχεία για το ποσοστό των προσωρινώς κρατούμενων που αθωώθηκαν στη δίκη. Η έλλειψη γενικών στατιστικών στοιχείων δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων που συνδέουν τη διαταγή προσωρινής κράτησης με την έκβαση της δίκης. Το δείγμα των υποθέσεων που μελετήθηκαν στο (44) ήταν μικρό προκειμένου να επιτρέψει την εξαγωγή συμπερασμάτων σε αυτό το θέμα, ωστόσο οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Σε δείγμα 44 υποθέσεων, οι κατηγορούμενοι κρατήθηκαν προσωρινά στο 66% των υποθέσεων. το 55% αυτών καταδικάστηκε (24 υποθέσεις), 11% αθωώθηκε (5 υποθέσεις) και για το 2% αποσύρθηκαν οι κατηγορίες (1 υπόθεση). 14 από τις υποθέσεις που εξετάστηκαν δεν έχουν ακόμη εκδικαστεί (32%).

Διάγραμμα 5: Έκβαση υπόθεσης

Πηγή: Μελέτη δικογραφιών στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου

Αριθμός και ποσοστό προσωρινώς κρατούμενων στους οποίους επιβλήθηκε στερητική της ελευθερίας ποινή με διάρκεια μικρότερη από αυτή της προσωρινής κράτησης

Στο 62% των υποθέσεων όπου οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν, επιβλήθηκαν στερητικές της ελευθερίας ποινές, ενώ στο 38% επιβλήθηκαν μη στερητικές της ελευθερίας ποινές. Στις περιπτώσεις που επιβλήθηκαν στερητικές της ελευθερίας ποινές, εφόσον ο κατάδικος είχε κρατηθεί προσωρινά, η ποινή μειώθηκε καθώς συνυπολογίστηκε το διάστημα της προσωρινής κράτησης.

Η έλλειψη γενικών στατιστικών στοιχείων δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων που συνδέουν τη διαταγή προσωρινής κράτησης με την έκβαση της δίκης, καθώς τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν δεν είναι αντιπροσωπευτικά και δεν επιτρέπουν την εξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων. Με βάση αυτό (και με δεδομένο πως δεν είναι διαθέσιμα άλλα στοιχεία) παρατηρείται πως ο αριθμός των υποθέσεων στις οποίες διατάχθηκε προσωρινή κράτηση (66% του δείγματος) και ο αριθμός των κατηγορουμένων που καταδικάστηκαν (55% του δείγματος) δεν παρουσιάζει μεγάλη απόκλιση (11%). Διασφαλίζεται η σύνδεση ανάμεσα στην προσωρινή κράτηση και στην καταδίκη στον βαθμό που ποινή μειώνεται κατά το χρόνο της προσωρινής κράτησης.

ΧΙ. Συμπεράσματα και Προτάσεις

Ως προς τη **διαδικασία** προσωρινής κράτησης, η ανάλυση δείχνει ότι, σύμφωνα με τον νόμο, η προσωρινή κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο και υπόκειται σε αυστηρές προϋποθέσεις. Η έρευνα έδειξε ότι:

- Σε ό,τι αφορά τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, αν και τα ανώτατα προβλεπόμενα όρια δεν παραβιάζονται, η μέση διάρκεια διαφέρει σημαντικά κατά περίπτωση. Ωστόσο, κατά μέσο όρο φαίνεται να υπερβαίνει τους έξι μήνες. Οι λόγοι που οδηγούν σε παράταση της προσωρινής κράτησης οφείλονται σε οργανωτικά και γραφειοκρατικά ζητήματα, όπως ο φόρτος των δικαστών, η έλλειψη υποστηρικτικού προσωπικού, ο μικρός αριθμός των δικαστών, οι καθυστερήσεις στην ανακριτική διαδικασία κ.ά. (κακή οργάνωση και αναποτελεσματική λειτουργία του δικαστικού συστήματος). Αυτό αποτελεί παραβίαση των διατάξεων της ΕΣΔΑ για την εύλογη διάρκεια της προσωρινής κράτησης και πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα με απλούστευση των σχετικών διαδικασιών προκειμένου να διασφαλιστεί πως η προσωρινή κράτηση δεν παρατείνεται για λόγους άλλων πλέον εκείνων που προβλέπονται στον νόμο.
- Ο ορισμός από το νόμο ανώτατης διάρκειας της προσωρινής κράτησης φαίνεται να επισπεύδει τη διεξαγωγή της δίκης, καθώς οι δίκες που αφορούν προσωρινά κρατούμενους ολοκληρώνονται συντομότερα σε σχέση με άλλες στις οποίες οι κατηγορούμενοι δεν κρατούνται.
- Το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στη σύλληψη και στην έναρξη της διαδικασίας ενώπιον του ακροατηρίου διαφοροποιείται σημαντικά. Δεν υπάρχουν ωστόσο λεπτομερή στοιχεία ή ερευνητικά δεδομένα που να επιτρέπουν την ανάλυση των προβλημάτων αυτών. Στο σημείο αυτό απαιτείται περισσότερη έρευνα.
- Η παρουσία του υπόπτου στην προανακριτική διαδικασία, από την οποία μπορεί να προκύψει η προσωρινή κράτηση, είναι σε μεγάλο βαθμό διασφαλισμένη. Προβλήματα παρατηρούνται όταν ο κατηγορούμενος δεν έχει ενημερωθεί ή βρίσκεται μακριά από την έδρα του δικαστηρίου. Παρατηρείται ωστόσο πλήρης έλλειψη μηχανισμών για την εξ' αποστάσεως συμμετοχή στη διαδικασία. Στο

σημείο αυτό απαιτούνται βελτιώσεις, κυρίως μέσω της χρήσης τηλεδιάσκεψης, προκειμένου να διασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση η συμμετοχή.

- Η διερμηνεία είναι ευρέως διαθέσιμη, ωστόσο η ποιότητά της δεν ελέγχεται, ενώ τα έγγραφα δεν μεταφράζονται στη γλώσσα του κατηγορουμένου/υπόπτου. Τα παραπάνω μπορούν να εμποδίσουν την αποτελεσματική συμμετοχή αλλοδαπών προσώπων στη δίκη σε σχέση με τους ημεδαπούς. Σε κάθε περίπτωση οι πρακτικές αυτές δεν είναι συμβατές με τις διατάξεις των Οδηγιών για το δικαίωμα της πληροφόρησης και στο δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση. Η εφαρμογή των προτύπων που εισάγουν οι Οδηγίες πρέπει να παρακολουθείται στενά.
- Οι συνήγοροι υπεράσπισης είναι παρόντες στη διαδικασία και έχουν πρόσβαση στη δικογραφία. Προβλήματα εντοπίστηκαν σε σχέση με τα αυτόφωρα εγκλήματα (όπου προβλέπονται αυστηρές προθεσμίες) και σε αλλοδαπούς κατηγορούμενους που δεν είναι επαρκώς ενημερωμένοι για το δικαίωμά τους σε νομική βοήθεια και ο διορισμός συνηγόρου μπορεί να καθυστερήσει σημαντικά ή να μην υπάρχουν οι απαιτούμενες εγγυήσεις για αποτελεσματική υπεράσπιση.
- Όσον αφορά για το διαθέσιμο χρόνο για την προετοιμασία ενόψει της διαδικασίας, στα αυτόφωρα εγκλήματα, η προθεσμία είναι στενή και συχνά μπορεί να παρακωλύσει το δικαίωμα σε αποτελεσματική υπεράσπιση.
- Η πρόσβαση σε δικηγόρο, η κατανόηση της διαδικασίας και η πρόσβαση στο φάκελο της δικογραφίας είναι εγγυημένες. Προκλήσεις καταγράφονται σε σχέση με την εκπροσώπηση των αλλοδαπών κατηγορουμένων, τη διερμηνεία και τη μετάφραση, καθώς και την πληροφόρηση. Οι συνήγοροι που διορίζονται από το δικαστήριο και όσοι διορίζονται μέσω της νομικής βοήθειας συνήθως διαθέτουν λιγότερο χρόνο να προετοιμαστούν για την υπόθεση.
- Όλα τα εμπλεκόμενα στη διαδικασία μέρη έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν στοιχεία γύρω από την αναγκαιότητα ή μη της προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, οι διαταγές προσωρινής κράτησης σπανίως είναι ειδικώς αιτιολογημένες με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία και επιχειρήματα των μερών.

Σε ό,τι αφορά στην **ουσία των αποφάσεων**, δεν υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα για τον τρόπο λήψης τους. Παρά το γεγονός ότι τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μέσω της έρευνας δεν είναι αντιπροσωπευτικά, καταδεικνύουν τα ακόλουθα:

Όσον αφορά στην ουσία της προσωρινής κράτησης, μέχρι σήμερα δεν έχει διεξαχθεί σε βάθος έρευνα σχετικά με τον τρόπο λήψης των σχετικών αποφάσεων. Παρά το γεγονός ότι τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την έρευνα δεν είναι αντιπροσωπευτικά, οδηγούν στα ακόλουθα ενδιαφέροντα συμπεράσματα:

- Στη διαδικασία λήψης απόφασης για την έκδοση διαταγής προσωρινής κράτησης, ο τύπος και η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος, η προσωπικότητα του κατηγορουμένου και ο κίνδυνος διάπραξης νέων αξιόποινων πράξεων φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τους ανακριτές. Αυτό αποτελεί σημαντική απόκλιση από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ που θεωρούν τον κίνδυνο διάπραξης νέων εγκλημάτων και τη σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος ως ανεπαρκείς λόγους για την επιβολή προσωρινής κράτησης.
- Ο σκοπός της προσωρινής κράτησης να διασφαλίσει την παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη φαίνεται να έχει αρνητική επίδραση σε άτομα που δεν έχουν μόνιμη κατοικία (κυρίως μετανάστες, αλλοδαπούς), τα οποία συχνά κρατούνται, παρά το γεγονός ότι λιγότερο περιοριστικά μέτρα θα επαρκούσαν, καθώς δεν υπάρχουν άλλες αποτελεσματικές λύσεις. Αυτό αποκλίνει από τα

νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με τα οποία η έλλειψη μόνιμης κατοικίας καθεαυτή δεν είναι επαρκής λόγος για την προσωρινή κράτηση.

- Η αιτιολόγηση των διαταγών προσωρινής κράτησης αντιμετωπίζεται συχνά με κριτικό τρόπο από τους συνηγόρους υπεράσπισης. Ακόμη και όταν οι διαταγές είναι αιτιολογημένες, το σκεπτικό τους είναι σύντομο και γενικό, επαναλαμβάνει τις νομοθετικές προβλέψεις και δεν εξετάζει σε βάθος τα πραγματικά περιστατικά για την επιβολή προσωρινής κράτησης με ειδικές αναφορές σε συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία και στη συγκεκριμένη, κάθε φορά, υπόθεση. Αυτό αποκλίνει από τη νομολογία του ΕΔΔΑ που απαιτεί πειστική και ειδική αιτιολόγηση.
- Οι ανακριτές δεν λαμβάνουν ειδική εκπαίδευση για τα ανακριτικά καθήκοντα που εκτελούν (που περιλαμβάνουν τη διενέργεια ανακρίσεων και τη λήψη αποφάσεων για προσωρινή κράτηση). Επιπλέον, δεν είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με τα πρότυπα του ΕΔΔΑ ενώ δεν διαθέτουν χρόνο και δυνατότητα πρόσβασης στη νομολογία του ΕΔΔΑ και δεν έχουν καταρτιστεί ειδικώς. Η πεποίθησή τους πως η δουλειά τους είναι εναρμονισμένη με τους νομολογιακούς κανόνες του ΕΔΔΑ έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα που δείχνουν αποκλίσεις στη διαδικασία λήψης απόφασης για προσωρινή κράτηση. Σε συνδυασμό με το γεγονός που αναφέρθηκε παραπάνω, είναι σαφές πως η πρακτική κατάρτιση για τους ανακριτές, περιλαμβανομένων σεμιναρίων στους κανόνες και τη νομολογία για τη δίκαιη δίκη, θα μπορούσε να βοηθήσει στην καλύτερη εφαρμογή τους. Άλλες δράσεις πληροφόρησης και διάδοσης της πληροφόρησης, για παράδειγμα η κωδικοποίηση των ευρωπαϊκών νομολογιακών κανόνων σε ένα σύντομο κείμενο ή η συλλογή τους και η διάθεσή τους στους δικαστές, θα μπορούσε να συμβάλλει στην εφαρμογή τους.
- Η λήψη αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση δυσχεραίνεται λόγω γραφειοκρατικών διαδικασιών, οργανωτικών ελλείψεων, συσσώρευσης υποθέσεων στα δικαστήρια και έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού και υποδομών.

Τα **εναλλακτικά μέτρα** είναι η πρώτη επιλογή που πρέπει να εξετάσουν οι ανακριτές και μόνο σε περίπτωση που αυτά δεν κρίνονται επαρκή μπορούν να επιβάλουν προσωρινή κράτηση. Τα εναλλακτικά μέτρα (περιοριστικοί όροι) αναφέρονται ενδεικτικά στην ελληνική νομοθεσία και οι ανακριτές έχουν την ελευθερία προσαρμογής ή συνδυασμού τους ώστε να ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης.

- Παρά το γεγονός ότι η προσωρινή κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο που εφαρμόζεται μόνο όταν οι περιοριστικοί όροι δεν επαρκούν, η έλλειψη εμπιστοσύνης σε αυτούς συχνά δεν αφήνει εναλλακτικές επιλογές. Αυτό αποτελεί σημαντική απόκλιση από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ όσον αφορά στο τεκμήριο υπέρ της απελευθέρωσης του υπόπτου και απαιτεί σε βάθος διερεύνηση.
- Παρά το γεγονός ότι τα εναλλακτικά μέτρα πρέπει να εξετάζονται πριν από τη διαταγή προσωρινής κράτησης, υπάρχει περιορισμένη εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητά τους από την πλευρά των δικαστών, κυρίως όταν ο κατηγορούμενος δεν έχει μόνιμη διαμονή, όταν κατηγορείται για βίαια εγκλήματα και όταν υπάρχει κίνδυνος να διαπράξει νέα εγκλήματα.
- Οι συνήγοροι υπεράσπισης μπορούν να ζητήσουν την επιβολή περιοριστικών όρων ή την απελευθέρωση του πελάτη τους αντικρούοντας την αναγκαιότητα προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, οι προτάσεις τους δεν γίνονται πάντα δεκτές με δεδομένους τους προβληματισμούς που αφορούν ιδίως συγκεκριμένους τύπους εγκλημάτων (βίαιο έγκλημα, οικονομικό έγκλημα, έγκλημα που σχετίζεται με άτομα χωρίς μόνιμη κατοικία).

- Περιοριστικοί όροι, όπως η ηλεκτρονική επιτήρηση, που πρόσφατα προβλέφθηκε στην ελληνική νομοθεσία, αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα λόγω της ύπαρξης νομοθετικών κενών, κενών στην εφαρμογή, υψηλού κόστους και ανάληψής του από τον κατηγορούμενο. Είναι απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα σχετικά με τρόπους ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας των περιοριστικών όρων, για παράδειγμα για άτομα που δεν έχουν μόνιμη διαμονή (αλλοδαπούς ή μετανάστες, άτομα που τυγχάνουν εκμετάλλευσης από εγκληματικά δίκτυα κ.ά) προκειμένου να αποτελέσουν ρεαλιστική εναλλακτική επιλογή αντί της προσωρινής κράτησης. Επιπλέον, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί πως το κόστος των περιοριστικών όρων θα βαραίνει το κράτος, όπως ισχύει και για την προσωρινή κράτηση.
- Η αίσθηση ευθύνης των ανακριτών για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και το κοινό αίσθημα δικαίου φαίνεται πως φέρουν ειδικό βάρος στη λήψη απόφασης σχετικά με την επιβολή περιοριστικών όρων. Σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπιστοσύνης στα εναλλακτικά μέτρα, η προσωρινή κράτηση συχνά μοιάζει η μοναδική αποτελεσματική επιλογή. Πρόσβαση σε υποδομές (όπως η πρόσβαση με ηλεκτρονικά μέσα σε πληροφορίες για τον κατηγορούμενο, για εκκρεμείς κατηγορίες κλπ) και επαγγελματικές υπηρεσίες για την υποστήριξη των δικαστών στην εκτίμηση κινδύνου θα διευκόλυναν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα των περιοριστικών όρων. Στον τομέα αυτόν απαιτείται περαιτέρω έρευνα καθώς και συστηματική παρακολούθηση των μέτρων, ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα των περιοριστικών όρων.
- Σε αντίθεση με την προσωρινή κράτηση που επισπεύδει τη δίκη, οι περιοριστικοί όροι δεν έχουν αντίστοιχη επίπτωση στη διάρκεια της. Καθώς και οι περιοριστικοί όροι αποτελούν μέτρα περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας, προτείνεται να εξεταστεί η εφαρμογή ανώτατων χρονικών ορίων και για αυτούς.

Σχετικά με την **επανεξέταση** της προσωρινής κράτησης, η ισχύουσα διαδικασία δίνει τη δυνατότητα να επανεξετάζεται τακτικά και να αξιολογείται εκ νέου η αναγκαιότητα προσωρινής κράτησης, περιλαμβανομένης και της ύπαρξης νέων στοιχείων και αποδείξεων. Η ελληνική νομοθεσία δίνει τη δυνατότητα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη να εκκινήσουν τη διαδικασία είτε αυτομάτως είτε μετά από αίτηση του συνηγόρου υπεράσπισης ή του ανακριτή. Δικαστές και δικηγόροι δεν έχουν την ίδια άποψη σχετικά με την επιμέλεια της διαδικασίας επανεξέτασης. Οι δικαστές υποστηρίζουν πως λαμβάνονται υπόψη όλα τα νέα αποδεικτικά στοιχεία ενώ οι δικηγόροι ισχυρίζονται πως η διαδικασία είναι τυπική και ανεπαρκής ως προς την ουσιαστική και πραγματική επανεξέταση των προϋποθέσεων της προσωρινής κράτησης.

- Οι ακροάσεις επανεξέτασης δεν είναι δημόσιες και τα μέρη (υπεράσπιση και εισαγγελέας) μπορούν να παραστούν μόνο κατόπιν αιτήματος του δικαστικού συμβουλίου.
- Η βασική πρόκληση που εντοπίστηκε στη διαδικασία επανεξέτασης αφορά στην ειδική αιτιολογία για τη συνέχιση της κράτησης. Στην πράξη, το τεκμήριο υπέρ της απόλυσης του προσωρινώς κρατούμενου σύμφωνα με τους κανόνες της ΕΣΔΑ αντιστρέφεται σε τεκμήριο υπέρ της παράτασης της κράτησης με αναπαραγωγή των προηγούμενων αποφάσεων, χωρίς ειδική αιτιολογία για την αναγκαιότητα συνέχισης της κράτησης. Η αιτιολογία των αποφάσεων κατά τη διαδικασία επανεξέτασης είναι τυπολατρική, επαναλαμβάνει τις προηγούμενες αποφάσεις και δεν εστιάζει επαρκώς στις ειδικές συνθήκες της κάθε υπόθεσης.

- Οι συνήγοροι υπεράσπισης ανέφεραν αρκετά εμπόδια στην αποτελεσματική αναθεώρηση αποφάσεων που επιβάλλουν προσωρινή κράτηση. Αυτά σχετίζονται με την αιτιολόγηση των αποφάσεων, αυτοματισμούς στη δικαστική πρακτική και τη διστακτικότητα των δικαστών και εισαγγελέων να αμφισβητήσουν τις αποφάσεις τους ή αποφάσεις που λαμβάνονται από συναδέλφους τους, την έλλειψη εμπιστοσύνης σε λιγότερο περιοριστικά μέτρα, την πίεση χρόνου, τον υπερβολικό φόρτο εργασίας. Οι δικαστές έκαναν λόγο για γραφειοκρατικά εμπόδια σε σχέση με τη διαδικασία αναθεώρησης.

Σχετικά με την **έκβαση** των υποθέσεων, η έλλειψη γενικών στατιστικών στοιχείων δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων που συνδέουν τη διαταγή προσωρινής κράτησης με την έκβαση της δίκης, καθώς τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν δεν είναι αντιπροσωπευτικά και δεν επιτρέπουν την εξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων.

Προτάσεις

Ενώ το θεσμικό πλαίσιο δεν παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα σε σχέση με τους κανόνες της ΕΣΔΑ, η εφαρμογή στην πράξη έχει ως αποτέλεσμα πολύ υψηλό αριθμό προσωρινώς κρατούμενων, για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα (το οποίο πλησιάζει στα ανώτατα όρια που θέτει ο νόμος) και σε κακές συνθήκες κράτησης. Αυτό αποτελεί το σύνθετο αποτέλεσμα μιας σειράς παραγόντων που υπερβαίνουν το πεδίο της παρούσας μελέτης και εμπλέκουν τα ειδικά χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας στην Ελλάδα, χρόνια προβλήματα αναποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης συμπεριλαμβανομένων μεγάλου φόρου εργασίας και ελλিপών υποδομών, της έλλειψης αξιόπιστων εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων και του ισχυρού αισθήματος ευθύνης των δικαστών για την προστασία της κοινωνίας. Η αλλαγή θα απαιτούσε σειρά αλλαγών σε όλα τα επίπεδα: νομοθετικό, θεσμικό, από-γραφειοκρατικοποίηση της δικαιοσύνης καθώς και αλλαγή στη στάση και στη νοοτροπία όλων των εμπλεκόμενων πλευρών.

- Αν και δεν φαίνεται να υπάρχει ανάγκη για μείζονες αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο, βελτιώσεις στην εφαρμογή θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσω της ενοποίησης των προτύπων για την εφαρμογή των νομοθετικών κριτηρίων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιούν οι ανακριτές και οι εισαγγελείς στο έργο τους. Επιπλέον, θα μπορούσαν να επιτευχθούν βελτιώσεις μέσω συνεπούς παρακολούθησης της εφαρμογής της προσωρινής κράτησης και των περιοριστικών όρων ώστε να εντοπιστούν τα προβληματικά σημεία αλλά και οι καλές πρακτικές.
- Είναι απαραίτητη η συλλογή αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για τη χρήση της προσωρινής κράτησης και των περιοριστικών όρων, τον βαθμό τήρησης των εναλλακτικών μέτρων, την έκβαση των σχετικών δικών κ.ά.
- Απαιτείται η διενέργεια σε βάθος έρευνας σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, τα σημεία συμφόρησης και τους τρόπους βελτίωσης της ταχείας απονομής δικαιοσύνης.
- Πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα τα γραφειοκρατικά και οργανωτικά εμπόδια που καταγράφονται, με την απλούστευση των σχετικών διαδικασιών, προκειμένου να διασφαλιστεί πως η προσωρινή κράτηση δεν θα παρατείνεται για λόγους άλλους από αυτούς που ρητώς ορίζει το νομοθετικό πλαίσιο.
- Η χρήση χρονικών ορίων φαίνεται να έχει θετικό αντίκτυπο στην ταχύτητα της δίκης. Πρέπει να εξεταστεί η θέσπιση μέγιστων ορίων και για τους περιοριστικούς όρους αλλά και για την ολοκλήρωση της ανακριτικής διαδικασίας ώστε να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή και στην προσωπικότητα του κατηγορουμένου.

- Η χρήση της τεχνολογίας (κυρίως της τηλεδιάσκεψης) μπορεί να διασφαλίσει/διευκολύνει την αποτελεσματική συμμετοχή του κατηγορουμένου σε όλες τις διαδικασίες με το ελάχιστο δυνατό κόστος.
- Σαφείς νομοθετικές προβλέψεις για τη διερμηνεία και τη μετάφραση σε συμμόρφωση με τις Οδηγίες για το Δικαίωμα στην Πληροφόρηση και το Δικαίωμα στη Μετάφραση, και συστηματική παρακολούθηση της εφαρμογής τους (οι σχετικές Οδηγίες έχουν μεταφερθεί στην ελληνική έννομη τάξη).
- Σαφείς μηχανισμοί και διαδικασίες για τη διασφάλιση της ποιότητας της διερμηνείας και της μετάφρασης.
- Επανεξέταση και απλούστευση της διαδικασίας διορισμού συνηγόρων ώστε να διασφαλίζεται επαρκής χρόνος για την αποτελεσματική προετοιμασία της υπεράσπισης.
- Παροχή πρακτικής κατάρτισης στους ανακριτές προκειμένου να εξοικειωθούν με τους κανόνες του ΕΔΔΑ, ιδίως σε ό,τι αφορά την εμπεριστατωμένη και ειδική αιτιολόγηση των διαταγών προσωρινής κράτησης.
- Ανάπτυξη ειδικής πρακτικής κατάρτισης για τους ανακριτές, περιλαμβανομένων σεμιναρίων στα πρότυπα και τη νομολογία για τη δίκαιη δίκη για την καλύτερη εφαρμογή των προτύπων του ΕΔΔΑ. Άλλες δράσεις, πχ η κωδικοποίηση των κανόνων του ΕΔΔΑ σε σύντομο κείμενο ή συλλογή και η διάθεσή τους στους δικαστές, θα μπορούσε να συμβάλλει στην ορθή εφαρμογή τους.
- Επαγγελματικές υπηρεσίες αξιολόγησης των κινδύνων (risk assessment) και υποστηρικτικές υποδομές (πχ πληροφορίες στο διαδίκτυο) πρέπει να είναι διαθέσιμες σε δικαστές και εισαγγελείς προκειμένου να διευκολύνουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Απαιτείται η διενέργεια σε βάθος έρευνας σχετικά με την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των περιοριστικών όρων και της ενίσχυσης της εμπιστοσύνης των δικαστών σε αυτούς.
- Απαιτείται ο σχεδιασμός πρακτικών και αξιόπιστων εναλλακτικών μέτρων για ομάδες πληθυσμού που είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε προσωρινή κράτηση λόγω της έλλειψης μόνιμης διαμονής.
- Είναι αναγκαία η διευκόλυνση της πρόσβασης των δικαστών και των εισαγγελέων στα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ για την προσωρινή κράτηση, ώστε να μπορούν να τα χρησιμοποιούν σε καθημερινή βάση στο πλαίσιο της εργασίας τους. Ακόμη, είναι χρήσιμο θα διασφαλιστεί η τακτική κατάρτιση και ενημέρωση σχετικά με νέες αποφάσεις.